

JEVREJI U KOTORU

**tragovima arhivskih nalaza
od XV - XX vijeka**

Ovaj projekat je izveo arhitektonsko-projektantski studio Enforma doo, iz Kotora, za potrebe pilot projekta Opštine Kotor,

“Rediscover, expose and exploit the concealed Jewish heritage of the Danube region”.

Autori projekta su:

konzervator-architekta

Marija Novaković, dipl. ing. arh.

arhitekta Bogdan Kušević, MSc arch.

Partneri na projektu:

Opština Kotor

Jevrejska zajednica Crne Gore

Dizajn publikacije

Bogdan Kušević, MSc Arch

Jovana Škuletić, MSc Arch

Fotografija 2020/2021

Bogdan Kušević, MSc Arch

Marija Novaković, dipl. ing. arh.

Kotor, Januar 2021 / Kotor, January 2021

The project is co-funded
by European Union funds
(ERDF, IPA) under the Danube
Transnational Programme

JEVREJI U KOTORU

**tragovima arhivskih nalaza
od XV - XX vijeka**

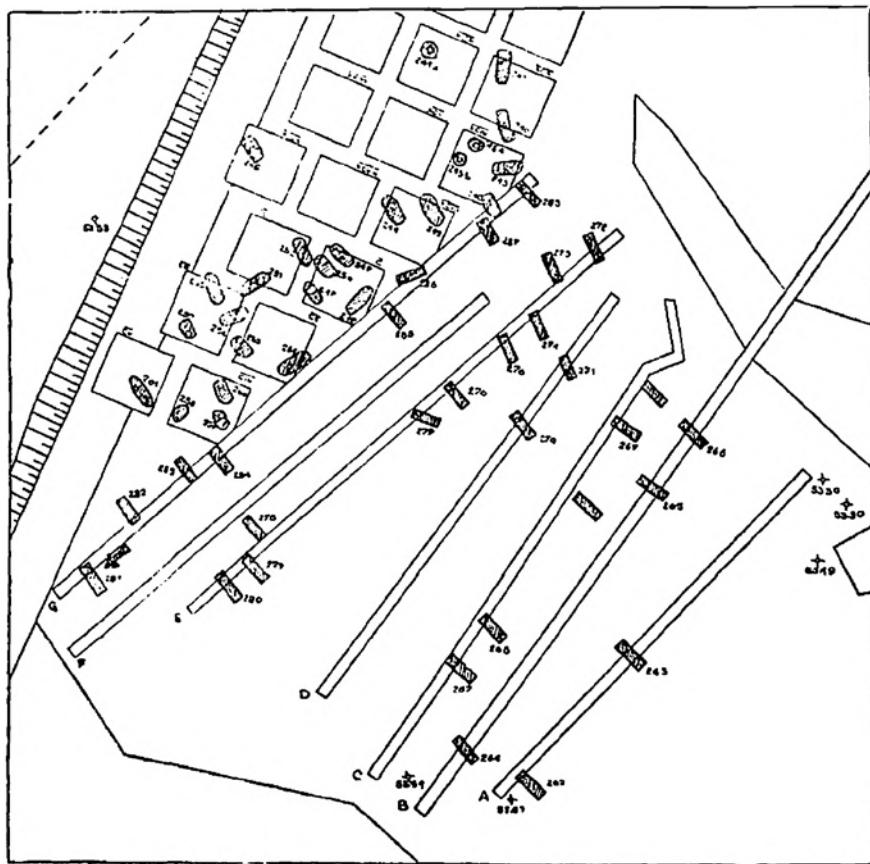
SADRŽAJ

NASELJAVANJE JEVREJA NA BALKAN I U KOTOR	5
JEVREJI U PERIODU SAMOSTALNOSTI KOTORA (1391-1420) I U PERIODU MLETAČKOG PROTEKTORATA (1420-1979)	10
JEVREJI KOTORA U PERIODU FRANCUSKE I PRVE I DRUGE AUSTROUGARSKE UPRAVE BOKOM KOTORSKOM	15
JEVREJSKE PORODICE U KOTORU TOKOM DRUGE AUSTROUGARSKE UPRAVE BOKOM KOTOSKOM	22
Pardo	22
Tolentino	24
Herzer	25
Linenberger	25
Löwenschuss	26
Steiner	26
Valenzin	26
Tedeschi	26
Winkler	27
Andauer-Hirsch	27
JEVREJSKE PORODICE SAHRANJENE NA JEVREJSKOM GROBLJU U KOTORU	27
Finzi	27
Mandel	38
Jesurun	43
Janni	44
Werner	50
Popper	50
JEVREJI KOTORA XX VIJEKA DO ZAVRŠETKA DRUGOG SVJETSKOG RATA	51
Uvod	51
Jevrejsko ljetovalište "Karmel" na Prčanju	51
Jevrejske porodice u Kotoru prije Drugog svjetskog rata	52
Interniranje oko 190 jevrejskih izbjeglica iz Kotora u Albaniju	52
Biografije znamenitih Jevreja interniranih iz Kotora u Albaniju	53
POZNATI I UTICAJNI JEVREJI KOTORA	55
ARHIVSKI PRILOZI	57
IZVORI I LITERATURA	76
POSEBNA ZAHVALNOST	82

Naseljavanje Jevreja na Balkan i u Kotor

Osvijetliti prošlost naroda koji je vjetrometina istorije ostavila na marginama opstanka, sigurno nije lako. Mnogo materijalnih svjedočanstava o kulturi Jevreja Balkana, Južnog Jadrana i Kotora, uništeno je u požarima, ratnim sukobima i prirodnim katastrofama. Među njima su i groblja kao najdugovječniji ostaci materijalne kulturne baštine. Tokom katastrofnog zemljotresa 1667. godine, koji je gotovo uništil Dubrovnik i Kotor, u more tone i jevrejsko groblje u Herceg Novom. Na tom groblju je bio sahranjen i slavni jevrejski portugalski pjesnik, profesor književnosti i klasičnih jezika, Didak Pir (*Didacus Pyrrhus*), poznat i pod imenom Jacobus Flavius Eborensis¹.

Veoma je teško sa tačnošću odrediti vrijeme dolaska prvih Jevreja u Crnu Goru i grad Kotor. Najstariji pisani tragovi o postojanju jevrejskih naseobina na Balkanu, vežu se za Solun, Atinu i Korint a potiču iz poslanica apostola Pavla². Jevrejski istoričar Rosanes tvrdi da su se Jevreji tokom pohoda pod Darijem, još u VI vijeku p.n.e. naselili na Balkan, a tu tezu su prihvatali i bugarski naučnici (Kacarov i dr)³. Premda je vjerovatnije da su se Jevreji na Balkan i područje današnjeg crnogorskog primorja doselili u VI vijeku p.n.e. kao robovi feničanskih trgovaca.

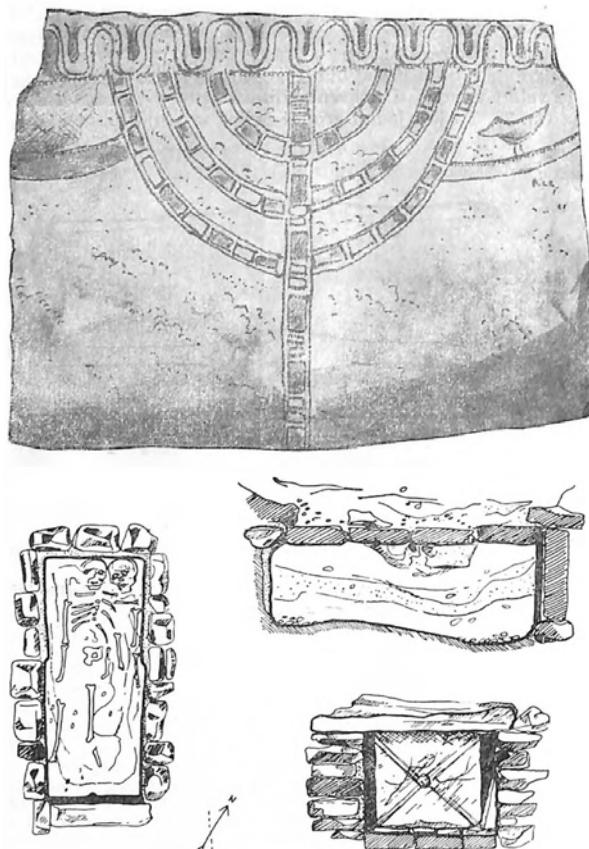
Ilustracija nekadašnje jevrejske grobnice u Duklji iz Zbornika; doc. Dr Aleksandrina Cermanović - Kuzmanović, dr Dragoslav Srejović. "Jevrejska grobnica u Duklji." *Jevrejski almanah 1963-64*, Savez jevrejskih opština Jugoslavije Beograd

1 Appendini, Francesco Maria. *Memorie Spettanti ad Alcuni uomini illustri di Cattaro*, Presso Antonio Martechini nella Stamparia privilegiata, Ragusa, 1811. p. 64.

2 Sindik, Dušan. "Mi smo preživeli.... Jevreji o Holokaustu. 5, 2009", Pogled na prošlost Jevreja Jugoslavije. 445-457. Jevrejski istorijski muzej. Savez jevrejskih opština Srbije, Beograd 2009, str. 445.

3 Zrenjanin, Marko S. Mirč. "Jevreji na balkanskom poluostrvu i u staroj srpskoj državi do dolaska Turaka." *Jevrejski almanah 1957-58*, Savez jevrejskih opština Jugoslavije, Beograd, 1958, str. 49.

Na području Crne Gore vrijedna pomena je jevrejska grobnica iz antičke nekropole Duklja kod Podgorice. Otkrivena je 1963. godine. Bila je ukopana u sloju aluvijalnog nanosa, izrađena od blokova pritesanog kamena vezanog malterom, koji je zatvarao pravougaoni unutrašnji prostor dimenzija 2,07x0,84x0,86 metara. Od sačuvanih predmeta znamenit je vretenasti ungventarijum dužine 47,5 cm od zelenog stakla, koji je jedini prilog pronađen u grobnici. Na osnovu njega, grobnicu je moguće datirati pred kraj III i početak IV vijeka n.e. Sa bočnih strana, osim južne, grobnica je bila prekrivena debljim slojem maltera. Konture izvedenih motiva rađene su tehnikom dubokog graviranja na svježem malteru, dok su međuprostori oslikani crvenom i tamnoplavom bojom u tehnici al fresco⁴. Posebno je značajna centralna kompozicija sedmokrakog svijećnjaka menore, flankiranog girlandama i figurama ptica⁵. Sa bočne strane je naslikana vreža ili lanac sa sročikim listovima. Na zapadnom dijelu je i jedna nedovoljno jasna kompozicija na kojoj se naslućuju obrisi šestokrake zvijezde sa posudom od nekoliko plodova limuna. Grobnica je danas zatrpana u prethodnim infrastrukturnim radovima, djelimično ili sasvim oštećena.

Ilustracija nekadašnje jevrejske grobnice u Duklji iz Zbornika; doc. Dr Aleksandrina Cermanović - Kuzmanović, dr Dragoslav Srejović. "Jevrejska grobnica u Duklji." Jevrejski almanah 1963-64, Savez jevrejskih opština Jugoslavije Beograd

Fotografija nekadašnje lokacije jevrejske grobnice u Jugo-Istočnoj nekropoli Duklji

4 Doc. dr Aleksandrina Cermanović - Kuzmanović, Dr Dragoslav Srejović. "Jevrejska grobnica u Duklji." Jevrejski almanah 1963-64, Savez jevrejskih opština Jugoslavije, Beograd, str. 47.

5 Idem.

Iz prvih vjekova novog milenijuma, u Kotoru i okolini ne pronalazimo materijalne tragove koji bi sa sigurnošću upućivali da su se Jevreji u znatnom broju naseljavali na ovom dijelu Jadranskog primorja. Međutim, na drugim djelovima Balkana su evidentirani značajni ostaci jevrejske kulture koji datiraju iz prvih vjekova nove ere, i to: nadgrobni spomenik u okolini Senja u Hrvatskoj, nadgrobni natpis *Arhisinagoga Josephisa* u Oescusu, Colonia Ilpia, danas Gigen u Bugarskoj, sinagoga u Stobima u Makedoniji, a postojanje romaniotske jevrejske opštine vezuje se za Jedrene u Turskoj IV vijeka .e.⁶ Ovo potvrđuje tezu, da su Jevreji prvih vjekova nove ere formirali i autonomne opštine u kojima su mogli uživati punu slobodu vjere. Njihov specifični način života, i propisi kako religijske tako i svjetovne prirode, činili su ih nepodobnim za određene društvene funkcije. Stoga su Jevreji veoma rijetko bili u vojnoj službi a najčešće su bili i oslobođeni pojedinih građanskih dužnosti. Ipak, svi ti ustupci nijesu im obezbjeđivali punu ravnopravnost koju je u to doba imao običan građanin.⁷

Najveće migracije jevrejskog naroda na Mediteranu, s kraja srednjeg vijeka, obuhvatile su i crnogorsko primorje. Veoma značajna karika u tim migracijama je posredstvo Hercegovaca i njihovih karavana koji su sefardske Jevreje, izgnanike sa Peloponeza, na konjima prevozili najčešće od Dubrovnika pa do Soluna. Stoga nije upitno da su se Jevreji, nakon progona iz Španije 1492. godine, privremeno ili stalno naseljavali u gradovima koji danas zahvataju crnogorsko primorje, kao npr. Herceg Novom i Risnu.⁸

Prije progona sa Peloponeza, sefardski Jevreji udruženi sa Arapima, od X vijeka, u periodu formiranja kalifata sa sjedištem u Kordobi imaju veoma uvažen status u društvu. Mnogi od njih su uživali najviše funkcije u vlasti, a takvo stanje će se zadržati sve do XIII vijeka.⁹ Međutim, krajem XIII vijeka, nakon dugih i iscrpljujućih borbi između hrišćana i muslimana, prevlast u Španiji uzimaju hrišćani. Jedan izvjestan period, i to sve do 1391. godine, Jevreji su i dalje zauzimali važne i odgovorne funkcije. No, to će se ubrzo promijeniti. U to vrijeme, fanatični sveštenik Fernand Martinez, držao je u Sevilji žustre govore protiv Jevreja, koje je optuživao da će ubrzo zauzeti i sve crkve u gradu. To je odmah rezultiralo masovnim pogromom Jevreja i paljenjem njihove imovine i kuća, kojom prilikom je ubijeno oko 4000 Jevreja. Ostali su se spasili pokrštavanjem. Razbuktala vatrica upaljene mržnje ubrzo je zahvatila i Toledo, Velensiju i Barselonu. Nakon udaje kastiljske kraljice Izabele za aragonskog kralja Ferdinanda, u Španiji je počela da djeluje moćna Inkvizicija, uzdignuta na rang državnog suda. Zadatak joj je, između ostalog, bio da traži Marane, konvertite koji su zadržali praktikovanje jevrejskih običaja. Mnogi od njih su bili javno spaljivani, a ostali bi nakon mučenja i doživotne robije morali nositi i "košulje kajanja". Godine 1492. Ferdinand i Izabela su donijeli akt kojim su htjeli da se po kratkom postupku riješe svih Jevreja i Arapa iz carstva. To je ubrzo uradio i portugalski kralj. Nakon hiljadogodišnjeg bivstvovanja na tlu Pirinejskog poluostrva, sefardski Jevreji, izgnanici iz zemlje svojih pradjedova, odlaze da sebi nađu novi dom. Mnogo ih je izginulo na putovanjima, a preživjeli su se naseljavali na teritorijama sjeverne Afrike i na Istočnom Mediteranu, a ponajviše u Italiji, odakle su stizali i u Dalmaciju, odakle je većina, po nekim njih i do 100000, karavanima odlazila u Tursku. Karavani koji su tom prilikom organizovani, brojali su i do 80 konja.¹⁰ Potreba za tolikim brojem konja bila je zato, što su Jevreji za sobom nosili mnogo

6 Zrenjanin, Marko S. Mirč. "Jevreji na balkanskom poluostrvu i u staroj srpskoj državi do dolaska Turaka."

Jevrejski almanah 1957-58, Savez jevrejskih opština Jugoslavije, Beograd, 1958, str. 50.

7 Idem.

8 Vinaver, Vuk. "Jevreji u Srbiji tokom XX vijeka." Jevrejski almanah 1955-1956. Savez jevrejskih opština Jugoslavije, Beograd, str. 29.

9 Dubnov, Simon. *Kratka istorija jevrejskog naroda*. Savez jevrejskih opština Jugoslavije. Prevod sa engleskog i francuskog izdanja: prof. dr Andrija Gams, dr Josip Pressburger, Beograd, 1982, str. 68.

10 Prof. dr Jorjo Tadić. *Iz istorije Jevreja u jugoistočnoj Evropi*. Beograd, str. 33.

ličnih stvari, pokućstva i upotrebnih stvari namijenjenih za prodaju, a naročito tkanina. Tako je u tri poznata karavana iz Dubrovnika za Solun 1501-1502 bilo potrebno ukupno 170 konja.¹¹

Južni Jadran a posebno bokeško zaleđe, bio je pojas u kojem su Jevreji započinjali karavanska putovanja na Istok. Koliko je njih u to vrijeme ostalo da živi u Boki Kotorskoj, nije moguće znati, jer pisani dokumenti o tome nijesu pronađeni. Sredinom XVI vijeka, Risan je sa Herceg Novim bio još uvijek pod turskom vlašću, a značajan dio sefardskih Jevreja, upravo je u ovim gradovima držao i značajnu trgovinu solju. Već od sedamdesetih godina XVI vijeka, Jevreji naseljeni u Herceg Novom, aktivno učestvuju i u prekomorskoj trgovini i to ponajviše sa Ankonom.¹²

Naseljavajući se u novim krajevima, Jevreji su se bavili poslovima koji ih ne bi vezivali za nekretnine, te u novim krajevima najčešće nastupaju kao trgovci, majstori, prokuratori, poslovni agenti i ortaci.¹³ Kotor i okolina su u tom periodu bili već pod Mletačkom republikom, koja je Kotor pod svoj patronat zvanično primila 1420. godine. Najveći udio u trgovini kožama krupne stoke, potom raznih vrsta tkanina, svijeća i eteričnih bilja između dvije najrazvijenije luke srednjeg Jadrana, Ankone i Dubrovnika, vodio se umnogome posredstvom Jevreja u prvoj pol. XVI vijeka. Takav primat u trgovini, zasmetao je Veneciji jer joj je značajno konkurisao. Republika je u više navrata molila Papu Piju V da obuzda ankonitanske Jevreje ne bi li izgubili primat u trgovini koji su uživali u ovom dijelu Jadrana. Papa je zasigurno imao velike interese od ankonitanskih Jevreja i njihovog značajnog udjela u ekonomiji papinske države, pa je na sve načine obuzdavao molbe Republike za ometanje jevrejske trgovine.¹⁴ U narednom periodu, Mlečani su veoma loše postupali sa Jevrejima na moru, plijenili im brodove, zadržavali ih u lukama i na sve načine im sabotirali trgovinu. Godine 1571. došlo je i do pobjede u bici kod Lepanta, nakog čega su Mlečani sve Jevreje protjerali iz Republike i nakratko zaustavili trgovinske odnose sa Orijentom. Ubrzo potom, posredstvom Jevrejina Danijela Rodrigeza a zalaganja Republike za ponovno uspostavljanje trgovinskih veza sa Istokom, Mlečani potstiću otvaranje splitske trgovinske luke, koja bi parirala Dubrovniku i Ankoni. Nakon osnivanja splitske trgovinske luke, i preusmjeravanja jevrejske trgovine sa Dubrovniku na Split, očigledno je bilo da treba povući i radikalnije korake ka usporavanju dubrovačke trgovine sa Ankonom. Mlečani su i potom nastavili ometanje dubrovačke trgovine na razne načine, a kada i to nije pošlo za rukom, preko providura su tražili da se dubrovački Jevreji preorijentišu na trgovinu sa Splitom ili će im Republika prijetiti anatemisanjem.¹⁵ Kada ni ta mjera nije urodila plodom, mletački Senat naredio je providuru, 31. avgusta 1832. godine, da zaplijenjuje dubrovačke brodove na putu Ankona–Dubrovnik, a da njihovu robu preusmjerava na Split. Iz svega rečenog se da zaključiti koliko je značajna bila uloga balkanskih Jevreja u trgovini Istoka sa Zapadom.

Prije velike migracije Jevreja Sefarda, na Balkanu je jevrejski narod udruživan po opština, koje je formirao najčešće u velikim gradovima, gdje je mogao najlakše iskoristiti svoje poslovne vještine. Iako je Kotor u tom periodu bio mali grad, to ipak ne bi trebalo da znači da nije imao i izvjesnu malu jevrejsku zajednicu. Poređenja radi, u bliskom Dubrovniku se u arhivskim spisima Jevreji javljaju već od XIII vijeka, kada su imali sva prava kao

11 Idem, str 33.

12 Hrabak, Bogumil. "Bokelji kao nabavljači arbanaških žitarica." *Boka 20, zbornik iz nauke kulture i umjetnosti*. Herceg Novi, 1988, str. 108.

13 Popović, Toma. Dubrovnik i Ankona u jevrejskoj trgovini XVI veka. *Studije i grada o Jevrejima Dubrovnika*, vol. Zbornik 1. Federacija jevrejskih zajednica Jugoslavije, 1971, str. 48.

14 Prof. dr Jorjo Tadić. Iz istorije Jevreja u jugoistočnoj Evropi. Jevrejski almanah 1959-60, 1960. Savez jevrejskih opština Jugoslavije, str. 41.

15 Idem, str. 51.

i svi ostali građani. Boka Kotorska je, zbog svoje trgovačke i pomorske važnosti i veze sa Istokom, zasigurno bila teritorija pogodna naseljavanju Jevreja i to prevashodno u dijelu Risanskog zaliva koji je pod Turskom vlašću bio sve do oslobođenja od strane Mlečana 1. septembra 1687.¹⁶ Sve do tada, izvjesno je da su Jevreji bili glavni akteri u pomorskoj trgovini u zalivu Boke Kotorske i igrali važnu ulogu u trgovini Dalmacije sa albanskim lukama.¹⁷ Turci su u Jevrejima vidjeli priliku da poboljšaju svoju ekonomiju i da aktiviraju trgovinu, pa su Jevrejima davali brojne ustupke koje u zemljama Zapada oni nijesu imali. Interesantno je, da je jedan od najbližih ljudi Sultanu Selimu bio sefardski Jevrej, Josef Nasi.¹⁸

16 Zloković, Maksim. "Mletačka uprava u Herceg Novom." *Boka 3. Zbornik radova iz nauke, kulture i umjetnosti*. 1971, str. 7.

17 Arbel, Benjamin. *Trading Nations: Jews and Venetians in the Early Modern Eastern Mediterranean*. Leiden, New York, Koln, El Brill, 1995. p. 177.

18 Idem, p. 39.

Jevreji u periodu samostalnosti Kotora (1391-1420) i periodu mletačkog protektorata (1420-1979)

Tokom samostalnosti grada Kotora (1391-1420), i to 1414. godine, pominje se ljekar Samuel Ebreus koji je ugovorio da će malom Marinu Franju Buću iz Kotora otkloniti kataraktu sa oba oka. Interesantna je njegova pogodba u kojoj se kaže da će pacijent progledati za 10 do 15 dana. Za nadoknadu je dogovoren, da ako izlijeći oba oka dobija 20 dukata, jedno 10 dukata, a da neće dobiti ništa u slučaju da oštetit će oko ili ako operacija prođe neuspješno.¹⁹ Nažalost, kotorski spisi iz perioda 1401-1418. nijesu sačuvani a podaci o ovom ljekaru dolaze iz Dubrovnika, tako da je nemoguće znati da li je još jevrejskih ljekara radilo i djelovalo u gradu Kotoru u tom periodu. Od ostalih kotorskih ljekara cijelog XV vijeka, svi su bili iz Italije (njih devetoro) osim jednog iz Lješa.²⁰

Uvidjevši opasnost od Crnojevića i Balšića, sve češćih sukoba sa Dubrovnikom i opasnosti od turske pretenzije, Kotor traži mletačku zaštitu i to 8 puta u periodu 1396-1420. godine. Napokon, 15. marta 1420. godine, Kotor prima protektorat Mletačke republike a formalno postaje dio njene teritorije 25. maja iste godine. Saglasno pogodbi sa Mletačkom republikom, Bokelji dobije stare posjede na Luštici sa solanama, a vratiše im se i Pasiglav, Lješevići, Bogdašići, Miholjska prevlaka sa ostrvima. Dodijeljena im bi i oblast Budve koju su obećali čuvati, kao i primat u trgovini žitom iz albanskih luka.²¹ Svim tim prvo bitnim ustupcima, trgovina Boke Kotorske se postepeno osnažila oslanjajući se na zaštitu Mletačke republike, a Jevreji, najviše koncentrisani u pograničnom pojasu, pod turskom upravom, već krajem XVI vijeka aktivno učestvuju u trgovini susjednih gradova, Herceg Novog i Risna. Sporadični podaci o Jevrejima toga doba ne daju jasnou kompletну sliku o životu jevrejskih porodica Kotora i okoline u periodu od XV do XVII vijeka.

Kakav je bio položaj Jevreja, i u kojem su broju živjeli na tlu nove mletačke provincije Boke Kotorske, teško je reći. Međutim, imajući u vidu da je Petar de Brutis, Mlečanin, bio ustoličen kao Biskup Kotora 1471. godine²², a da svoje djelo upućeno protiv Jevreja naslovljeno *Victoria contra Judaeos*²³, objavljuje u Vicenzi 1489, može se pretpostaviti koliko je i kod domaćeg klera bio uticajan u širenju kampanje protiv Jevreja. Oko 1400. godine, u Zadru je Jevrejima *Moisè* i *Bonanno* dozvoljeno osnivanje banke, a potom i slobodna prodaja namirnica u zajednici,²⁴ pa je moguće da je i u Kotoru bilo sličnih ustupaka. Sporadična arhivska svjedočanstva o Jevrejima u Boki Kotorskoj, vezuju se isključivo za djelovanje dubrovačkih jevrejskih ljekara i trgovaca.

19 R. Kovijanić, I. Stjepčević. *Kulturni život staroga Kotora*. (XIV-XVIII vijek). Hrvatska gospodarska komora, Gornja Lastva: Kulturno zavičajno društvo "Napredak", 2003. Cetinje: Obod, str. 199.

20 Idem.

21 Čorić, Dr. Nikola. *Grad Kotor do godine 1420. s osobitim obzirom na bosansku prevlast 1385-1420*. Tisak Kr. Zem. U Staroj Gradiški.

22 Eubel, Conradum S. Theol. Doct. *Hierarchia Catholica Medii Aevi*. vol. II, Sumptibus Et Typis Librariae Regensbergianae, MDCCCCXIV. p.122,140.

23 Tiraboschi, Girolamo. *Storia della letteratura Italiana, nuova edizione, dall' anno MCCCC fino all' anno MD*. Tomo VI, parte II. Venezia, A spese di Giuseppe Antonelli, 1823. p. 417.

24 Franchi, Bruno. *Gli Ebrei in Dalmazia*. Zara. Tip. "San Marco!" di G. Marini 1939 XVII. p. 4.

Dokumenti kotorskog arhiva oko 1522. godine svjedoče o ubistvu jednog jevrejskog trgovca na Luštici, od strane nepoznatih napadača.²⁵ Interesantna je prodaja nekoliko kuća od strane Margarite, udovice Radića Šćepanovića, koja je uslijedila samo nekoliko mjeseci kasnije. U tom periodu prodaja kuća nije bila česta pojava, a radila se samo u slučaju kada je bilo potrebno isplatiti miraz ili kakav dug. Stoga je ubica najvjerovaljnije bio bliski srodnik pomenute Margarite. Početak XVI vijeka je za Jevreje Jadrana postao izrazito nepovoljan. Primjera radi, godine 1502. za smrt jedne starice u Dubrovniku, optuženi su Jevreji.²⁶ U kasnjem periodu, 1514. i 1515. godine, dubrovačka vlada odlučuje da progna sve stalno nastanjene Jevreje u gradu, dok se samo Jevrejima koji dolaze u grad radi posla dozvoljava privremeni boravak. Međutim, nema podataka da li su te mjere i sprovedene, a već tridesetih godina XVI vijeka dolazi i do značajnijeg naseljavanja Jevreja u Dubrovniku. Vlada Dubrovnika je tu okolnost riješila osnivanjem geta, dana 22. IV 1538. godine, za koji je bio određen kompleks kuća.²⁷ Nemamo informaciju da je nešto slično urađeno u Kotoru, niti da li su u tom vremenu Jevreji imali ista prava kao i svi ostali građani Kotora i kotorskog okruga. Kako je bokeška trgovina sa jadranskim gradovima toga perioda u stalnom porastu, prema zapisima o kargu bokeških jedrenjaka primjetan je značajan udio koji su osiguravali Jevreji i to ponajviše dubrovački. Josip Luetić i Bogumil Hrabak, kažu sljedeće: (citati)

...Salamon Oef je osigurao za račun Mojsije Na(h)misa novac upućen iz Dubrovnika u galijun kap. Ivana Bella iz Perasta (iz Dubrovnika je odjedrio za Drač i Shengjin). Isti taj veoma poznati veleposjednik i ugledni Jevrej iz Dubrovnika (za račun Izaka Pesa) osigurao je teret koža koji je bio ukrcan u Valoni u galijun kap. Pava Đurova iz Perasta. Taj teret je iskrcan u dubrovačkoj luci. Tome osiguranju asistirali su Ago Pucić, Frano Tudizić, Ivo Pieric, Dominik Zlatarić, David Coen, Vice Grasso, Aron Coen, Salamon Oef kao kreditor kap. Mata Mora iz Perasta, zapovjednika galijuna, osigurao je taj peraški brod za 6 mjeseci. Osim S. Oefa u tom galijunu kao suvlasnik sudjeluje i Dubrovčanin Rusko Ivanović.²⁸ (Luetić)

Tripun Vicencov je otpremio u Veneciju i kamelot jednog dubrovačkog Jevrejina, po stopi od 3,5% uz devet osigurača na iznos od 500 dukata.²⁹ (Hrabak)

Jedan Jevrejin je osigurao kvalitetne ribe za Veneciju na ladji kojom je upravljao Nikola Đurđev Lukin, kapetan postavljen na jedan brod iz Viesta, proveo je deset dana na ukrcavanju u gradu Vieste, sa robom za Dubrovnik; vozarina je iznosila 60 dukata Napuljske Kraljevine. (1579)³⁰ (Hrabak)

U toku 1587. Ivan Tripunov je prevezao jednom Jevrejinu iz makedonskog grada Kostura balu skerletnih tkanina i dva sanduka svilenih tkanina iz Ankone u Dubrovnik.³¹ (Hrabak)

25 Blehova Čelebić, Lenka. "Vjerska slika Boke Kotorske početkom XVI vijeka – arhivska svjedočanstva." *Croatica Christiana Periodica*, vol. 31, br. 60, 2007, str. 72.

26 Stulli, Bernard. *Židovi u Dubrovniku*. Jevrejska općina Zagreb, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb i Kulturno društvo "Miroslav Salom Freiberger", 1989, str. 60.

27 Idem.

28 Luetić, Josip. "O međunarodnoj djelatnosti moreplovaca, trgovaca i brodova iz Herceg Novog, Perasta, Kotora, Budve i Bara u pomorskoj privredi Dubrovačke republike 1566-1650." *Boka 17 zbornik iz nauke, kulture i umjetnosti*. Herceg Novi, 1985, str. 48.

29 Hrabak, Bogumil. "Osiguranja peraških brodova 1545-1635." *Boka 26. zbornik iz nauke kulture i umjetnosti*. Herceg Novi, 2006, str. 87.

30 Idem, str. 88.

31 Idem, str. 89.

Dubrovački Jevrejin Šelmo Ohev za dvojicu Jevreja i trojicu hrišćana osigurao je pet svitaka sirove svile na galeonu Tripuna Nikolinog, po stopi od 2,5%; osigurača je bilo četiri na 350 i pet na 450 talira. Isti Jevrejin je po računu drugog Jevrejina osigurao svitak grane na istom galeonu. Šelmo Ohev sa još dvojicom Izraelita osigurao je svitak grane a druga dvojica dve table kamelota na istom galeonu Tripuna Nikolinog, po stopi od 2,5%, a u drugom slučaju bilo je 11 osigurača na 1500 talira.³² (Hrabak)

Galeon Nikole Martinovića prevezao je kordovana valonskog Jevrejina za Veneciju po stopi od 4%, u jednog odnosno šest osigurača u povratku.(1605)³³ (Hrabak)

Pomenuti (Stijepo) Dubrohnić poslova je sa više Novljana. Jedan od takvih bio je Miho Karaoglanović, s kojih se zajedno primio 1500 reala od jednog dubrovačkog Jevrejina da nabavi zajedno u Epiru prosa i da ga ukrcu u galeon Marka J. Dentilija i da kod isporuke robe staje po sedam i po groša za kupel; obazrivi Jevrejin Šelomo Maestro, za tu oveću svotu novca, tražio je jaku garantiju, te su konpanjoni morali dovesti 17 jemaca. ³⁴ (Hrabak)

Ovim se potvrđuje da su Jevreji u znatnoj mjeri gravitirali i kotorskem okrugu. Djelovali su i kao osiguravatelji tereta bokeljskih brodova, dok je trgovina u njihovom rukama bila u znatnom obimu na Istočnoj obali Jadrana. Poslovni aranžmani bokeljskih Jevreja tog perioda nijesu pronađeni, no u tome ne treba smatrati da i nijesu bili prisutni u trgovini Boke Kotorske sa ostalim lukama Jadrana, a pogotovo albanskim.

Arhivski podaci o Jevrejima u Boki Kotorskoj u XVI vijeku su veoma rijetki, a pomeni jevrejskih trgovaca i ljekara nijesu i jedini do sad pronađeni izvori koji svjedoče o životu Jevreja u Boku Kotorskoj tog doba. Od posebnog interesovanja za razumijevanje života Jevreja toga doba u Kotoru je i krštenje Ivana Baptiste 21. novembra 1547. u Katedrali Sv. Tripuna. Jevrejin vjerovatno Jochanan, porijeklo je vodio iz italijanskog grada Osima. Značajno je pomenuti da je Vikarius Natalis Drago,³⁵ zamjenik odsutnog biskupa Luke Bizantija (1524-1565), izdao Jovanu Baptisti *salvus conductus* u kojem se obraća lokalnom stanovništvu da se sa novim suvjernikom ophode sa poštovanjem.³⁶ Jevrejska krštenja u Evropi toga vremena su bila česta, a kršteni Jevrejin je odmah izbacivan iz jevrejske zajednice, dok razlozi krštenja nikad nijesu navođeni jer su u Judaizmu nalik zločinu. Pomenuto dobrovoljno krštenje je obavljen pred klerom a kršteni oblači bijelo ruho i biva poškopljen svetom vodom. Ovo krštenje je veoma važno budući da potvrđuje da je Katolička crkva u to doba imala jak uticaj na ostale vjerske zajednice u Kotoru, a pored jevrejske pogotovo na muslimansku i pravoslavnu, čije je članove željela pridobiti po svaku cijenu. Krštenje Jevrejina u Kotoru poklapa se sa periodom pogoršavanja statusa Jevreja u Evropi. Godine 1555. Papa Paolo IV (*Giovanni Pietro Caraffa*) donosi bulu, kojom zabranjuje jevrejskim ljekarima da liječe hrišćane na teritoriji Papske države a svim Jevrejima nalaže nošenje znaka na odjeći, dok 1566. Papa Pijo V potvrđuje bulu svog prethodnika sa proširenjem teritorije djelovanja, premda one nijesu primjenjivane u Republici Sv. Marka.³⁷ Iste godine dolazi i do progona ankonitanskih Jevreja od kojih je dvadeset troje

32 Idem, str. 92.

33 Idem, str. 95.

34 Hrabak, Bogumil. "Bokelji kao nabavljači arbanaških žitarica". *Boka 20. zbornik iz nauke, kulture i umjetnosti*. Herceg Novi, 1988, str. 148.

35 BAK VII, 763 (21. XI 1547)

36 Blehova Čelebić, Lenka. "Vjerska slika Boke Kotorske početkom XVI vijeka – arhivska svjedočanstva." *Croatica Christiana Periodica*, vol. 31, br. 60, 2007, str. 72.

37 Franchi, Bruno. *Gli Ebrei in Dalmazia*. Zara. Tip. "San Marco!" di G. Marini 1939 XVII. p. 10.

završilo na lomači.³⁸ Što se tiče Jevreja i konverzije, u Kotoru je nešto kasnije zabilježena i konverzija Dacila Roze, iz Venecije, o kojem Maja Katušić kaže sljedeće: (citat)

Nadalje, zanimljiv je upis zapisan i 12. siječnja 1768. godine. Tada je u Kotoru kršten dvadesetosmogodišnji, Dacilo Roza, Erbeo di Getto di Venezia rettentio della galera a beneplacito del Nobil Huomo Mattio Pizzamano sopracomito, koji se u trenutku krštenja nalazio u bolnici za osuđenike (ospedale per li condannati), a kršten je imenom Ivan Krstitelj.³⁹ (Katušić)

Svi poznati jevrejski ljekari koji su dolazili u Kotor da liječe, bili su iz Dubrovnika ili su svoje privremeno zaposlenje imali u tom gradu. Jevrejski ljekar koji je iz Dubrovnika bio pozvan jednom u Kotor a dva puta u Herceg Novi da liječi oboljele (između 1556. i 1558. godine), bio je Amatus Lusitanus, jedno od najznačajnijih imena u istoriji medicine XVI vijeka. Amatus je rođen u Portugalu u gradu Castelo Branco, na krštenju je dobio ime Joao Rodrigues, završio je studije medicine na univerzitetu u Salamanki, živio je i radio u Antverpenu, Ferrari, Anconi, Pesaru, Dubrovniku i Solunu, gdje je i umro. Bio je ljekar brojnih poznatih ličnosti, poput njegovog prijatelja Didaka Pira, dok je na polju medicinske nauke zauzeo uvaženo mjesto za otkriće funkcionisanja venske cirkulacije.⁴⁰

Od gradskih ljekara, koji su radili u Kotoru u XVII vijeku, spominju se Jevrejin David Ribero⁴¹ (1616) i dr Mihael Andjelo Salamoni sa Brača, fizik (*dottor Michiel Angelo Salamoni, medico fisico*) koji je sudeći po prezimenu bio jevrejskog porijekla.⁴²

U XVII vijeku u Kotoru je poznato 26 gradskih ljekara, od kojih troje iz Dalmacije, jedan sa Krfa a ostali iz Italije. Nakon traženog odsustva 1615. godine kotorskog gradskog ljekara, Ferdinanda Kardoza iz Mletaka, godine 1616. pominje se ljekar David Ribero. U jednom dokumentu stoji da je opunomoćio Roka Palmu da naplati nekakav dug od trojice Peraštana, Andrije Ivanova Petrovića, Ivana Đurova i Stevana Palavicini, (LXXIX). Ne može se sa sigurnošću znati da li je bio i gradski ljekar Kotora.⁴³ Fizik David Ribero (*David Ribera, medicus phisicus*), primljen je 1613. u službu Dubrovačke republike, mada je morao tražiti odobrenje od Pape da može liječiti

Amatus Lusitanus. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristupljeno: 21. 12. 2020. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=2138>

38 Lenka Blehova Čelebić. Jevreji u mletačkom Kotoru. Znanstveni članak.

39 Katušić, Maja. *Društvena i demografska struktura Kotora u 18. stoljeću*. Sveučilište u Zagrebu. Doktorski rad. Zagreb 2013, str. 94.

40 Glesinger, Lavoslav. "Dubrovački liječnik Amatus Lusitanus". *Studije i grada o Jevrejima Dubrovnika*, vol. Zbornik 1. Federacija jevrejskih zajednica Jugoslavije, 1971, str. 308.

41 DACG, IAK, SN, LXXIX-152/A

42 R. Kovijanić, I. Stjepčević. *Kulturni život staroga Kotora. (XIV-XVIII vijek)*. Hrvatska gospodarska komora, Gornja Lastva: Kulturno zavičajno društvo "Napredak", 2003 (Cetinje: Obod), str. 187.

43 Idem, str. 216.

hrišćane. Godine 1615. obratio se lično Papi, međutim nije dobio odgovor, pa se stoga Senat u njegovo ime obraćao Rimu. Senat 1631. godine opunomoćuje i kneza i Malo vijeće da se založe kod nadbiskupa da ljekar Ribero dobije mogućnost da liječi i Hrišćane. Epilog tog procesa nije poznat ali sudeći po pomoći koju je primio 1617. godine, u iznosu od 200 dukata, pretpostavlja se da nije bio u državnoj službi Dubrovačke republike.⁴⁴

Dr Mihael Anđelo Salamoni sa Brača, fizik (*dottor Michiel Angelo Salamoni, medico fisico*), biva izabran za gradskog ljekara Kotora 1647. godine, kada sklapa ugovor na dvije godine, sa svim obavezama, platom i prinadležnostima gradskog ljekara.⁴⁵ Međutim, dana 2. avgusta 1648. godine, na oba vijeća se iznosi da je Salamoni napustio bolje plaćeni posao koji je imao na Braču, kako bi sa svojom velikom porodicom došao u Kotor. Stoga su mu namijenili i posao gradskog notara koji bi imao voditi, ne bi li obezbijedio veća primanja, ali pod uslovom da bi sebi morao pronaći pomoćnika za notarsku opštinsku kancelariju. Nakon isteka ugovora, ljekar Salamoni ga nije želio više produžavati. Na sjednici oba vijeća, dana 27. juna 1649. godine, saopšteno je da se dr Salamoni zahvalio na službi.

44Idem.

45Idem, str. 219.

Jevreji Kotora u periodu francuske i prve i druge austrougarske uprave Bokom Kotorskom

Nakon pada Mletačke republike 1797. godine, Boka Kotorska ulazi u sastav Austrougarske monarhije i pod njenom upravom će ostati sve do 1806. godine, kada je za punih 18 mjeseci, do avgusta 1807. godine, pod upravom drže Rusi. U periodu tzv. prve austrougarske uprave Bokom Kotorskom u sklopu ovog istraživanja nijesu pronađeni podaci o Jevejima Kotora, kao ni neke posebne odredbe za iste. Međutim, dubrovački geto je otvorio svoja vrata padom Mletačke republike, te je ovaj period postao zasigurno nešto povoljniji za Jevreje ovog dijela Jadrana. Veoma kratka prva austrougarska uprava u Boki Kotorskoj vjerovatno da nije mogla značajnije promijeniti status Jevreja duž istočne obale Jadrana. Još tada se u cijeloj Dalmaciji u društvu osjećala veoma jaka netrepeljivost prema Jevrejima. Možda je i najbolja potvrda te netrepeljivosti incident u Splitu 1800. godine u kojem je splitski plemić Alberti ošamario i izbacio Jevrejina Danijela Jesuruna iz kafane. Plemić Alberti je prošao nekažnjen, pozivajući se na običajno pravo da Jevreji ne smiju uživati slobodu kao i ostali vjerni narod i plemići.⁴⁶

Dolaskom francuskih okupacionih trupa u Boku Kotorsku 1807. godine, za ovo podneblje počinje i najteži period. Napuštene su postojeće trgovinske veze koje su ustaljene tokom mletačkog protektorata. Prelazak na parne brodove je konkurisao tradicionalnom brodarstvu na jedra, čime su Bokelji gubili primat na moru, a ratni sukobi su i fizički uništili preostale bokeške jedrenjake i na taj način slomili najrazvijeniju granu bokeške privrede. Jevreji Boke Kotorske, ali i cijelog istočnog Jadrana, u ovom periodu gube mnogo dobiti od trgovine. Trgovina solju između Kotora i italijanskih luka međutim još uvijek opstaje. Za 1808. godinu Vinko Ivančević pominje Abrama Parda Josipovog koji traži dozvolu od francuskih vlasti da na brigantinu *La Provvidenza* preuzme so iz Barlette za Kotor.⁴⁷ Jevreji su u ovom periodu još uvijek imali udjela u osiguranjima brodova, a o tome svjedoče procesi prilikom otmica brodova od strane Rusa: (citati)

“Godine 1808. Izak Vita Ambonetti tuži kapetana Vinka Guljermovića što je, usprkos upozorenju dubrovačkog konzula u Messini, nastavio putovanje s brigantinom koji su kasnije zaplijenili Rusi i odveli ga u Boku Kotorsku.”⁴⁸ (Ivančević, Vinko)

“Godine 1808. Izrael Valenzin i Lujo Blasi tuže osiguravajuće društvo i traže odštetu od 1900 dukata zbog toga što su Rusi zaplijenili trabakul pod zapovjedništvom Antuna Balovića i odveli ga godine 1807. u Boku Kotorsku.”⁴⁹ (Ivančević, Vinko)

Godine 1808. francuska uprava je u Dubrovnik poništila sva ograničenja prema Jevrejima koje je uspostavila Mletačka republika.

Ograničenja prava Jevrejima donesena proglašom 1777. godine od strane Mletačke republike, odnosila su se na cijelu njenu teritoriju, a ticala su se: obavezognog stanovanja u getu, zabrane držanja ženske posluge a dopuštanje držanja muške i to izričito preko dana, zabrane uživanja

46 Franchi, Bruno. *Gli Ebrei in Dalmazia*. Zara. Tip. "San Marco!" di G. Marini 1939 XVII. p. 59.

47 Ivančević, Vinko. "Udio Židova u pomorstvu starog Dubrovnika (1751-1808)." *Jevrejski almanah 1963-64*. Beograd. Savez jevrejskih opština Jugoslavije, 1965, str. 78.

48 Idem, str. 69.

49 Idem, str. 77.

prava mletačkog državljanstva, zabrane posjedovanja nekretnina, zabrane izrađivanja stvari, kao i zabrane bavljenja ostalim privrednim djelatnostima, uz dopuštenje kupovine i prodaje gotove robe.⁵⁰

Mada su ograničenja ovakvog tipa bila ukinuta u susjednom Dubrovniku, nipošto ne treba smatrati da je u Kotoru položaj male jevrejske zajednice koja je 1811. godine po izvještaju francuskog generalnog upravitelja brojala svega 6 Jevreja⁵¹, bio išta bolji, premda je to bio i period velike ekonomske krize. Česti ratni sukobi, pa potom i okršaj britansko-crnogorskih i bokeljskih trupa predvođenih Petrom I Petrovićem sa Francuzima, završio se oslobođanjem Boke Kotorske od francuske okupacije januara 1814.⁵² Nakon poraza Francuza i uspostavljenе Ujedinjene pokrajine Crne Gore i Boke Kotorske pod vođstvom Petra I, u Beču je 27. septembra 1814. godine,⁵³ donesena odluka da Boka Kotorska pripadne Austriji, koja će je pod svojom upravom držati sve do 1918. godine.

Sagledavanjem prava i sloboda koje su uživali stanovnici Austrougarske monarhije, može se donekle rekonstruisati i položaj malobrojnog jevrejskog naroda u Kotoru. Poređenja radi, u Dubrovniku je već 24. III 1814. godine izašao proglašenje u kojem se kaže: “*Židovi se smatraju u svim državama njegova veličanstva jednako kao i ostali građani. Oni moraju uživati ista prava u pokrajini dubrovačkoj. Upozoravaju se stoga stanovnici da nitko sebi ne dozvoli da ih u bilo čemu uznemirava, a naročito u dane velike sedmice.*”⁵⁴

Dana 22. decembra 1814. godine, na cijeloj teritoriji Austrougarske monarhije ponovo stupa na snagu stara odredba o zabrani Jevrejima da trguju žitaricama,⁵⁵ dok se godine 1821. izdaje naredba pozivajući se na carski dekret iz 26. XI 1725. u kojoj se zabranjuje Jevrejima držanje posluge, uz tumačenje da se to odnosi samo na poslugu koja stalno prebiva u kući poslodavca. Ubrzo zatim je carskim rješenjem od 8. I 1826. određeno da se dozvoljava jevrejskim učiteljima da podučavaju isključivo i to samo jevrejsku djecu, ali jedino privatno i to u kućama roditelja te djece. Vlada Austrougarske monarhije od 1848. godine počinje postepeno da poništava ograničenja Jevrejima koja su važila u ranijim periodima. Carskim patentom je 24. V 1848. godine, a posebno odredbama 25, 27 i 31, te carskim patentom donesenim dana 04. III 1849. godine, proglašeno izjednačavanje hrišćana i Jevreja u javno-pravnom i privatno-pravnom pogledu. Zabrana posjedovanja nekretnina od strane Jevreja ukinuta je 18. II 1860. Da se ta odredba uistinu i poštovala, svjedoči i kupovina nekretnine u Kotoru od strane jevrejske porodice Finzi i to punih šesnaest godina kasnije. Uvidom u zemljšno-knjižne spise kotorskog arhiva, porodica Finzi iz Trsta sklapa kupoprodajni ugovor u vezi kuće u starom gradu Kotoru pod br. 314, dana 27. decembra 1876. godine.⁵⁶

Carskom naredbom od 21. XII 1867. godine, a posebno njenim članovima 2, 3, 6, 14, 15 i 16⁵⁷, Jevrejima su ukinuta i sva ograničenja u njihovom javno-pravnom i pripatno-pravnom statusu i

50 Stulli, Bernard. *Židovi u Dubrovniku*. Jevrejska općina Zagreb, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb i Kulturno društvo "Miroslav Salom Freiberger", 1989, str. 56.

51 Franchi, Bruno. *Gli Ebrei in Dalmazia*. Zara. Tip. "San Marco" di G. Marini 1939 XVII. p. 62.

52 Pavlović, Cvetko. "Maršal Marmon". Matica crnogorska. Proljeće-ljeto. 2010, str. 217.

53 Idem.

54 Stulli, Bernard. *Židovi u Dubrovniku*. Jevrejska općina Zagreb, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb i Kulturno društvo "Miroslav Salom Freiberger", 1989, str. 60.

55 Idem, str. 61.

56 DACG, IAK, SK PROTOCOLLO N. 129.

57 Stulli, Bernard. *Židovi u Dubrovniku*. Jevrejska općina Zagreb, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb i Kulturno društvo "Miroslav Salom Freiberger", 1989, str. 62.

to na cijeloj teritoriji Austrougarske monarhije. U okviru sistemskih zakona koje je sprovodila Austrougarska monarhija a koji su se ticali Jevreja, ostalo je pitanje vođenja i matičnih knjiga (rođenih, vjenčanih i umrlih), koje je definisano zakonom od 10. VII 1868. godine po uslovu da će državna vlast a ne vjerska zajednica imenovati voditelje tih knjiga, uz to da za voditelja mogu postaviti i rabina. Odmah potom izdana je i naredba kojom se definišu svega dvije jevrejske opštine zadužene za vođenje matičnih knjiga za pokrajinu Dalmaciju, a to su: jevrejska opština u Splitu, za sve Jevreje koji imaju boravište u kotarima Metkovića, Splita, Šibenika i Zadra, te jevrejska opština u Dubrovniku, za sve koji imaju boravište u kotarima Dubrovnik, Korčula i Kotor.⁵⁸ Svim ovim aktima, Austougarska monarhija je postepeno uspostavljala ravnopravan položaj jevrejske zajednice na teritoriji svog carstva, a koji je tokom vladavine Mletačke republike za ovu zajednicu bio veoma nepovoljan.

Zakonom od 21. III 1890. zagarantovana je bila sloboda vjeroispovijesti i vjerskih udruženja, kao i ravnopravnost svih vjerskih zajednica na cijeloj teritoriji carstva. O čuvanju matičnih knjiga tadašnjih vjerskih zajednica, donesen je 7. XII 1892. poseban propis, kojim se za oblast Dalmacije predviđaju dva mesta za čuvanje jevrejskih matica, i to: u Splitu, za područje svoje jevrejske opštine, kao i za sve slučajeve rođenja, vjenčanja i smrti Jevreja u kotarima Benkovca, Imotskog, Knina, Hvara, Makarske i Sinja; dok je u Dubrovniku predviđeno čuvanje matica za područje dubrovačke jevrejske opštine u koju je potpadao i Kotor.

Tokom druge austrougarske uprave, u Kotoru je po prvi put dokumentovano kontinuirano naseljavanje Jevreja u gradu. Sporadični pomeni Jevreja tokom mletačke uprave Kotorom ne daju jasnu sliku o brojnosti kao ni o njihovom građansko-pravnom statusu. Jevrejski trgovci su tokom austrijske dominacije i dalje gravitirali kotorskoj luci, a o trgovini svjedoči i jedan zapis o dubrovačkom Jevrejinu Samuelu Ascoli, *koji u aprilu 1811. izvozi u Kotor 60 stara boba, a u maju drugih 50.*⁵⁹

Najstariji pronađeni popis stanovništva tokom druge austrougarske vladavine Kotorom, u kojem se pominje jevrejski živalj u gradu, zapravo je iz 1829. godine,⁶⁰ kada grad sa okolinom broji samo troje Jevreja, da bi godinu kasnije ostalo samo njih dvoje. To nipošto ne bi trebalo da znači da ne postoje i raniji popisi stanovništva Austrougarske monarhije u kojima su evidentirani Jevreji u Kotoru, već da kao takvi nijesu pronađeni tokom ovog istraživanja. Period XIX vijeka bio je ekonomski izrazito nepovoljan za stanovništvo Kotora. Česte epidemije kolere koje su 1855. i 1867. godine harale Kotorom,⁶¹ značajno su usporile ekonomski razvoj grada. U to vrijeme, u gradu Kotoru je po popisu iz 1854. godine bilo četrnaestoro Jevreja⁶² a isto toliko po popisu iz 1871.⁶³ Međutim, Kotor nikada nije imao svoju sinagogu, jer je potpadao pod jevrejsku opštinu Dubrovnika, premda su se jevrejski vjerski obredi obavljali u improvizovanoj sinagogi⁶⁴ u starom gradu Kotoru, koja se nalazila na današnjem Trgu od zatvora.⁶⁵

Među Jevejima koji se u Kotor doseljavaju prije 1835. godine, bili su Finzi iz Trsta. Meyer

58 Idem.

59 Šundrica, Zdravko. Dubrovački Jevreji i njihova emancipacija (1808-1815) studije i grada o Jevrejima Dubrovniku, vol. Zbornik 1. Federacija jevrejskih zajednica Jugoslavije, 1971, str. 141.

60 DACG IAK OK III-407

61 Cronaca Cattolica Romana. "Le Bocche di Cattaro." *Il Divin Salvatore*, vol. anno VIII, no. 32, 1872. p.182.

62 Lampato, Francesco. *Annali universali di statistica, economia pubblica, storia, viaggi e commercio*. Milano: 1851. Presso la Societa degli Editori degli Analì Universali delle Scienze e dell'Industria, vol. 107, p. 332.

63 Cronaca Cattolica Romana. "Le Bocche di Cattaro." *Il Divin Salvatore*, vol. anno VIII, no. 32, 1872. p. 182.

64 Stulli, Bernard. *Židovi u Dubrovniku*. Jevrejska općina Zagreb, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb i Kulturno društvo "Miroslav Salom Freiberger", Zagreb, 1989, str. 70.

65 Izvor, usmeno predanje Jevreja Boke Kotorske.

Finzi, značajan kao suosnivač jevrejskog groblja u Škaljarima, posjedovao je kuću u starom gradu Kotoru pod katastarskim br. 314 sve do 1912. godine. (Vidi poglavlje *Finzi*). Jevrejska porodica Mandel potom kupuje tu istu kuću i u njenom vlasništvu će ostati sve do 1926. godine. Mauricio Moše Mandel, veoma sposoban trgovac,⁶⁶ u Kotor se doselio prije 1853. iz Češke. Imao je desetoro djece, a bio je i suosnivač jevrejskog groblja u Škaljarma. (Vidi poglavlje *Mandel*). Od splitskih Jevreja koje je sudbina vezala za Kotor, bili su i Jesuruni. Raffael Josef Jesurun, sin Daniela Jesuruna iz Splita, sahranjen je na jevrejskom groblju u Kotoru. Nije poznato koliko dugo je živio u gradu. (Vidi poglavlje *Jesurun*). Porodica Janni se doselila u Kotor takođe iz Dubrovnika. Rahela Janni, kćerka Josefa Izaka Vita Tolentino, rođena je u Kotoru 1824. (Vidi poglavlje *Janni*). Od ostalih jevrejskih porodica cijelog XIX vijeka, u Kotoru se pominju sljedeće: Andauer, Tedeschi, Tolentino, Herzer, Linenberger, Löwenschuss, Steiner, Valenzin, Winkler, Werner, Pardo i Popper.

U tabeli ispod, predstavljeni su statistički podaci o jevrejskoj zajednici tokom francuske i druge austrougarske uprave Kotorom, a podaci kojima raspolažemo preuzeti su iz više relevantnih izvora. Sumirani statistički podaci daju nam mnogo informacija o demografskim kretanjima Jevreja na teritoriji Crne Gore, njihovo brojnosti a takođe i o mjestima u kojima su se najčeće naseljavali. Važno je napomenuti da su predstavljeni statistički podaci preuzeti iz mnogo raznorodnih izvora u kojima je teritorijalni uzorak za kotorski okrug veoma raznolik. U nekim statistikama za kotorski okrug ubrojeni su pored Kotora i naselja Škaljari, Šmiljari, Kavač, Mrčevac, Bogdašići i Lepetane, čiji se broj stanovnika kretao oko 3500.

U popisu Austrougarske monarhije u Kotoru iz 1856. godine, u kotorski okrug ubrojeno je čak 27 zaseoka (*villaggi*) i 1901 kuća, te je broj stanovnika okruga u tom dokumentu pobrojan na 9928. Ostali statistički podaci za kotorski okrug ubrajaju cijelu teritoriju Boke Kotorske sa Budvom, Poborima, Mainama, Braćima i Paštrovićima, pa brojnost stanovništva tu iznosi 35090. Takvi raznorodni teritorijalni uzorci ne bi trebalo da budu otežavajući faktor za razumijevanje demografskog kretanja jevrejskog stanovništva. Analiziranjem statističkih tabela, jasno se uočava da su se Jevreji u Boki Kotorskoj najčeće naseljavali u starom gradu Kotoru.

U ostalim gradovima današnje Opštine Kotor, Jevreji su zabilježeni jedino u Dobroti 1921. godine, kao i u Perastu 1910. U ostalim naseljima Boke Kotorske, Jevreji nijesu evidentirani, sem u Herceg Novom godine 1880, 1910 i 1921. U starom gradu Kotoru, tokom uprave Austrougarske monarhije, brojnost Jevreja kretala se od dvoje 1829. i 1830. godine, pa do sedamdeset dvoje 1910, a prosječan broj Jevreja tokom austrougarske uprave Bokom bio je 8 ne računajući 1910. godinu. Nagli demografski skok ove godine, posljedica je velikih migracija jevrejskog stanovništva na Jadranu, a najčeće iz sjeverne Dalmacije ka jugu, iz većih jevrejskih opština, poput Dubrovnika i Splita, u manje gradove i naselja poput Kotora. Najveće migracije jevrejskog stanovništva dogodile se se početkom XX vijeka iz Bosne i Hercegovine ka obali, u kojoj je godine 1910. živjelo 11868 Jevreja.⁶⁷

Koliko su među sobom bili povezani gradovi Dalmacije, svjedoči podatak o redu vožnje parobroda iz 1843. godine, koji je saobraćao po dva puta mjesečno od Trsta do Dubrovnika

66 Miović, Vesna. *Židovski rodovi u Dubrovniku (1546-1940)*. Zagreb - Dubrovnik, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2017, str. 186.

67 Stulli, Bernard. *Židovi u Dubrovniku*. Jevrejska općina Zagreb, Nakladni zavod Matrice hrvatske, Zagreb i Kulturno društvo "Miroslav Salom Freiberger", Zagreb, 1989, str. 70.

i Kotora, izuzev u mjesecima od novembra do februara kada je saobraćao samo jednom.⁶⁸ Takva mobilnost bila je od presudnog značaja za migraciju i jevrejskog stanovništva ovog dijela Jadrana. Kroz čitav XIX vijek, Jevreji se naseljavaju u Kotor iz Dalmacije i Bosne i Hercegovine, premda sudeći po brojnim porodicama i ne ostaju generacijski vezani za Kotor, već se ponovo vraćaju u gradove za koje ih vežu korijeni, a razlog tome uglavnom je bio zasnivanje porodice.

STATISTIČKI PODACI O BROJNOSTI JEVREJA NA TERITORIJI DANAŠNJE CRNE GORE XIX I PRVE POL. XX VIJEKA, SA POSEBNIM OSVRTOM NA KOTORSKI OKRUG I GRAD KOTOR											
godina	GRAD KOTOR		PERAST	KOTORSKI OKRUG		H.NOVI	BUDVA	CETINJE	NIKŠIĆ	KOLAŠIN	PODGORICA
	stanovnika	Jevreja	stanovnika	stanovnika	Jevreja	-II-	-II-	-II-	-II-	-II-	-II-
1811 ⁶⁹	/	6	/	/	/	/	/	/	/	/	/
1829 ⁷⁰	2118	3	/	/	/	/	/	/	/	/	/
1829 ⁷¹	2135	2	/	/	/	/	/	/	/	/	/
1830 ⁷²	2103	2	/	/	/	/	/	/	/	/	/
1831 ⁷³	2081	3	/	/	/	/	/	/	/	/	/
1832 ⁷⁴	2107	0	/	/	/	/	/	/	/	/	/
1833 ⁷⁵	2003	6	/	/	/	/	/	/	/	/	/
1834 ⁷⁶	2010	6	/	/	/	/	/	/	/	/	/
1835 ⁷⁷	1969	6	/	/	/	/	/	/	/	/	/
1836 ⁷⁸	1981	4	/	/	/	/	/	/	/	/	/
1843 ⁷⁹	/	/	/	3542 ⁸⁰	11	/	/	/	/	/	/
1843 ⁸¹	1945	12	/	3519 ⁸⁰	12	/	/	/	/	/	/
1844 ⁸²	/	9	0	3550 ⁸⁰	9	0	0	/	/	/	/

68 Lunario Cattolico Greco ed Ebraico. "Arrivo e partenze della posta, caravane e piroscifo." Pier. Francesco Martecchini Tip., 1843. p. 4.

69 Franchi, Bruno. *Gli Ebrei in Dalmazia*. Zara. Tip. "San Marco" di G. Marini 1939. XVII. p. 62.

70 DACG, IAK, OK III-407 (popis Austro-Ugarske od 31. maja 1829)

71 DACG, IAK, OK III-407 (popis Austro-Ugarske od 31. decembra 1829)

72 Idem. (popis Austro-Ugarske od 30. novembra 1830)

73 Idem. (popis Austro-Ugarske od 31. decembra 1831)

74 Idem. (popis Austro-Ugarske od 31. decembra 1832)

75 Idem. (popis Austro-Ugarske od 31. decembra 1833)

76 Idem. (popis Austro-Ugarske od 31. decembra 1834)

77 Idem. (popis Austro-Ugarske od decembra 1835)

78 DACG, IAK, OK III-407

79 DACG, IAK, OK X-3 (popis stanovništva, Municipale di Cattaro, Kotorskog okruga od januara 1843)

80 U statistiku kotorskog okruga ušla su naselja (Kotor, Škaljari, Špiljari, Kavač, Mrčevac, Bogdašići, Lepetane)

81 DACG, IAK, OK X-98

82 Dottor Carrara, Francesco. *Dalmazia descritta*. Zara: Fratelli Battara Tipografi Editoriali. 1846-1848. p. 113

godina	GRAD KOTOR		PERAST	KOTORSKI OKRUG		H.NOVI	BUDVA	CETINJE	NIKŠIĆ	KOLAŠIN	PODGORICA
	stanovnika	Jevreja	stanovnika	stanovnika	Jevreja	-II-	-II-	-II-	-II-	-II-	-II-
1849 ⁸³	/	/	/	35090 ⁸⁴	13	/	/	/	/	/	/
1854 ⁸⁵	2068	14	/	3672 ⁸⁰	14	/	/	/	/	/	/
1856 ⁸⁶	/	/	/	9928 ⁸⁷	14	/	/	/	/	/	/
1857 ⁸⁸	1763	12	0	3399 ⁸⁰	12	0	0	/	/	/	/
1871 ⁸⁹	2017	14	/	/	/	/	/	/	/	/	/
1880 ⁹⁰	/	17	/	/	/	4	3	/	/	/	/
1910 ⁹¹	/	72	12	/	84	20	20	/	/	/	/
1921 ⁹²	/	2	0	/	11 ⁹³	4	/	/	/	/	/
1921 ⁹⁴	/	/	/	/	13 ⁹⁵	/	/	/	/	/	/
1931 ⁹⁶	/	/	/	/	35	/	/	13	3	1	1
1941 ⁹⁷	/	6	/	/	/	/	/	/	/	/	/
1945 ⁹⁸	/	0	/	/	/	/	/	/	/	/	/

83 Lampato, Francesco. *Annali universali di statistica, economia pubblica, storia, viaggi e commercio*. Milano: 1851. Presso la Societa degli Editori degli Analì Universali delle Scienze e dell'Industria, vol. 107, p. 332. (statistika od 31. decembra 1849)

84 U statistiku za kotorski okrug uključena je teritorija cijele Boke Kotorske sa Budvom, Poborima, Mainama, Braćima i Paštrovićima.

85 DACG, IAK OK XV-113 (popis iz decembra 1854)

86 DACG, IAK OK XV-237

87 U sumarnu statistiku kotorskog okruga (*Prospetto della popolazione del Circondario comune di Cattaro e communi abinati del principio del anno 1856*) ušlo je 27 zaseoka (villaggi) i 1901 kuća.

88 Serragli, Luigi. *Statistica della popolazione della Dalmazia*. Zara, Edita dalla Giunta Provinciale, Tipografia Battara, 1862. p. 30. (statistike od 31. oktobra 1857)

89 Cronaca Cattolica Romana. "Le Bocche di Cattaro." *Il Divin Salvatore*, vol. anno VIII, no. 32, 1872. p.182. (statistika 11. novembar 1871)

90 Stulli, Bernard. *Židovi u Dubrovniku*. Jevrejska općina Zagreb, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb i Kulturno društvo "Miroslav Salom Freiberger", Zagreb, 1989, str. 69.

91 *Idem*.

92 *Idem*, str. 78. (statistika izvorno od državnog popisa Kraljevine SHS 31.01.1921)

93 U kotorskom okrugu po popisu SHS 31.01.1921. bilo je 11 Jevreja (2 u Kotoru, 4 u Herceg Novom i 5 u Dobroti)

94 Stulli, Bernard. *Židovi u Dubrovniku*. Jevrejska općina Zagreb, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb i Kulturno društvo "Miroslav Salom Freiberger". Zagreb, 1989, str. 79.

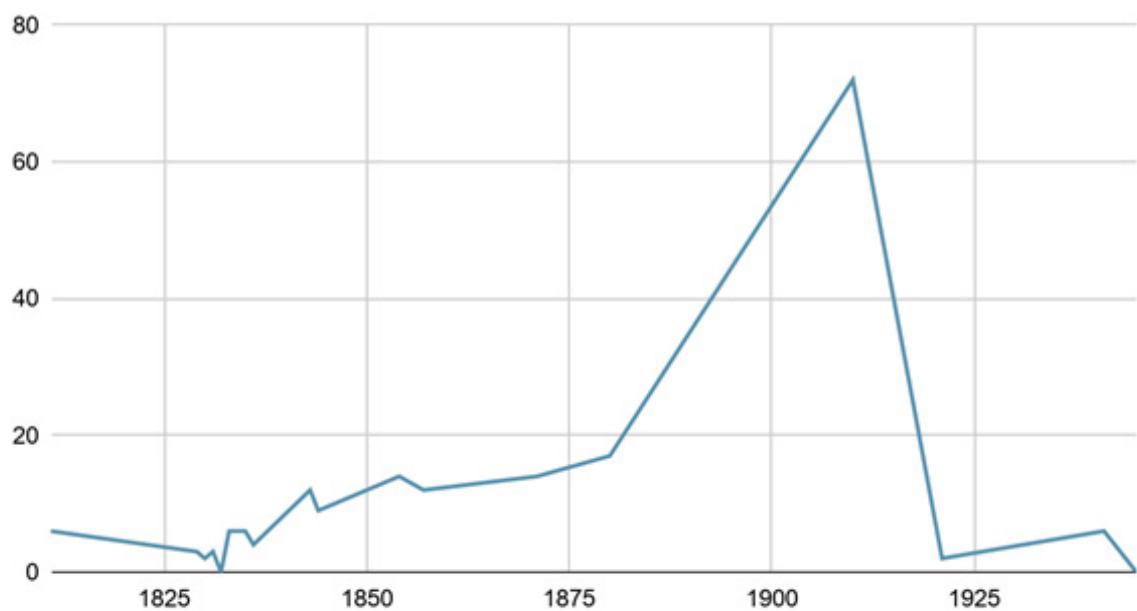
95 U statistici u knjizi *Židovi u Dubrovniku*, pominje se 13 Jevreja u kotorskem kotaru (orig. izvor statistike: Lj. St. Kosier. *Statistica Jevreja u Jugoslaviji i Bugarskoj*. Zagreb 1930. str. 32)

96 Stulli, Bernard. *Židovi u Dubrovniku*. Jevrejska općina Zagreb, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb i Kulturno društvo "Miroslav Salom Freiberger". Zagreb, 1989, str. 79. - *Državni popis stanovništva od 31.03.1931.*

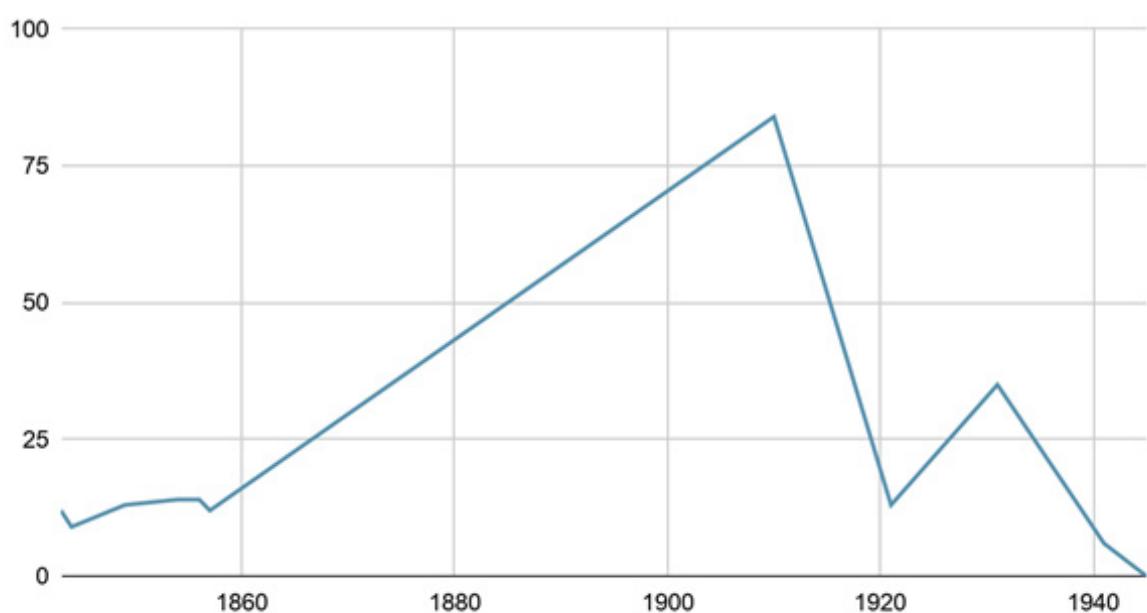
97 DACG, Arhivski odsjek Kotor, Gnok, fasc. I, br. 18.

98 *Idem*.

Brojnost Jevreja u gradu Kotoru XIX i prve pol. XX vijeka

Brojnost Jevreja u kotorskom okrugu u XIX i prve pol. XX vijeka

Jevrejske porodice u Kotoru tokom druge austrougarske uprave Bokom Kotorskom

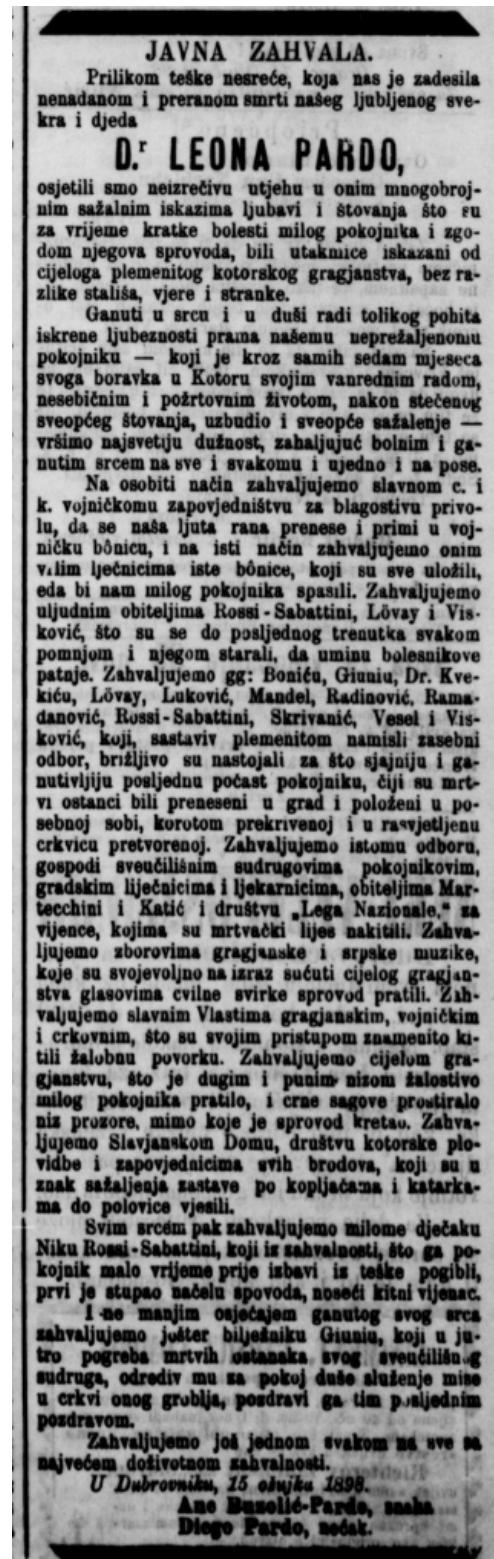
Pardo

Najplemenitiji i najdublji iskaz uzvišene ljubavi, kosmopolitskog duha, ekumenizma u svom iskonskom smislu riječi, multietničkog i multinacionalnog sklada, oličen je u posljednjem ispraćaju Jevrejina, dr Leona Parda u Kotoru, 1898. godine.

Građani, dirnuti iznenadnom bolešću svog voljenog profesora Parda, organizovali su mu liječenje i premještaj u vojnu bolnicu, a porodice Rossi-Sabattini, Lövay i Visković, do posljednjeg su se tenuktka o njemu starali. To je bila slika Kotora i naroda kotorskog, koji je i u tim davnim i teškim vremenima, cijenio i štovao prave ljudske vrijednosti. Krajem 1898. godine, grad Kotor je u žalosti. Duge kolone građanstva odaju posljednju počast dr Leonu Pardu, noseći vijence cvijeća, a sa prozora ljudi spuštaju crne sagove. Predvodi ih dječak Niko Rossi - Sabatini, kojemu je dr Pardo nekoć spasio život. Sprovod prati zbor građanske i srpske muzike uz civilne zvuke, a osvijetljena i korotom okićena crkva u kojoj je smješteno tijelo dr Parda, prima žalostivi narod da oda posljednju počast svom voljenom profesoru. Na sahrani se služi sveta misa, dok su zastave na brodovima usidrenim u luci i onim na moru na pola kopljja. Djelić je atmosfera koja se teško može pomnjeniti a koja je opisana u zahvali snahe i nećaka, dr Parda, objavljenoj u *Crvenoj Hrvatskoj*, 15. decembra 1898. godine.⁹⁹

Dr Leon Pardo, bio je u Kotoru univerzitetski i privatni profesor posljednjih 7 mjeseci svog života. Umro je u Kotoru, krajem novembra ili u prvoj pol. decembra 1898. godine, sudeći po zahvalnici objavljenoj u *Crvenoj Hrvatskoj*. Rodio se u Dubrovniku, 1810. godine, od oca Abrama i majke Viktorije rođ. Terni.

99 "Javna zahvala dr Leona Pardo." *Crvena Hrvatska* [Dubrovnik], VIII / 12, 19. 03. 1898.

Javna zahvala Dr. Leona Pardo. "Crvena Hrvatska" [Dubrovnik], VIII / 12, 19. 03. 1898. Izvor: Dubrovačke knjizice. Pridruženo: 21. 12. 2020. <https://zdr.dkd>.

Bio je jedan od najboljih učenika slavnog Netanela Maestra.¹⁰⁰ Leon je imao šestoro braće rođene u Dubrovniku (Salamona¹⁰¹ rođ. 1.1806, Giaccoba rođ. 12.1807, Daniela rođ. 28. januara 1812, Giuseppa rođ. 2.1814, Izaka rođ. 23. septembra 1819. i Davida rođ. 3. februara 1821. godine) kao i četiri sestre rođene u Dubrovniku (Stellu rođ. aprila 1802, Laurettu rođ. aprila 1804. čiji je muž bio Sabato Izrael, sin Natanaela Maestro, Rachellu rođ. 8. januara 1816. i Kolombu rođ. 25. februara 1818).¹⁰²

Znamenit je i veoma vrijedan poklon dr Parda samostanu Sv. Klare u Kotoru, u vidu slike sa temom *Ecce Homo*, pripisane od strane Grga Gamulina, španskog manirističkom slikaru Luisu de Moralesu (1509-1586).¹⁰³ Na osnovu darovnice potpisane od strane Mehmed Hidajet effendi Pardo, a ovjerene od notara Giovanni Giunio, uz prisustvo Franceska Lukovića i Carla Warles, slika je poklonjena franjevačkom samostanu Sv. Klare u Kotoru, 28. juna 1898. godine. To je najvrijednija umjetnina koja je pristigla sa Pirinejskog poluostrva u Kotor i cijelu Dalmaciju. Luis Morales, rođen u španskom gradu Badajoz 1509. godine, smatra se najvećim manirističkim slikarom Španije. Skoro cijeli svoj život je proveo u Badajozu, a njegove teme su izrazito religijskog karaktera u motivima *Ecce Homo*, *Pietà* i *Djevica sa djetetom*. U njegovom radu primjetni su uticaji flamanske tradicije kao i manira lombardijskih umjetnika, a njegovo najznačajnije djelo je *Isusov život*, slikan za Crkvu Arroyo del Puerco (1563-68).¹⁰⁴ Njegova slika *Ecce Homo*, koja se sada nalazi u Kotoru, prikazuje Hrista, pognute glave, zaognutog sivkasto-plavim plaštom sa čvorom na desnom ramenu, dok u lijevoj ruci drži štap od trske, a niz blijedo čelo mu se slivaju kapljice krvi iz rana od trnove krune.¹⁰⁵

Luis de Morales, Ecce Homo. Izvor: Vinicije B. Lupis. Samostan Sv. Klare u Kotoru, Dubrovnik, 2012. p.20.

100 Orlić, Đuro. "Iz života dubrovačkih Jevreja u XIX vijeku". *Jevrejski istorijski muzej Beograd, Zbornik I. Studije i grada o Jevrejima Dubrovnika*, glavni i odgovorni urednik prof. dr Radovan Samardžić, Federacija jevrejskih zajednica Jugoslavije, Beograd 7. jul 1971, str. 189.

101 Šundrica, Zdravko. "Dubrovački Jevreji i njihova emancipacija (1808-1815)." *Jevrejski istorijski muzej Beograd, Zbornik I. Studije i grada o Jevrejima Dubrovnika*, glavni i odgovorni urednik prof. dr Radovan Samardžić, Federacija jevrejskih zajednica Jugoslavije, Beograd, 7. jul 1971, str. 179.

102 Miović, Vesna. *Židovski rodovi u Dubrovniku (1546-1940)*. Zagreb - Dubrovnik, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2017, str. 420.

103 Lupis, Vinicije B. "O kulturnim vezama Dubrovnika i njegove šire okolice s hispanoameričkim svijetom." *Peristil*, vol. 50, br. 1, 2007, str. 249-260. <https://hrcak.srce.hr/148040>. Citirano 26.11.2020.

104 "Luis de Morales." Encyclopaedia Britannica, Inc., 05. 05. 2020., <https://www.britannica.com/biography/Luis-de-Morales>. Citirano 26. 11. 2020.

105 Lupis, Vinicije B. "O kulturnim vezama Dubrovnika i njegove šire okolice s hispanoameričkim svijetom." *Peristil*, vol. 50, br. 1, 2007, str. 249-260. <https://hrcak.srce.hr/148040>. Citirano 26.11.2020.

Prvi pomeni porodičnog ogranka Pardo iz kojeg potiče dr Leon su iz 1656. godine, kada se u popisu stanovništva Dubrovnika spominje Abram Pardo, čija je supruga bila Sara,¹⁰⁶ a koji je u Dalmaciju došao iz Sarajeva. Abramov sin Jakov "Pazija", imao je sedmoro djece. Njegova je porodica jedno vrijeme živjela u Gružu, kod plemića Mata Gradija.¹⁰⁷ Bio je i osnivač društva za lov na sardele. Jakob je imao pet sinova (Abrama, Solomona Rafaela, Jozefa, Izaka i Davida) i dvije kćeri (Alegru i Rahelu). Njegov sin Solomon Rafael, bavio se obradom korala. Umješan u svom poslu, prodavao je koralne tespihe dubrovačkim vlastima, koji su ih poklanjali osmanskim velikodostojnicima.¹⁰⁸ Žena mu se zvala Stelaf, kćerka Leona Costantini iz Zakyntosa. Imali su četiri sina (Jakoba Izraela, Judu, Leona i Abrama) i dvije kćeri (Rahelu i Rozu).¹⁰⁹ Njegov sin Abram Pardo, rođen 1772. u Dubrovniku, bio je trgovac. Posjedovao je dionice u osiguravajućem društvu, *Compagnia d'assicurazione per la navigazione e commercio nazionale*.¹¹⁰ Abram 1808. kupuje kuću u ulici geta u Dubrovniku, iznad Prijekoga, a imao je i još jednu kuću kod Karmena. Potom 1812. kupuje treću kuću od Antuna Sorga, na današnjoj poljani Marina Držića, zajedno sa Danielom Mošom Ternijem. Abram je cijenjen kao veoma uljudan, fin i obrazovan čovjek, nesposoban da ikome napakosti. U mladosti, bavio se Abram i davanjem novca na zajam. Zbog toga je jednom ispitivan u Okružnom poglavarstvu, na zahtjev katarskih vlasti. U dopisu iz Kotora se tvrdilo da je kod Abrama nekoliko vrijednih crkvenih stvari manastira Praskvica. U procesu je Abram potvrđio da je još 1811. posudio arhimandritu 56 mletačkih dukata, te da su založene stvari manastira još kod njega u zapečaćenoj kutiji.¹¹¹

Tolentino

Porodica Tolentino nastanjuje se u Kotor godine 1855. iz Splita. Vodili su porijeklo iz italijanskog grada Tolentino, iz regije Macerata. Tolentino je bila najbrojnija jevrejska porodica Dubrovnika, a u Splitu je živjela početkom XIX vijeka, prije preseljenja u Kotor.¹¹² Jakob Vita Tolentino (*1828, Dubrovnik), sin Izaka Sabata, u Splitu se nastanio 1849. godine,¹¹³ i oženio Juliom (Juditom), kćerkom Abrama Elije Piazza, 1852. godine. Sa porodicom se sedamdesetih godina XIX vijeka preseljava u Dubrovnik, gdje vrši dužnost vicerabina.¹¹⁴ Imao je četiri sina (Izaka Sabata, Abrama Eliju, Jozefa Gabriela i Davida) i kćer Ester (Stelu). Sva njegova djeca, izuzev Izaka Sabata, rođena su u Kotoru. Njegov sin Jozef Gabriel, bio je pravnik, a umro je u Trstu 1896. godine. Bio je veoma imućan, a svoju zaostavštinu je ostavio bratu Abramu Eliji rođenom 1. jula 1857. Abram je radio kao carinski agent u Kotoru, gdje je i umro 22. aprila 1935.¹¹⁵ Njegov brat Izak Sabato, rođen 1845. u Dubrovniku (*Isacco Tolentino, secretario di consiglio*

106 Miović, Vesna. *Židovski rodovi u Dubrovniku (1546-1940)*. Zagreb - Dubrovnik, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povjesne znanosti u Dubrovniku, 2017, str. 202.

107 Idem.

108 Idem.

109 Idem, str. 419.

110 Idem, str. 204.

111 Orlić, Đuro. "Iz života dubrovačkih Jevreja u XIX vijeku". *Jevrejski istorijski muzej Beograd, Zbornik I. Studije i građa o Jevrejima Dubrovnika*, glavni i odgovorni urednik prof. dr Radovan Samardžić, Federacija jevrejskih zajednica Jugoslavije, Beograd 7. jul 1971, str. 187.

112 Papo, Isak. "Imena i prezimena Židova Splita." *Jevrejski almanah 1971-1996*, Beograd: Savez jevrejskih ština Jugoslavije, 2000, str. 163.

113 Miović, Vesna. *Židovski rodovi u Dubrovniku (1546-1940)*. Zagreb - Dubrovnik, Hrvatska akademija nanosi i umjetnosti, Zavod za povjesne znanosti u Dubrovniku, 2017, str. 261.

114 Orlić, Đuro. "Iz života dubrovačkih Jevreja u XIX vijeku". *Jevrejski istorijski muzej Beograd, Zbornik I. Studije i građa o Jevrejima Dubrovnika*, glavni i odgovorni urednik prof. dr Radovan Samardžić, Federacija jevrejskih zajednica Jugoslavije, Beograd 7. jul 1971, str. 140.

115 Miović, Vesna. *Židovski rodovi u Dubrovniku (1546-1940)*. Zagreb - Dubrovnik, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povjesne znanosti u Dubrovniku, 2017, str. 466.

presso I.I.R. Tribunale di Cattaro),¹¹⁶ bio je sekretar na kotorskem Sudu.¹¹⁷ Na njegovo ime, u zemljivo knjižnim spisima kotorskog arhiva, nailazimo na uknjižbu hipoteke, zarad ostvarenja prava na kredit u iznosu od 2500 fjorina, dana 9. oktobra 1896.¹¹⁸

U dokumentima iz kotorskog arhiva, *Giaccomo Tolentino*, imajući određenog interesa prema Giovanni Goyan-u, obraća se carskom poglavarstvu u Kotoru (*Cesarea Reggia Podestaria di Cattaro*) dana 17. januara 1822. godine, sa molbom da mu bude dat jedan izvod o kreditu koji priznaje Opština Kotor prema francuskoj upravi u koji je uključen kredit Ivana Gojana (ital. *Giovanni Goyan*) iz Dubrovnika.¹¹⁹ Epilog te molbe nije poznat, kao ni to o kojem se kreditu radilo. Giacomo Tolentino, bio je suosnivač jevrejskog groblja u Kotoru 1858. godine.

Kći Jozefa Izaka Vita Tolentina, bila je Rahela Janni, žena Rafaela Vita Janni, a sahranjena je na jevrejskom groblju u Kotoru. Njen otac je živio u Dubrovniku, a cijenjen je bio kao veoma uspješni preduzetnik.¹²⁰ (Vidi poglavljje Janni).

Iz serije dokumenata kotorskog arhiva datiranih godine 1932. pominje se i Tolentino Vita, trgovac iz Dubrovnika, u svojstvu davaoca zaloga.¹²¹

Herzer

Od Jevreja doseljenih u Kotor iz okoline Zagreba, bili su i bračni par Ugo Herzer i Julija Ferber. Oboje su rođeni u gradiću Ludbregu na 90-tak kilometara od Zagreba. Vjenčali su se u Kotoru 1906. godine, gdje su i živjeli.¹²² Iste godine u Kotoru im se rodio sin Moše Rudolf, 15. jula 1906. Dana 23. maja 1937. godine, u Sarajevu, Moše se vjenčava sa Fani Wolach, i tu ostaju živjeti. U Sarajevu dobijaju sina Đorđa, 15. aprila 1938. godine.

Linenberger

Od askenaških Jevreja rođenih u Kotoru, bili su Abram Linenberger, rođen 27. jula 1897. kao i Rahela Hlunka Linenberger, rođena 26. marta 1899. Nije poznato njihovo krvno srodstvo. Abramov otac, Jozef, sin Leopolda Jude Linenbergera, rođen je oko 1865, u Stadtschlaining (Városszalónak), u Austriji, a preminuo je 13. februara 1904. u Herceg Novom. Oženio se u Češkoj Sofijom Polzer, 31. oktobra 1893. Pored Abrama imao je i sina Jakoba, rođenog u Herceg Novom, 21. avgusta 1904. i kćer Grethen (Gustel) rođenu u Mostaru, 30. decembra 1898.¹²³

Otar Rahele Hlunke, Simon Linenberger, rođen je u Mađarskoj, a vjenčao se u Zagrebu sa Leni Glück.

116 "Ringraziamento Dr Giuseppe Tolentino, avvocato." *Crvena Hrvatska*, VI/29, u Dubrovniku, 18.07.1896.

117 Idem, str. 261.

118 DACG, IAK, KUK, KO Kotor - ZU 253, C-list (str. 180)

119 DACG, IAK, OK II - 56.1, 56.2

120 Miović, Vesna. *Židovski rodovi u Dubrovniku (1546-1940)*. Zagreb - Dubrovnik, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2017, str. 143.

121 DACG, IAK, KUK, KO Risan-ZU 118, C-list Knjiga 7 (str. 389); DACG, IAK, KUK, KO Risan-ZU 26, C-list Knjiga 7 (str. 470)

122 Miović, Vesna. *Židovski rodovi u Dubrovniku (1546-1940)*. Zagreb - Dubrovnik, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2017, str. 138.

123 Miović, Vesna. *Židovski rodovi u Dubrovniku (1546-1940)*. Zagreb - Dubrovnik, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2017, str. 163, 386.

Löwenschuss

Askenaški Jevreji doseljeni u Kotor bili su i Löwenschuss. Erminio (Herman) Löwenschuss, rođio se u Kotoru 7. marta 1893. gdje je i umro 22. jula 1894. Njegova sestra Jozefina takođe se rodila i umrla u Kotoru (1890-21.05.1894). Njihov otac je bio carski podnarednik, Abram Leon, sin Herscha Löwenschuss, rođen 8. marta 1861, u gradu Černovci (Czernowitz), u Ukrajini. Oženio se u Dubrovniku Katarinom, kćerkom Lazara Kolin, 25. aprila 1889. Katarina je vodila porijeklo iz Mađarske, a rođena je bila u Đenku (Gyönk), 1. marta 1863.¹²⁴ Hersch Löwenschuss, nastanjen je bio u Ukrajini u gradu Černovci (Czernowitz).

Steiner

Dva brata, Solomon Siegfrid Steiner, rođen 20.12.1895. i Rajmond Izak Steiner, *31.7.1897, sudbina veže za Kotor. Solomon se rođio u Kotoru a njegov brat na Crkvicama. Njihov otac Aleksandar Steiner bio je austrougarski narednik, oženjen Terezom Wolf.¹²⁵

Valenzin

U drugoj polovini XIX vijeka, u Kotor se doseljava i trgovac, Abram Valenzin iz Dubrovnika.¹²⁶ Abram Izak, sin Samuela Vita Valenzina, rođio se u Dubrovniku 5. jula 1819.¹²⁷ Sa ženom Sarom Venturra, imao je dvije kćerke rođene u Kotoru (Virdiniju, rođenu 30. maja 1856. i Adelaide (Adelu), rođenu 6. maja 1858) kao i sina Jozefa Gabrijela, rođenog 11. februara 1859. godine, takođe u Kotoru. Abramov otac Samuel Vita Valenzin, rođen je u Dubrovniku 1770.¹²⁸ Bio je zanatlija a imao je i trgovačku radnju na malo, u kojoj mu je pomagala njegova supruga Sara Maestro. Međutim, početkom XIX vijeka je njegov posao propao, a izdržavao se od nadnica.¹²⁹ Uz svjedočenje o njegovom velikom siromaštvo od strane Jakoba Russi, Abrama Pardo i Jozefa L. Mandolfo, vlada Austrougarske monarhije mu je izdala potvrdu o siromaštvo, na temelju koje je za svog sina Leona, besplatno izvadio pasoš i poslao ga u Livorno. Samuel je imao četiri sina (Abrama Izaka, Leona, Daniela, Mihaela) i tri kćeri (Rebeku, Benvenetu i Redinu) a svi su rođeni u Dubrovniku.

Tedeschi

Splitski Jevrej Izrael Mihael Tedeschi, oženio se u Kotoru Karolinom, kćerkom Meyera Finzi, 2. marta 1881. Bio je trgovac. Njegov otac Samuel Tedeschi, bio je oženjen Anetom (Hanom) Piazza, iz Splita.¹³⁰

124 Idem, str. 163, 386.

125 Idem, str. 248, 452.

126 Orlić, Đuro. "Iz života dubrovačkih Jevreja u XIX vijeku". *Jevrejski istorijski muzej Beograd, Zbornik 1. Studije i grada o Jevrejima Dubrovnika*, glavni i odgovorni urednik prof. dr Radovan Samardžić, Federacija jevrejskih zajednica Jugoslavije, Beograd 7. jul 1971, str. 187.

127 Miović, Vesna. *Židovski rođovi u Dubrovniku (1546-1940)*. Zagreb - Dubrovnik, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2017, str. 473.

128 Idem, str. 269.

129 Orlić, Đuro. "Iz života dubrovačkih Jevreja u XIX vijeku". *Jevrejski istorijski muzej Beograd, Zbornik 1. Studije i grada o Jevrejima Dubrovnika*, glavni i odgovorni urednik prof. dr Radovan Samardžić, Federacija jevrejskih zajednica Jugoslavije, Beograd 7. jul 1971, str. 191.

130 Idem, str. 252.

Winkler

Iz porodice Winkler, u Kotoru je poznata samo Jenka Winkler, rođena oko 1890. godine u Subotici. Radila je kao soberica a umrla je u Kotoru 7. januara 1908.¹³¹

Andauer-Hirsch

Jonas Eugenio Andauer, oženjen Vilmom Hirsch, bio je vojni ljekar u Kotoru.¹³² Njegov sin Stefano, rodio se u Kotoru 11. oktobra 1896. godine.

Jevrejske porodice sahranjene na jevrejskom groblju u Kotoru

Finzi

Porodica Finzi vodi porijeklo iz Trsta, a u Kotor su se nastanili prije 1835. godine.

U Trstu, porodica je živjela u ulici *Via S. Giacomo*, koja danas ne postoji pod tim imenom. Leon Vita Finzi i supruga Benvenuta Pisa,¹³³ imali su dvoje djece: Eliju Meyera Lustra (rođenog 27. novembra 1811) i Giuseppea (rođenog 7. novembra 1809) a oboje su rođeni u Trstu. Eliji Meyeru Lustru kumovi na obrezivanju su bili Jacob Russo i Anselmo Finzi.¹³⁴ Ispred njegovog imena u matici rođenih u Trstu стоји име Meyer, koje je prekriženo iz nepoznatog razloga, dok ga pod imenom Elia Meyer Finzi srećemo u Kotoru, a u maticama umrlih u Dubrovniku je upisan kao Meir Finzi.

Njegov otac Leon Finzi umire 9. februara 1824. u Trstu.¹³⁵ Iz popisa jevrejskog naroda Trsta (*Conscrizione Generale degli individui della comunità Israelitica di Trieste, 1823.*) već 1835. nema više Elije (Meyera) Lustra Finzi¹³⁶, te se može smatrati da je tada već bio napustio Trst. Elia Meyer Finzi kao trgovac na malo, vjenčao se u Splitu sa Amatom¹³⁷ (*Mandina, Amandina*) Morpurgo rođenom u Splitu i imao sa njom sedmoro djece rođene u Dubrovniku i Kotoru: Leona Vitu, Benvenutu, Izaka, Giuseppe, Davida (Adolfa), Carolinu i Ninu. Carolina se udala za Izraela Mihaela Tedeschi u Kotoru 2. februara 1881.

131 Idem, str. 278.

132 Miović, Vesna. *Židovski rodovi u Dubrovniku (1546-1940)*. Zagreb - Dubrovnik, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2017, str. 46.

133 Comunità Israelitica di Trieste. Registro dei nati dal 1788 al 1832.

134 Idem.

135 Comunità Israelitica di Trieste. Registro dei morti dal 1789 al 1841.

136 Comunità Israelitica di Trieste. *Conscrizione Generale degli individui della comunità Israelitica di Trieste, 1823.*

137 Orlić, Đuro. "Iz života dubrovačkih Jevreja u XIX vijeku". *Jevrejski istorijski muzej Beograd, Zbornik I. Studije i građa o Jevrejima Dubrovnika*, glavni i odgovorni urednik prof. dr Radovan Samardžić, Federacija jevrejskih zajednica Jugoslavije, Beograd 7. jul 1971, str. 186.

Značaj Meyera Finzia je u osnovanju jevrejskog groblja u Kotoru. Naime, već 10. juna 1858, Meyer Finzi, Maurizio Mandel i Giacomo Tolentino, dogovorili su sa uredom Katoličke crkve u Kotoru da im se ustupi na korišćenje čestica groblja u Škaljarima za ukop svojih pokojnika. Godine 1861. pomenuti Jevreji isplaćuju prvu ratu od 60 fforina od ukupno 121.10 fforina za kupovinu zemljišne čestice pomenutog groblja u Škaljarima.¹³⁸ Dana 21. februara 1884. potpisani je zapisnik od strane Giuseppea sina Meyera Finzi za prenos vlasništva čestice groblja 485/2 sa opštine kotorske na jevrejsku zajednicu u Kotoru, dok je zvaničan upis prava svojine čestice jevrejskog groblja u korist jevrejske zajednice u Kotoru, evidentiran 21. juna 1884. godine.¹³⁹

Jevrejsko groblje u Škaljarima, Kotor - fotografisano 2020

Elija Meyer Finzi umro je u Kotoru od moždane kapi,¹⁴⁰ u 61. godini života, 13. maja 1872. i sahranjen je na jevrejskom groblju u Škaljarima nadomak grada Kotora. U nizu arhivskih dokumenata i zemljišno-knjižnih upisa iz istorijskog arhiva u Kotoru, datiranih nakon Meyerove smrti, doznajemo o imovinskom statusu porodice Finzi. Dana 15. decembra 1882. Nina pok. Meyera Finzi, sa prebivalištem u Trstu, opunomoćuje svog brata Giuseppea pok. Meyera Finzi, da u njeno ime potpisuje sve dokumente koji se tiču zemljišnjih knjiga u Kotoru, a koje se odnose na dio kuće u Kotoru (*br. nije upisan*), kako bi se zagarantovalo njeno pravo vlasništva i postupilo shodno svim potrebnim procedurama prema trećim licima, ukoliko bi se njihovi interesi kosili sa interesima davatelja punomoćja.¹⁴¹

138 Jevrejski istorijski muzej u Beogradu. No. 32/46.11 mart 1861. prepis Emilia Tolentina.

139 DACG IAK KUK KO Škaljari. ZU 196.

140 Idem, str. 198.

141 DACG, IAK, SK Protocollo N. 129. Mandata.

Iste godine u uknjižbenom zapisniku od 28. decembra 1882. godine, potpisanim u Kotoru (*Protocollo assunto in Cattaro li, 28. Dicembre 1882*)¹⁴² saznajemo da je vlasništvo nad česticom zgrade pod brojem 314, stečeno kupovinom i to od strane Nine Finzi u obimu 3/4, te brata Adolfa i Caroline u obimu 1/4. Ovim zapisnikom se potvrđuje pravo vlasništva sestre Nine pok. Meyera Finzi u obimu od 1/4 (jedne četvrtine), dok se njeno pravo vlasništva opoziva kupoprodajnim ugovorom od 27. septembra 1876. godine, sklopljenim u Kotoru sa Giacomo Nadali pok. Marka. Na Giuseppea Finzi, po pitanju svojinskih odnosa u vezi nekretnine br. 314, odnosi se isti ugovor i ugovor od 17. septembra 1881. godine, sklopljen sa bratom Adolfom, kao i ugovor od 24. februara 1881, sklopljen sa sestrom Carolinom Finzi.

U zemljišno-knjižnom upisu zavedenom pod datumom 22. jun 1884. n. 2056, slijedimo upise nepokretnosti, čestice zgrade br. 314 na Giuseppea pok. Meyera Finzi u obimu 3/4 (tri četvrtine) i Ninu pok. Mayera Finzi u obimu 1/4 (jedne četvrtine).¹⁴³

Kuća pod anagrafskim brojem 392. - fotografisano 2020

Kuća koju su Finzi kupili 1876. godine, nalazi se u starom gradu Kotoru, na Trgu od muzeja, odmah sa desne strane palate Grgurina. Kuća je dvospratna i posjeduje dvije slobodne fasade. Istureni prozorski okviri, lučno zasvođeni otvor na prizemlju sa kockastim lučnim blokovima pri vrhu, ugaoni prezezi i kordon vijenci od kamena, kao i fasada koja je bila malterisana, upućuju da se radi o kući koja se vezuje za graditeljstvo XIX vijeka.¹⁴⁴ Uporednom analizom mletačkih i austrougarskih karata, zaključuje se da nije postojala prije XIX vijeka.

Na jednom crtežu¹⁴⁵ iz kotorskog arhiva, iz 1836. godine, prikazana je tačkastim linijama, što upućuje da je tada bila djelimično ili sasvim u ruševnom stanju, a njena lokacija je zadirala više u prostor trga.

Giuseppe Finzi bio je oženjen Mariom rođ. Anicini¹⁴⁶ a preminuo je od kužne bolesti 29. marta 1888. godine u 38. godini života, ožaljen od žene, brata i sestre a sahranjen na jevrejskom groblju u Škaljarama.

U zemljišno-knjižnom upisu zavedenom pod datumom 11. jun 1890. n. 352. slijedimo promjenu vlasništva nad dijelom kuće br. 314 u obimu od 3/4 koju je posjedovao Giuseppe i to u korist Finzi Adolfa iz Trsta u obimu 3/8 i Finzi Nine iz Trsta u obimu od 3/8.¹⁴⁷ U zemljišno-knjižnom upisu zavedenom pod datumom 3. novembar 1894. N.816, a na osnovu dekreta od 3. oktobra 1894. pod brojem 37089 Opštinskog okružnog suda u Trstu (*Pretura Urbana Civile in Trieste*),

142 DACG, IAK, SK Protocollo N. 129.

143 DACG, IAK, KUK, KO Kotor - ZU 147, B-list Knjiga 7 (str. 387-383)

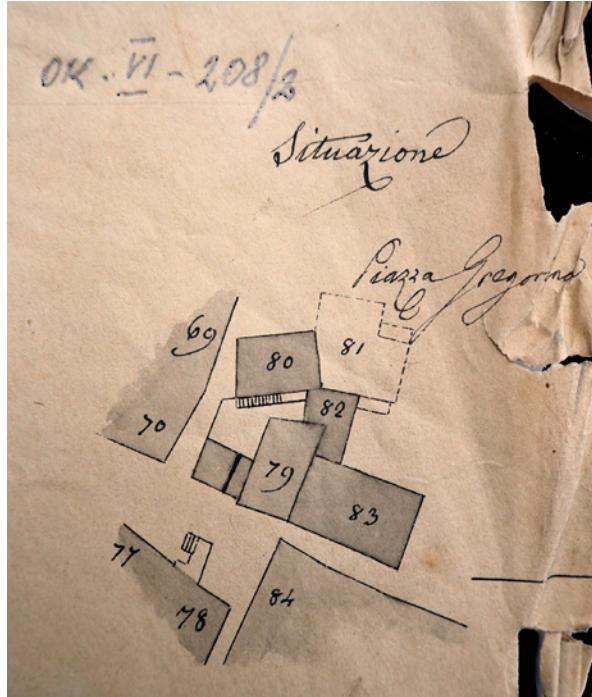
144 Vučenović, Svetislav. *Graditeljstvo Kotora*. Pomorski muzej Crne Gore Kotor. Urednici: Čubrović, Zorica; Đokić, Vlastimir. Kotor, 2012, str. 370, 371.

145 DACG, IAK, OK VI - 208/2

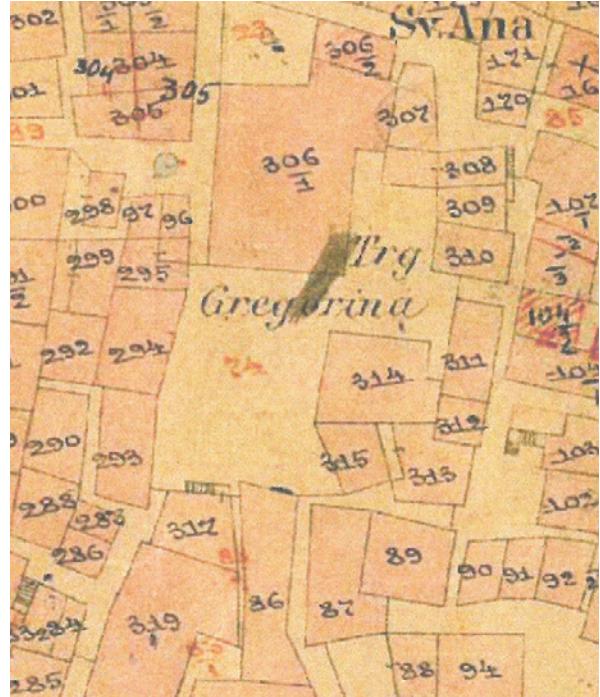
146 DACG, IAK, KUK-KO Kotor - ZU 147, C list, knjiga 7 (str. 389)

147 Idem.

a na osnovu sudske uredbe (*giudiziale decreto*) od 26. novembra 1884. godine, dodjeljuje se pravo vlasništva, upisano na Ninu Finzi u obimu od $\frac{5}{8}$, u korist Adolfa pok. Mezera Finzi u obimu $\frac{5}{8}$.¹⁴⁸ Na osnovu kupoprodajnog ugovora iz Trsta, 6. marta 1912. n. 43281, kuća prelazi u vlasništvo Eme Mandel rođ. Menac.

Arhivska karta čestice zgrade 314, pod starim anagrafskim brojem 81 a novim 392.
Izvor: DACG, IAK, OK VI-208/2

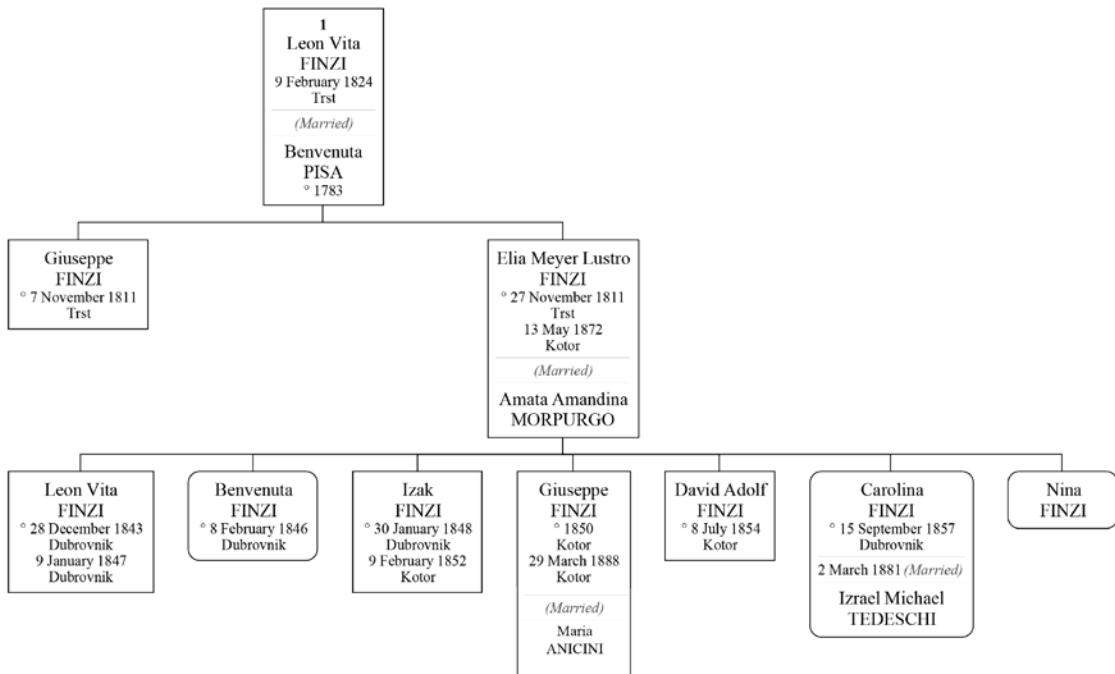

Arhivska karta čestice zgrade 314.
Izvor: DACG, IAK, KUŽ, KO Kotor, karta (slika 004) uvećana karta Kotora, isjecak

Porodica Finzi, koja se u Kotor doselila prve pol. XIX vijeka, vodila je porijeklo iz Trsta. Leon Vita Finzi sa suprugom Benvenutom Pisa, živio je u Trstu u ulici *Via S. Giacomo*, koja danas ne postoji pod tim imenom. Njihov sin Meyer, u Kotoru se nastanjuje prije 1835. godine, a sa suprugom Amatom Morpurgo vjenčava se u Splitu. Meyer Finzi je zaslužan za osnivanje jevrejskog groblja u Škaljarima, nedaleko od starog grada Kotora, godine 1858. Mnogi članovi porodice Finzi, poput Leona Vita, Benvenute, Izaka, Giuseppa i Karoline, rođeni su u Dubrovniku, koji je u regionalnim okvirima bio najveće stjecište jevrejskog naroda. Međutim, Nina Finzi je i dalje živjela u Trstu kada je svoju česticu kuće, pod starim brojem 314, u starom gradu Kotoru, na Trgu od muzeja, u obimu $\frac{5}{8}$ ustupila bratu Adolfu 3. oktobra 1894. godine. Adolf tada postaje i jedini vlasnik pomenute nekretnine, sve do 1912. godine, kada je prodaje Emi Mandel. Trst je u to vrijeme posjedovao i najbrojniju jevrejsku zajednicu istočne obale Jadrana koja je 1869. brojala 5600¹⁴⁹ članova, te je i jevrejskom narodu obezbjeđivao sigurno bolje uslove života od Kotora, koji je u to vrijeme brojao svega 17 Jevreja, prema popisu iz 1880. godine.

148 Idem.

149 Stulli, Bernard. *Židovi u Dubrovniku*. Jevrejska općina Zagreb, Nakladni zavod Matrice hrvatske, Zagreb i Kulturno društvo "Miroslav Salom Freiberger", 1989, str. 69.

Rodoslov porodice Finzi

Archivio di Stato di Trieste
Rogito Notarile N. 43281

Državni arhiv u Trstu
Notarski spis br. 43281

stemma
ATTO NOTARILE

NOTARSKI AKT

Fatto nella città di Trieste l'anno
millenovecentododici.

Mese di Marzo, giorno di Mercoledì sei.

Innanzi a me Dr. Gioachino Zencovich i.r.
notajo qui residente.

Si presentano il signor Adolfo Finzi fù Mayer
privato in Trieste Via Acquedotto N. 38 e la
signora Emma Mendel nata Menac privata a
Cattaro Piazza del Circolo N. 93, a me noti,
capaci d'obbligare e d'obbligarsi e mi ricercano
di assumere nei miei rogiti, il seguente

CONTRATTO DI COMPRAVENDITA

bollo

I

Il signor Adolfo Finzi del fù Mayer disponendo
di cosa propria vende ed in assoluta proprietà
trasferisce colla facoltà della tavolare
trascrizione del diritto di proprietà alla signora
Emma Mandel nata Menac che compera
ed acquista le intere realtà part.edif. 314
costituente il corpo primo della partita tavolare
147/centoquarantasette/ del Comune censuario
di Cattaro, casa d'abitazione N. 84 ora segnata
col N. d'orientamento 93 di Piazza del Circolo
in Cattaro con ogni obenza e pertinenza, usi,
diritti e servitù, fondo e fabbricati, muri, ed
ogni altro fisso ed infisso, il tutto come sta e
giace, nello stato in cui attualmente si trova,
come dal venditore fisicamente e tavolarmente
posseduto e goduto, e come dalla compratrice
visitato e trovato di suo pieno aggradimento.

II

Il prezzo di questa compravendita che
s'intende fatto a corpo e non a misura nè a
stima, viene d'accordo delle parti fissato
con reciproca rinuncia all'eccezione della
lesione enorme, in Corone 24.000 diconsi
Corone ventiquattromila, di cui la compratrice
paga per cassa all'atto della firma di questo

Sačinjen u Trstu 6. marta (srijeda) hiljadu de-
vetsto dvanaeste godine, pred notarom Doak-
inom Zenkovićem nastanjenim u Trstu.

Pristupili su gospodin Adolfo Finci od Ma-
jera, nastanjen u Trstu u ul. Akvedoto br. 38 i
gospoda Ema Mandel rođena Menac nastan-
jena u Kotoru na Pjaci od cirkula br. 93, koje
ja lično poznajem i koji su sposobni da ispunе
ugovorne obaveze, sa zahtjevom da im u svoje
bilježničke spise uvrstim ovaj

KUPOPRODAJNI UGOVOR

I

Gospodin Adolfo Finci od Majera raspolažući
svojom imovinom prodaje i predaje u potpuno
vlasništvo sa pravom uknjižbe prava vlasništ-
va gospodi Emi Mandel rođenoj Menac koja
kupuje i stiče vlasništvo nad nekretninama
koje se nalaze na čestici zgrade br. 314 koje
čine prvo biće u zemljišnom ulošku br. 147 /
sto četrdeset sedam/ katastarske opštine Ko-
tor, stambenu kuću br. 84 koja je sada označe-
na brojem 93 na Pjaci od cirkula u Kotoru,
sa svim nadležnostima, pravima, upotrebama,
obavezama, sa svim zemljištem i građevinama,
svim pokretnostima i nepokretnostima,
svime kako jeste i u stanju u kojem se trenutno
nalazi, a koje prodavac fizički i pravno pos-
jeduje, a koje je stanje i od strane kupca viđe-
no i prihvaćeno.

II

Kupoprodajna cijena određena je okvirno a
ne po jedinici mjere ili procjenom, i dogovo-
rom ugovornih strana utvrđeno je da se odriču
prava na raskid ugovora zbog nezadovoljstva
cijenom. Određeno je da kupoprodajna cijena
iznosi 24.000 kruna (dvadeset četiri hiljade)
a kupac je pri samom potpisivanju ugovora

contratto a mani del venditore che ne conferma il ricevimento, il parziale importo di Corone 2000/duemila/.

III

Il saldo prezzo di Corone 22.000 unitamente all'interesse del 6% -sei per cento- all'anno da calcolarsi sul debito ancora insoluto, ogni semestre antecipatamente a datare dal 1 / primo/ Luglio di questo anno, la compratrice signora Emma Mandel si obbliga per sè ed eredi di pagare al venditore al suo domicilio in Trieste in tante rate semestrali continue da Corone 1150/millecentocinquanta/ 1'una, rispettivamente di Corone 995.75/100/novecentocinquantacinque 75/100 l'ultima, scaditili il primo Luglio e primo Gennaio di ogni anno.

La prima delle dette rate semestrali di Cor. 1150 (napomena: tri reda teksta nije moguce procitati) forza a pagamenti maggiori di quelli come sopra convenuti.

Ogni rata semestrale di Corone 1150 andrà anzitutto a pagamento dell'interesse semestrale anticipato del 6% sul debito ancora insoluto alla scadenza di ogni singola rata, e la rimanenza andrà in diffalco del capitale e ciò fino all'esaurimento dell'intero debito.

Starà però in facoltà della compratrice di pagare ad ogni semestrale scadenza importi maggiori ad ogni singola rata di Corone 1150 però la [1 r.n.t.] non si intenderà pagata nè in acconto, nè in anticipazione della prossima o delle prossime rate semestrali di Corone 1150; percui coi pagamenti maggiori la compratrice non sarà sollevata dall'obbligo all'integrale pagamento delle successive rate nell'indiminuito importo di Corone 1150, ma tali pagamenti maggiori sarranno soltanto ad abbreviare il termine di pagamento del debito.

IV

Assieme ad ogni rata semestrale la compratrice sarà obbligata di pagare inoltre al venditore al suo domicilio l'imposta rendita sull'importo corrispondendo agli interessi colle rispettive addizionali provinciali e communalì vigenti al domicilio del creditore per disposizione di leggi presenti o future.

platila iznos od 2.000 kruna (dvije hiljade) na ruke prodavcu što je on lično potvrdio.

III

Kupoprodajna cijena iznosi 22.000 kruna sa kamatom od 6% godišnje koja će se obračunavati na preostali dug, a kupac gospođa Ema Mandel obavezuje se u svoje ime i ime svojih nasljednika da će svakih šest mjeseci počevši od 1. jula ove godine platiti prodavcu u njegovom prebivalištu u Trstu više polugodišnjih rata u iznosu od 1.150 kruna (hiljadu sto pedeset) svaka, i poslednju ratu u iznosu od 995.75/100 kruna, 1. jula i 1. januara svake godine.

Svaka polugodišnja rata u iznosu od 1.150 kruna služiće najprije za izmirenje kamate od 6% na još uvijek neisplaćena dugovanja istekom svake pojedinačne rate, a preostalom djelom umanjiće se iznos duga sve do konačnog izmirenja istog. Kupac će biti u mogućnosti da prilikom prispjeća polugodišnje rate platiti iznose veće od same rate koja iznosi 1150 kruna, međutim taj višak neće znaciti da je plaćena akontacija niti predujam za sljedeću odnosno sljedeće polugodišnje rate od 1150 kruna; s toga plaćanjem većih iznosa nego što je sama rata kupac neće biti oslobođen obaveze plaćanja cjelokupnog iznosa narednih rata od 1150 kruna, već će tim većim uplatama moći samo da ubrza rok za isplatu duga.

IV

Osim svake polugodišnje rate kupac će biti u obavezi da plati prodavcu u njegovom prebivalištu još i porez na dohodak za iznos kao i sve dodatne regionalne i opštinske takse važeće na prebivalištu povjerioca u skladu sa sadašnjim i budućim zakonima.

V

Ukoliko kupac nije u mogućnosti da trideset dana od dana isteka rokova isplati kompletan

V

Qualora la compratrice mancasse per fini di 30 /trenta/ giorni – dalla rispettiva semestrale scadenza al pagamento integrale o foss’anche di una sola rata semestrale di Corone 1150 colle rispettive imposte ed addizionali, starà in facoltà del venditore di esigere l’immediata affrancazione dell’intiero debito ancora insoluto cogli interessi di mora del 6% su ogni singola rata arretrata senza bisogno di previa diffida, e senza riguardo al beneficio del pagamento soleste sopraccordato dal quale la compratrice sarà tosto decaduta nè potrà dessa rinvocare a giustificazione della mora di pagamento, versamenti da lei fatti in più dell’importo obbligatorio di Corone 1150 alle scadenze di anteriori rate.

VI

In sicurezza del saldoprezzo di Corone 22.000 dei relativi interessi del 6% all’anno anticipati, liberi e franchi per il creditore da qualsiasi trattenuta, tassa ed imposta presente o futura degli interessi di mora del 6%, dalle eventuali spese di riscossione e della cauzione di Corone 800 /ottocento/ a garanzia di quegli obblighi accessori contemplati da questo contratto i quali per legge non godano parità di rango ipotecario col capitale specialmente per gl’interessi arretrati oltre tre anni per gli interessi di mora o per tutte le spese e tasse dicche più sotto all’articolo VIII il tutto pagabile nei sensi di questo contratto col ed esecutabile a mente del , 3 del vigente regolamento notarile, la signora Emma Mendel nata Menac costituisce un ipoteca colla facoltà dell’intavolazione a favore del signor Adolfo Finzi fù Mayer l’ente oggi compravenduto partita tavolare 147 del Comune censuario di Cattaro con ciò che l’intavolazione della così costituita ipoteca debba seguire contemporaneamente all’intavolazione del diritto di proprietà a nome della compratrice, locchè le parti espressamente stabiliscono ed acconsentono.

VII

La compratrice s’obbliga di tenere assicurati contro danni del fuoco, per tutta la durata

iznos ili čak samo jednu polugodišnju ratu u iznosu od 1.150 kruna uz odgovarajuće poreze i dodatke, prodavac će imati mogućnost da zahtjeva momentalno ukinuće kompletog neisplaćenog dugovanja kao i kamate od 6% na sve zaostale rate bez potrebe da se prethodno uputi sudska opomena, bez obzira na korist koju prodavac ima od prethodno dogovorene isplate na rate na koju će kupac momentalno izgubiti prava i neće moći da otkloni posledice zbog prisjelih neizvršenih obaveza, pa čak i ako bi naknadnim uplatama uspjela da sustigne isplate, niti će biti u mogućnosti da opravda kašnjenje sa naknadnim uplatama koje je izvršila kako bi nadoknadila obaveznu ratu od 1.150 kruna po isteku rokova za neplaćene prethodne rate.

VI

Kao garancija za prodajnu cijenu u iznosu od 22.000 kruna i godišnje kamate od 6%, za koju je prodavac oslobođen i pošteđen bilo kakvog odbitka, takse ili poreza bilo sada ili u budućnosti, kao i zatezne kamate u iznosu od 6%, bilo kakvih troškova u vezi sa naplatom duga i kaucije od 800 (osamsto) kruna koja služi kao garancija za izmirenje dodatnih obaveza koje su sadržane u ovom ugovoru a koje po sili zakona ne mogu da budu hipoteka za novac jer se njome ne mogu namiriti troškovi zaostalih godišnjih kamata, zatezne kamate ni svih ostalih troškova čije plaćanje je obrazloženo u članu VIII ovog ugovora i koje su izvršive u skladu sa stavom 3 pravilnika o radu notara, te stoga gospođa Ema Mandel stavlja pod hipoteku sa pravom uknjižbe u korist gospodina Adolfa Fincija od Majera danas kupljenu imovinu u zemljišnom ulošku br. 147 katastarske opštine Kotor, s tim da se hipoteka uknjiži istovremeno sa uknjižbom prava svojine na ime kupca, o čemu su se ugovorne strane dogovorile i usaglasile se.

VII

Kupac se obavezuje da će osigurati od štete izazvane požarom za svo vrijeme trajanja isplate duga građevine koje postoje na kupoprodajnoj imovini za sumu ne manju od

del debito i fabbricoli esistenti sulla realtà compravenduta per una somma non minore di Corone 20.000 /ventimila/ presso una società d'assicurazione di soddisfazione del venditore e di consegnare ad esso un duplicato della relativa polizza di sicurezza munita del saldopremi e con la clausola che in caso d'incendio da somma assiemata dovrà essere pagato al venditore fino all'ammontare del suo avere, in difetto di che resta esso venditore autorizzato a toccare da sè la sicurezza a tutto rischio e spese della signora compratrice. Resta convenuto che in caso d'incendio la somma assumata spetterà fino all'ammontare del suo avere già dal momento del sinistro al venditore al quale scopo gli viene assegnata.

VIII

Nel caso che le realtà compravendute venissero vendute all'asta esecutiva gl'interessi del 6% sul debito e gl'interessi sugli interessi nella misura del 6% dovranno venir pagati dalla compratrice rispettivamente dai suoi successori, fino al giorno dell'estradazione del prezzo di delibere dai giudiziali depositi o rispettivamente fino al pagamento del capitale in altri modi, a mani del signor venditore, al quale dovranno venir pure rifuse tutte le spese e tasse di deposito e di estradazione nonché tutte le spese che il venditore avesse ad incontrare in corso della esecuzione, se anche avviata da terzi ed in sede di riparto.

IX

La compratrice dovrà comprovare ad ogni richiesta del venditore che le imposte sulle realtà compravendute tutte le eventuali tasse di trasferimento ed altre imposizioni pubbliche privilegiate che si riferissero alla detta realtà, sono pagate regolarmente.

Sarà obbligo della compratrice rispettivamente dei suoi successori nella proprietà della realtà di notificare immediatamente al venditore ogni trapasso di proprietà della realtà compravenduta, sia per titolo oneroso o per donazione o per successione ereditaria.

Sarà anzi obbligo della compratrice, rispettivamente dei suoi successori, in caso di vendita, per [1 r.n.t.] o donazione dell'ente

20.000 kruna (dvadeset hiljada) kod neke od osiguravajućih kuća u korist prodavca, kao i da će dostaviti prodavcu duplikat polise o osiguranju sa pratećim cijenama osiguranja i sa klauzulom da će u slučaju požara osigurana suma biti isplaćena prodavcu, i to u visini vrijednosti njegove imovine, u nedostatku čega će prodavac ostati ovlašćen da se lično uvjeri u bezbjednost i to na rizik i o trošku gospode kupca.

Ostaje dogovoren da će u slučaju požara osigurana suma u visini vrijednosti imovine pripasti prodavcu već od trenutka nesreće.

VIII

U slučaju da kupoprodajne nepokretnosti budu prodate na sudske licitacije kamatu od 6% na dug i kamatu na kamatu u iznosu od 6% moraće da plati kupac odnosno njeni nasljednici sve do dana ekstradacije izvijećane cijene iz sudske depozita odnosno do isplate novca na neki drugi način, na ruke gospodinu prodavcu, kojemu će takođe morati biti nadoknađeni svi troškovi i takse za ekstradaciju i depozit, kao i svi troškovi koje će prodavac imati tokom izvršenja licitacije, čak i kada je ona pokrenuta od strane trećih lica.

IX

Kupac će morati da dokaže na svaki zahtjev prodavca da su porezi na kupoprodajnu nekretninu kao i sve eventualne takse prenosa ili druge javne dažbine koje se odnose na pomenutu nepokretnost redovno izmirene.

Kupac će biti u obavezi baš kao i nasljednici koji nasleđuju vlasništvo nad nekretninom da odmah obavijeste prodavca o svakom prenosu vlasništva nad kupoprodajnom nepokretnošću bilo da se radi o prenosu s plaćanjem ili donacijom ili naslednjim pravom.

Biće takođe obaveza kupca odnosno nasljednika da u slučaju prodaje bilo uz plaćanje ili donacijom da odmah po zaključenju ugovora obezbjedi putem novčanog pologa, bilo u banci bilo kod notara, sve državne, regionalne i

compravenduto di assumere tosto stipulato il relativo contratto, mediante deposito in contenti, presso una banca o notaio, tutte le tasse erariali provinciali e comunali relative all'alienazione.

X

La compratrice non potrà intraprendere senza il permesso scritto del venditore alcun lavoro di parziale o totale demolizione o di rifabrica della realtà compravenduta a scanso d'immediata interdizione da parte del venditore della continuazione di ogni lavoro intrapreso senza il suo consenso.

Sarà obbligo della compratrice di mantenere gli edifici esistenti sulla realtà compravenduta in istato di continua conservazione e rendibilità, provvedendo tosto a tutte le necessarie opere di manutenzione che saranno del caso.

XI

Qualora la compratrice mancasse al puntuale adempimento foss'anche di uno solo degli obblighi assunti col presente contratto, il venditore avrà il diritto di ripetere l'immediata affrancazione del capitale senza bisogno di previa diffida e senza riguardo al beneficio del pagamento rateale sopraaccordato.

XII

La signora Emma Mandel acconsente espressamente colla facoltà della relativa annulazione tavolare che questo atto possa avere in suo confronto riguardo al pagamento del capitale di Corone 22.000 e dei relativi interessi e di ogni altro accessorio, forza d'immediata esecuzione a sensi del , 3 del vigente regolamento notarile assoggettandosi per ogni petizione ed atto esecutivo diretto all'esazione del medesimo al foro giudiziale di Trieste competente in materia.

XIII

La compratrice passa bensì fin da oggi quale proprietaria dell'ente compravenduto ed assume anche da oggi il rischio e pericolo della cosa acquistata, ma le relative perdite e le relative imposte ed oneri pubblici passeranno

opštinske takse vezane za otuđenje.

X

Kupac bez pismene saglasnosti prodavca neće moći da započne bilo kakve parcijalne ili cjelovite radove na rušenju ili renoviranju kupoprodajne nekretnine koji bi u tom slučaju odmah bili zabranjeni od strane prodavca jer ih nije prethodno odobrio.

Kupac se obavezuje da će sve gradevine koje postoje na kupoprodajnoj nepokretnosti održavati u dobrom i očuvanom stanju, te da će odma preduzeti sve neophodne radnje na održavanju u slučaju potrebe.

XI

Ukoliko bi kupac izostao da na vrijeme ispuni pa makar i samo jednu od obaveza na koje se obavezao ovim ugovorom, prodavac će imati pravo da ponovo traži momentalno ukinuće duga bez prethodne sudske opomene i odričući se prethodno dogovorenog plaćanja na rate.

XII

Vezano za isplatu duga od 22.000 korona i svih kamata i drugih dodatnih obaveza, gospođa Ema Mandel izričito daje saglasnost, uz mogućnost da dođe do poništenja uknjižbe, da ovaj akt može odmah stupiti na snagu u skladu sa stavom 3 važećeg pravilnika o radu notara, prihvatajući pritom sve eventualne tužbe ili čak brisanje istog na sudu u Trstu koji je nadležan po ovom pitanju.

XIII

Kupac već od danas postaje vlasnik kupoprodajne nekretnine i preuzima na današnji dan na sebe rizik i odgovornost za kupljenu stvar, dok će za isplatu svih odgovarajućih rata, poreza i javnog duga postati obavezani od dana 1. jula ove godine.

a suo favore e rispettivamente a suo carico appena col giorno primo Luglio di quest'anno.

XIV

Il venditore garantisce pena evizione che la realtà compravenduta è di sua proprietà, libera da ipoteche e da altri aggravi intavolati non assume però nessuna responsabilità per lo stato di conservazione né per la rendibilità della realtà stessa.

XV

Tutte le spese relative a questa compravendita, cioè bolli competenze notarili, eventuale provvigione di mediazione, tassa di trasferimento ed addizionali e quant'altro, nonchè le spese per bollo e competenze della quietanza sul pagamento di ogni singola rata del saldoprezzo ed interessi e accessori e per la cancellazione dell'ipoteca, stanno e staranno a carico esclusivo della compratrice, a totale sollievo del venditore.

XVI

Di quest'atto sarà rilasciata la prima spedizione autentica alla signora Emma Mandel nata Menac e la seconda al signor Adolfo Finzi fù Mayer, libero alle parti di chiederne altre in seguito. Intorno a ciò fù assunto il presente rogito indi preletto ai comparenti che lo approvano e firmarono in unione a me notaio.

Adolfo Finzi

Emma Mandel

Gioachino Zencovich, notaio

Onor. C. 17

Scritt. C. 3.60

Bollo C. 3

Corone 23.60

Oggi ho rilasciato la prima spedizione autentica alla signora Emma Mandel nata Menac e la seconda al signor Adolfo Finzi fù Mayer. Trieste li 6 Marzo 1912.

Gioachino Zencovich, notaio

XIV

Prodavac garantuje da je kupoprodajna nepokretnost u njegovom vlasništvu, i da nema uknjiženih hipoteka ili drugih tereta, ali ne preuzima odgovornost za očuvanost i unosnost nekretnine.

XV

Svi troškovi u vezi sa ovom kupoprodajom, odnosno sve sudske marke i nadoknade za javnog bilježnika, eventualne provizije za posredovanje, porez za prenos vlasništva i sva dodatna plaćanja, kao i troškove priznanica za svaku isplaćenu ratu, kamate i sve dodatne obaveze, snosiće kupac dok će prodavac biti oslobođen plaćanja istih.

XVI

Prvi original otpravka ovog akta biće izdat gospođi Emi Mandel rođenoj Menac a drugi gospodinu Adolfu Finciju od Majera, s tim da ugovorne strane mogu kasnije zahtjevati dodatne primjerke. Ova isprava pročitana je u prisustvu ugovornih strana koji su dali svoju saglasnost a nakon toga je potpisali zajedno sa mnom notarom.

potpisi:

Ema Mandel

Adolfo Finci

Đoakino Zenković, notar

Ukupno korona 23.60

Danas sam izdao prvi original otpravka gospođi Emi Mandel rođenoj Menac a drugi gospodinu Adolfu Finciju od Majera.

Trst, 6. mart 1912. god.

potpis:

Đoakino Zenković, notar

Mandel

Ogranak porodice Mandel, koji se nastanio u Kotoru sredinom XIX vijeka, vodio je porijeklo iz Češke. Mauricio Moše Mandel, ženi se u Trstu Matildom Windspach rođenom 31. avgusta 1831. godine (Windspach), u gradu Elišau (Nalžovské Hory, Češka). Imali su desetoro djece rođene u Kotoru, šestoro sinova (Sigismunda, Davida, Mordehaja Maksimilijana, Izraela Izidora, Erminija, Haima Viktora) i četiri kćerke (Ester Terezu, Rozu, Amaliju i Bertu). Porodica nije oskudijevala jer je Moše bio veoma uspješan trgovac i bankar u vremenu oživljavanja graničnog prometa i trgovine u Kotoru.¹⁵⁰ Nemamo podataka od kada su ovdje stalno nastanjeni, premda su već 1858. nastanjeni u Kotoru, kada se Maurizio Mandel pominje kao suosnovač jevrejskog groblja u Škaljarima. (Vidi poglavlje *Finzi*). O Mauricijevom filantropskom duhu svjedoče dva dokumenta pronađena u kotorskem arhivu. Na jednom datiranom 13. maja 1853. godine, Mauricio Mandel daje dobrovoljni prilog u iznosu 4 fijorina za podizanje spomenika u Beču Caru Franu Jozefu I¹⁵¹, dok se u drugom nedatiranom dokumentu, pominje između ostalih kao donator jednoj siromašnoj djevojci za obezbjeđivanje miraza kao i dobrovoljnih priloga za proslavu dolaska pukovnika barona maršala Mamule,¹⁵² gdje Mandel donira takođe 4 fijorina. Mandelov prvoroden sin Sigismondo umire 26. februara 1855. godine, sa nepune dvije godine, a sahranjen je na jevrejskom groblju u Škaljarima.

David Mandel se ženi Kolombom (21.12.1959-17.12.1920) kćerkom Solomona Janni, Haim Viktor Mandel Anom Mariom Giovinetti (Giovanetti) 2. februara 1888. godine, a Erminijo Mandel Emom rođ. Menac. Gospođa Matilda Mandel, žena Mauricijeva, umire sa posljednim djetetom, mrtvorodenim sinom¹⁵³. Sahranjena je na jevrejskom groblju u Škaljarima. Na istom groblju sahranjen je i David sin Mauricijusa Mandela, 12. septembra 1904. godine. Erminijo Mandel i Ema imali su jednog sina, Ivana, rođenog 2. maja 1900. godine. David Mandel i žena Kolomba, imali su kćerku Matildu rođenu u Kotoru 1895. godine, preminulu u Dubrovniku 1922. godine, a koja je po ustaljenom jevrejskom običaju nosila ime svoje bake. Mauricijev sin Haim Viktor i njegova žena Ana, imali su četiri sina (Mauricija, Maksimilijana, Henrika i Guglielma), svi rođeni u Kotoru, izuzev Guglielma koji se rodio u Rimu. Henrik (Enrico) umro je 28. avgusta 1890, sa svoja četiri mjeseca života, a sahranjen je na jevrejskom groblju u Škaljarima. Mauricijeva žena Ema, rođena Menac, rodila je sina Ivana 2. maja 1900. godine. Na osnovu kupoprodajnog ugovora iz Trsta od 6. marta 1912. godine, br. 43281 zavedenog kod notara dr G. Zenkovich, dodjeljuje se Emi Mandel rođ. Menac pravo vlasništva kuće u starom gradu Kotoru pod brojem 314, koja je ranije pripadala porodici Finzi. Međutim, Ema umire u Kotoru već 26. septembra 1918. u 38. godini života. U njenoj smrtnovnici stoji zapisano da je bila domaćica, katolkinja, austrijskog državljanstva i da je ostavila nepokretnu imovinu ZU 147 r.o. u Kotoru, a popis cjelokupne njene ostavine priložen je u prepisu kako slijedi: (prepis)

150 Orlić, Đuro. "Iz života dubrovačkih Jevreja u XIX vijeku". *Jevrejski istorijski muzej Beograd, Zbornik 1. Studije i grada o Jevrejima Dubrovnika*, glavni i odgovorni urednik prof. dr Radovan Samardžić, Federacija jevrejskih zajednica Jugoslavije, Beograd 7. jul 1971, str. 186.

151 DACG, IAK, OK XIV - 67

152 DACG, IAK, OK XIV - 162

153 Idem.

Kotarski Sud u Kotoru
28/11 1919.
Zem. Savjetnik Orebić
Kot. pravnik Bućin

Pozvani pristupiše Erminio Mandel pok. Maurizia, i Ivan Mandel Erminijev, te pošto su bili pozvani po zakonu, postoji slijedeće: Naslijedno očitavanje. Na temelju zakona i bezuvjetnog naslijednog očitavanja Erminio Mandel pok. Maurizija nastupa $\frac{1}{4}$ od ostavine, a Ivan Mandel Erminijev nastupa $\frac{3}{4}$ dijela od ostavine te stoji da se tako dosudi. Sud primio poslato naslijedno očitavanje obzirom na dokazano pravo na naslijednost po smrtovnici, te se takoodluka umeće zaključku da se prihvati naslijednog očitavanja: Zatim postoji slijedeće:
Naslijedno očitavanje:

I Aktivno Stanje

Pokretnine

a)	<i>Gotov novac - ništa</i>	
b)	<i>Dragocjenosti:</i>	
3	<i>zlatna prstena, ukupne vrijednosti -----</i>	<i>Kn 300</i>
2	<i>zlatne narukvice, u ukupnoj vrijednosti -----</i>	<i>Kn 300</i>
	<i>Nekoliko nakita od srebra, u ukupnoj vrijednosti -----</i>	<i>Kn 150</i>
2	<i>para zlatnih brnica -----</i>	<i>Kn 100</i>
a)	<i>Papiri od vrijednosti - ništa</i>	
b)	<i>Zanatlje - ništa</i>	
c)	<i>Pokućstvo</i>	
2	<i>postelje, 1 ormar, 6 stolica, 2 stola, 2 kauča, 1 kredenca,</i> <i>sve u ukupnoj vrijednosti -----</i>	<i>Kn 1200</i>
d)	<i>Odjeća i rublje:</i>	
2	<i>odijela, 12 kušulja, 6 para gaća, 6 bijelih plakti, 3 bluze,</i> <i>u ukupnoj vrijednosti od -----</i>	<i>Kn 1000</i>
e)	<i>Kuhinjsko posuđe</i>	
	<i>Razno kuhinjsko posuđe od ukupne vrijednosti od -----</i>	<i>Kn 300</i>

Nekretnine

Čest. zgrade 314, stojna kuća, biće jedno ZU broj 147
P.o. Kotoru

<i>Kuća koja je učinjena od naslijedja nalazi se u trošnom stanju te ista</i>	
<i>vrijedi-----</i>	<i>Kn 1800</i>
	<i>Ukupno Aktivno Kn 21.350</i>

II Pasivno stanje

Troškovi bolesti, sprovoda i ukopa po pravu priloženi su našom imovinom ----- Kn 4881.49

III Rekapitulacija

<i>Aktivno stanje -----</i>	<i>Kn 21350</i>
<i>Pasivno stanje -----</i>	<i>4881.7</i>
<i>Po time čista imovina iznosi-----</i>	<i>Kn 16528.21</i>
<i>potpisani: Erminijo Mandel i Ivan Mandel¹⁵⁴</i>	

Kotarski sud u Kotoru u dosudnici po br. (244/18)/3 od dana 5. marta 1921. dosuđuje ostavštinu Eme. ž. Erminija Mandela u vidu uknjižbe prava svojine cijelog ZU 147 Kotora, bića 1. u korist: a) Mandel Erminija pok. Mauricija u obimu $\frac{1}{4}$ i b) Mandel Ivana Erminijevog u obimu $\frac{3}{4}$.¹⁵⁵ U listu tereta nepokretnosti čestice zgrade br. 314, zabilježena je hipoteka (*pravo koncijalnog naloga do najvećeg koncijalnog iznosa od 80 000 din. na korist Mandel Ivana Erminijevog*), na nekretninu Z.U. 147 r.o. Kotor, $\frac{3}{4}$ čest. zgr. 314 kuće stojne 1. bića, u korist *Hrvatske Pučke Štedionice - n.z. sa o.j. u Kotoru*. Pretpostavka u vezi ovog zaloga je kredit koji je Ivan Mandel uzeo za potrebe svoga liječenja koje se nažalost završilo fatalnim ishodom. U Ivanovojoj raspravi o ostavini, u rubrici pasivno stanje, pod brojem (118/24)/3, navedeno je:

<i>Trošak za liječenje pokojnika u bolnici u Gracu i (tekst nečitak)</i>	<i>10000</i>
<i>-II- za lijekove i ljekarnu Stefanović</i>	<i>2152</i>
<i>Troškove liječnika</i>	<i>1280</i>
<i>-II- sprovoda i ukopa</i>	<i>4832</i>
<i>Trošak za najam, kuće u kojima je stanovaao pokojnik i bolovao od tuberkuloze</i>	<i>2018</i>
<i>-II- za grobnicu pokojnika</i>	<i>1150</i>
<i>Pravo kancijalnog zaloga uknjiženog na dio kuće spomenutog pokojnika na korist Hrvatske Pučke Štedionice u Kotoru</i>	<i>60 000</i>
	<i>skupa din. 81,432¹⁵⁶</i>

III. Pasivno stanje	
1. Trošak za liječenje pokojnika u bolnici u Gracu i Appen - b.	10.000
2. za lijekove i ljekarnu Stefanović	2.152
3. za troškove liječnika	1.280
4. troškovi sprovoda i ukopa	4.832
5. za najam, kuće u kojima je stanovaao pokojnik i bolovao od tuberkuloze	2.018
6. za grobnicu pokojnika	1.150
7. Pravo kancijalnog zaloga uknjiženog na dio kuće spomenutog pokojnika na korist Hrvatske Pučke Štedionice u Kotoru	60.000
	<u>skupa din. 81.432</u>
Po tome čista ostavština iznosi	
	din. 18.128:-

Ivanova rasprava o nasleđu. Izvor: DACG, IAK, SK 118/24/3

Ivan Mandel umire u Kotoru 15. maja 1924. od tuberkuloze u 24. godini života. Iz zapisnika smrtovnice pod brojem (118/24)/2, od 12 septembra 1924, saznajemo da je bio trgovac, rimokatoličke vjeroispovijesti, dok je od imovine posjedovao kuću ZU 147 i to u obimu od $\frac{3}{4}$ u Kotoru.¹⁵⁷ U zapisniku o raspravi pod brojem (118/24)/3, o Ivanovojoj ostavini, kuća tj. njen dio je procijenjen na 100 000 din.

155 DACG, IAK, SK 244/18/3

156 DACG, IAK, SK 118/24/3

157 DACG, IAK, SK 118/24/2

U dosudnici ostavine Ivana Erminijevog Mandela, pod brojem (118/24)/4, njegova nepokretna imovina sačinjena od $\frac{3}{4}$ Zu 147 r.o. Kotor čest. z. 314 bića 1. upisuje se kao vlasništvo u korist njegovog oca Erminija Mandala, 17. septembra 1924. Dana 13. septembra 1924. godine, Erminijo Mandel podnosi Kotarskom sudu u Kotoru dosudnicu kojom traži uknjižbu pomenutih nekretnina iz spisa predmeta zavedenih pod rednim brojem 118/24.

Prepis zapisnika :

"13. septembra 1924 br. (118/24)/4 Kotarskog Suda u Kotoru, uknjižuje se pravo vlasnosti $\frac{3}{4}$ tri četvrti dijela I prvog bića spadajuća Ivanu Mandel Erminijevu u korist: Mandel Erminija pok. Mauricija iz Kotora."¹⁵⁸

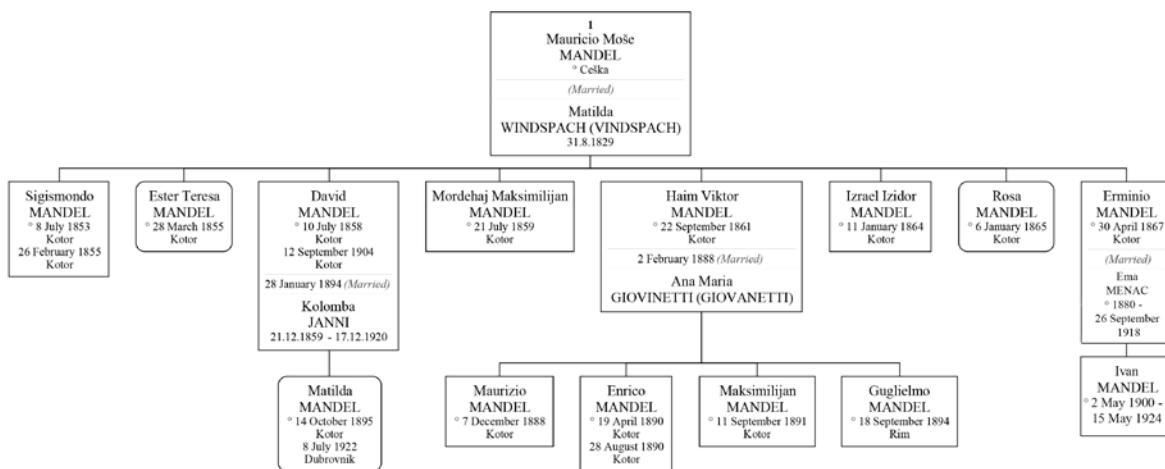

Prčanj. (Perzago). Izdavač - Erminio Mandel. Izvor: Musić, Dario i Ulčar, Miroslav. *Slikom kroz prošlost, Boka Kotorska i crnogorsko primorje na starim razglednicama 1890-1940*. Hrvatsko gradjansko društvo Crne Gore i Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske. Kotor 2011.

Iz dopisa Saveza jevrejskih opština Jugoslavije, kojeg je poslao Tolentino Emilije 30. januara 1974. godine iz Dubrovnika, saznaje se da je opština Dubrovačka slala 150 dinara mjesечно Erminiju Mandelu za čišćenje jevrejskog groblja u Škaljarima, kao i bojenje ondašnjih drvenih vrata. U arhivskim nalazima pronalazimo brojne umjetničke fotografije potpisane od strane Erminija Mandala, koje svojom kompozicijom i kvalitetom izrade govore mnogo o umjetničkom duhu Mandala i izuzetnosti u njegovom fotografskom opusu. Erminijo Mandel, prešao je na rimokatoličku vjeru, smatraući da će se tako spasiti od fašizma, pa stoga i nije sahranjen na jevrejskom groblju.¹⁵⁹ Preminuo je 1942. godine.

158 DACG, IAK, KUK, KO Kotor-ZU 147, B-list Knjiga 7 (str. 387-383)

159 Arhiv Jevrejskog istorijskog muzeja u Beogradu. 1974. No. 10/74

Ogranak porodice Mandel nastanio se u Kotor iz Češke prije 1858. godine. Mauricio Moše Mandel, i njegova supruga Matilda Windspach, vjenčali su se u Trstu 1831. godine. Jevrejske porodice sredine XIX vijeka u Kotoru bile su mnogoljudne, a jedan od ekstrema je porodica Mauricija Mandela koji je imao desetoro djece. Mauricio je bio veoma uspješan trgovac u Kotoru, a bio je i filantrop i donator u kulturi. Njegova najveća zasluga je osnivanje jevrejskog groblja u Škaljarima nadomak starog grada Kotora, zajedno sa Giaccommom Tolentinom i Meyerom Finzi, godine 1858. Mauricijeva žena Matilda, umrla je sa jedanaestim mrtvorodođenim sinom, a sahranjena je na jevrejskom groblju u Škaljarima. Mauricijev sin Erminio, od 1912. godine sa suprugom Emom rođ. Menac, i sinom Ivanom, uživa svojinu kuće pod starim brojem 314, u Kotoru, koju su stekli kupovinom od porodice Finzi. Prerana smrt njegove supruge, koja je preminula sa svojih 38 godina u Kotoru 1918. godine, pa potom i prerana smrt njegovog sina Ivana koji sa 26 godina umire od bolesti tuberkuloze 1924. godine, zadala je Erminiju vjerovatno najteži životni udarac. Pravo vlasništa pomenute kuće u starom gradu Kotoru, Erminijo je uživao sve do 25. marta 1926. godine. Erminijo je bio i vrsni umjetnički fotograf čije mnogobrojne fotografije danas oživljavaju sjećanje na Boku Kotorsku tog vremena. Kao i većina ostalih jevrejskih porodica Kotora, i mnogi članovi porodice Mandel su se vjenčavali i nastavlјali živjeti u Dubrovniku i Splitu.

Stari grad Kotor. Izdavač - Erminio Mandel. Izvor: DACG_IAK_FOT_IV_1.56

Jesurun

Preci Josefa Raffaela Jesuruna, koji je sahranjen na groblju u Škaljarima, došli su u Split iz Dalmacije, ali se ne zna sa sigurnošću iz kog grada. Pradjed Josefov, Danijel Jesurun, imao je tri sina (Abrama, Moše Vita i Josefa) i tri kćeri (Saru, Juditu i Reginu).¹⁶⁰

Josef Jesurun, sin Daniela bio je nastanjen u Splitu a imao je tri sina (Daniela, Abrama i Solomona) i kćer Ester udatu za Išmaela Rafaela, sina Daniela Vita Valenzina. Daniel Jesurun sin Jozefov imao je dva sina, Josefa i Abrama Eliju i kćer Stelu, udatu za Solomona Rafaela, sina Jozefa Leona Levi Mandolfo.¹⁶¹

Nemio incident u periodu prve austrougarske vladavine Dalmacijom iz mjeseca oktobra 1800. godine, dogodio se u Splitu, kada je splitski plemić Alberti ošamario i izbacio iz kafea (*bottega di caffè*), Daniela Jesuruna.¹⁶² Naravno, ovaj incident je po prirodi toka stvari, odmah pokrenuo proces u Sudu, dok je u isto vrijeme plemić Alberti pokrenuo peticiju u kojoj se kaže da su Jevreji uvijek u prošlosti bili izopšeni iz javnog života, te da je tako postupio saglasno po običajima. Međutim, Tribunal plemiću Albertiju određuje pritvor od 3 dana. U tom periodu, Alberti odlazi van Splita i ne izdržava kaznu. Jevrejin, vidjevši da je plemić izbjegao kaznu, pokreće Sudu žalbu za izručenje kazne, a ubrzo potom i Alberti ponovo pokreće apel u kojem navodi običajni zakon, po kome je uvijek Jevrejima bilo onemogućeno da dolaze na javna mjesta zajedno sa vjerujućim svijetom i plemstvom. Plemićeva superiornost povlači naredbu o pritvoru, pa i nakon drugog postupka pokrenutog od strane Jevrejina, Sud ponovo presuđuje u Albertijevu korist. To je i potvrda da se nova vlada Austrougarske monarhije u prvim godinama svoje uprave Dalmacijom nije mnogo zalagala za prava Jevreja u društvu, koja im i dalje nijesu bila naklonjena.

Zbog kupovine konvencionalnog novca (*monete convenzionali*) u Splitu godine 1802, od strane Moše Jesuruna i Elia Gentilomo, a uprkos zabrani proklamovanoj Vladinim ediktom, nakon izvinjenja i izjave od strane Jevreja za nepoznavanje tog zakona, bili su pomilovani uz zaplijenu škrinju sa krivotvorenim novcem.¹⁶³

Jozef Jesurun nastanjen je bio u Splitu a oženjen je bio Elenom Piazza. Njegova kćerka Albina rođena 19.04.1847. u Splitu, bila je udata za Izaka Sabata, sina Jozefa Gabriela Tolentina. Vjenčali su se 2. oktobra 1876. u Dubrovniku. Josefa Jesuruna rođenog 1807.¹⁶⁴ pominje Kečkemet u knjizi *Židovi u povijesti Splita*, a podaci o rođenju Jozefovom se tačno poklapaju s podacima na nadgrobnom spomeniku jevrejskog groblja u Škaljarima, pa se može smatrati da se radi o istoj osobi.

Raffael Josef Jesurun sin Daniela Jesuruna, kako je potpisana na nadgrobnoj ploči jevrejskog groblja u Škaljarima, rodio se 1807. a preminuo je 30. novembra 1856. u Kotoru, ostavljajući suprugu sa šestoro male djece.

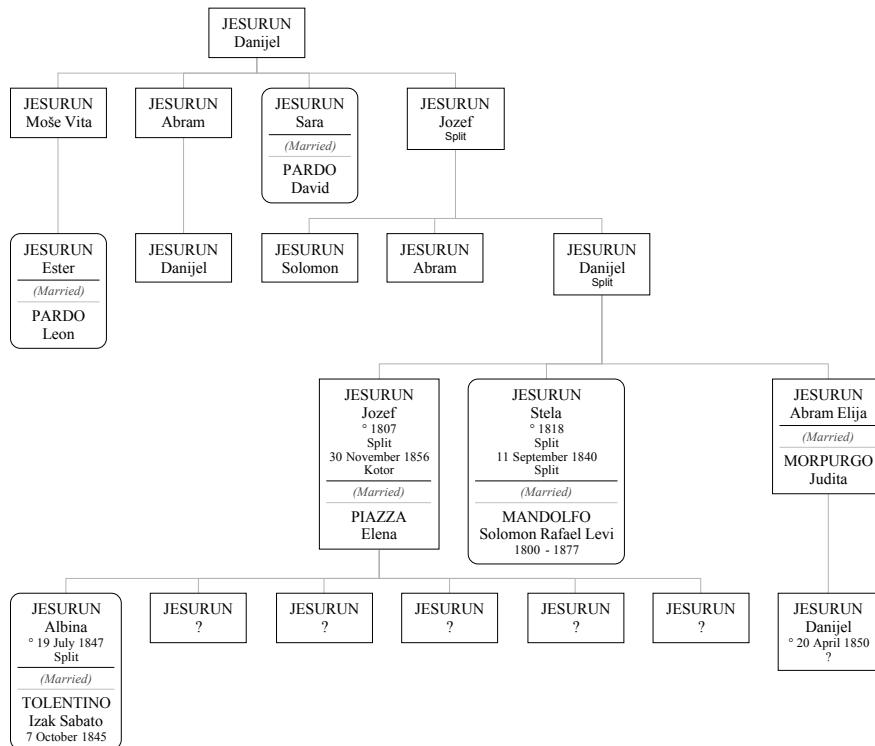
160 Miović, Vesna. *Židovski rodovi u Dubrovniku (1546-1940)*. Zagreb - Dubrovnik, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2017, str. 145.

161 Idem, str. 366.

162 Franchi, Bruno. *Gli Ebrei in Dalmazia*. Zara. Tip. "San Marco!" di G. Marini 1939 XVII. p. 59.

163 Idem, str. 60.

164 Kečkemet, Duško. *Židovi u povijesti Splita*. Split, 1971.

Rodoslov porodice Jesurun

Janni

Poput mnogih jevrejskih porodica koju je sloboda vezala za Kotor, i korijeni porodice Janni sežu iz Dubrovnika. Prvi pomeni porodice Janni vežu se za 1739. godinu, kada se spominje Elija Janni, preprodavac, najvjerojatnije iz Šibenika.¹⁶⁵ Sa porodicom koja je tada brojala 5 članova, stigao je u Dubrovnik. Poznato je samo da je imao jednog sina Rafaela Gedalju, koji je u Dubrovniku zajedno sa ocem posjedovao prodavnici u ulici Placi¹⁶⁶. Rafael Gedalja je 1781/2. bio gastald dubrovačke jevrejske opštine, a sa svojom suprugom, dvije kćerke i dva sina, živio je u današnjoj Žudiotskoj ulici u Dubrovniku. Poznato je da je 1798. kupio kuću u ulici geta iznad Prijekoga, koju je potom već 1799. prodao. Bio je takođe zastupnik trgovaca iz Bijelog Polja, a ulagao je i u brodske karate.¹⁶⁷

Sabato Janni, zanatlija, sin Rafaela Gedalje, rođen je u Dubrovniku februara 1774. godine. Sa suprugom Rahelom rođ. Terni, imao je petoro djece rođene u Dubrovniku: dva sina (Rafaela Vita i Solomona) i tri kćeri (Juditu, Ester - Stelu i Alegru). Njegova žena se pominje kao prva krojačica. Svoj sin Rafaela Vita, obučila je krojačkom zanatu a kao krojački majstor se pominje već 1842. godine.¹⁶⁸ Rafael Vita i Solomon pohađali su nižu jevrejsku osnovnu školu u

165 Miović, Vesna. *Židovski rodovi u Dubrovniku (1546-1940)*. Zagreb - Dubrovnik, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2017, str. 142.

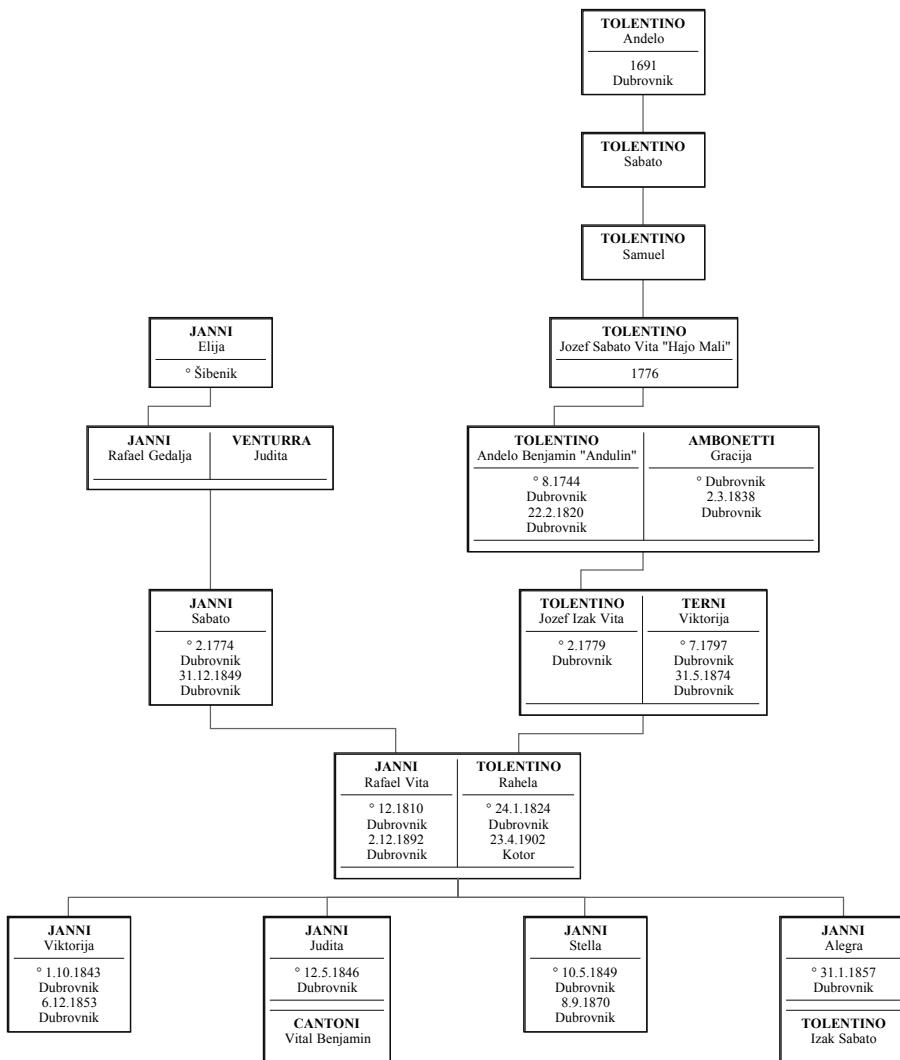
166 Idem.

167 Idem.

168 Orlić, Đuro. "Iz života dubrovačkih Jevreja u XIX vijeku". *Jevrejski istorijski muzej Beograd, Zbornik 1. Studije i građa o Jevrejima Dubrovnika*, glavni i odgovorni urednik prof. dr Radovan Samardžić, Federacija jevrejskih zajednica Jugoslavije, Beograd 7. jul 1971, str. 188.

Dubrovniku.¹⁶⁹ Supruga Rafaela Vita zvala se takođe Rahela, a rođena je 24. januara 1824. Bila je kćerka Josefa Izaka Vita Tolentino. Rafael i Rahela imali su četiri kćerke: Viktoriju, Juditu, Stelu i Alegru i sve su rođene u Dubrovniku. Porodica Janni pominje se u Kotoru sredinom XIX vijeka. Rahela Janni, kćerka Josefa Izaka Vita Tolentino, umrla je u Kotoru 23. aprila 1902. godine i sahranjena je na jevrejskom groblju u Škaljarima.

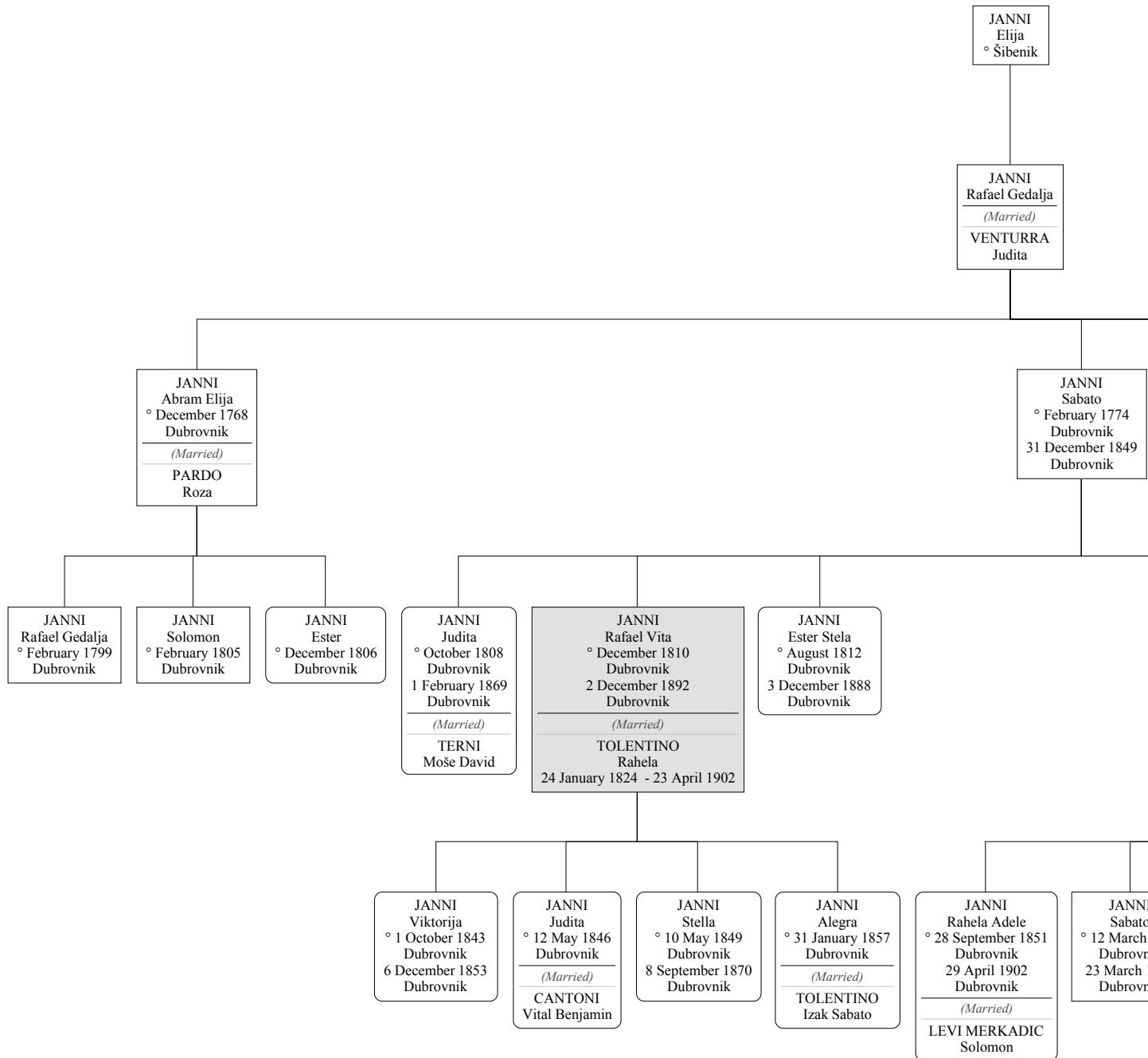
Rahelin otac, Jozef Izak Vita Tolentino, bio je uspješan preduzetnik u Dubrovniku. Sa ženom Viktorijom Terni imao je dvanaestoro djece. Držao je trgovinu u ulici Placi, između Vetranićeve i Zemanjine, a tokom francuske okupacije vodio je dioničarsko društvo *Josef Vita Tolentino et comp.*¹⁷⁰

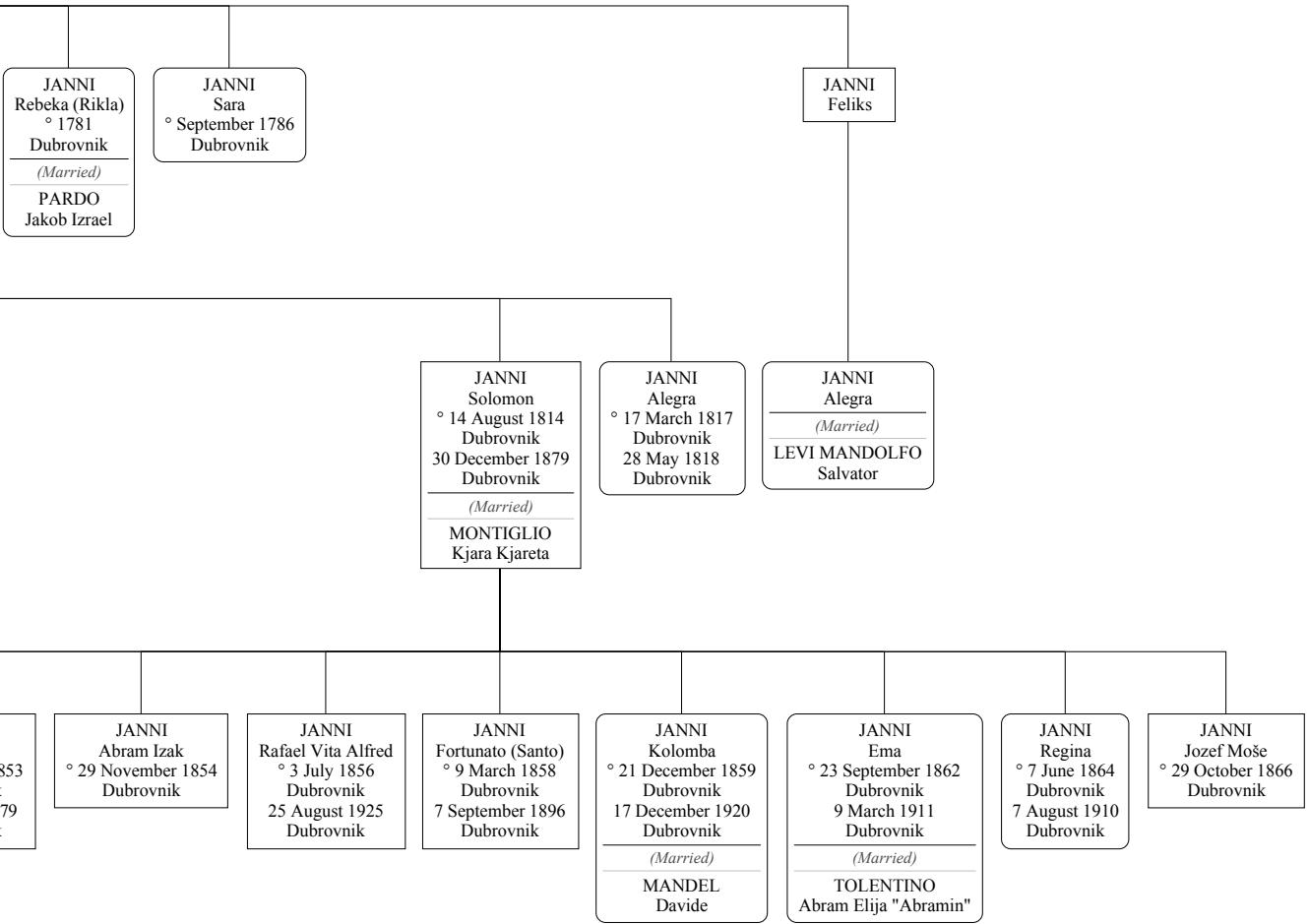

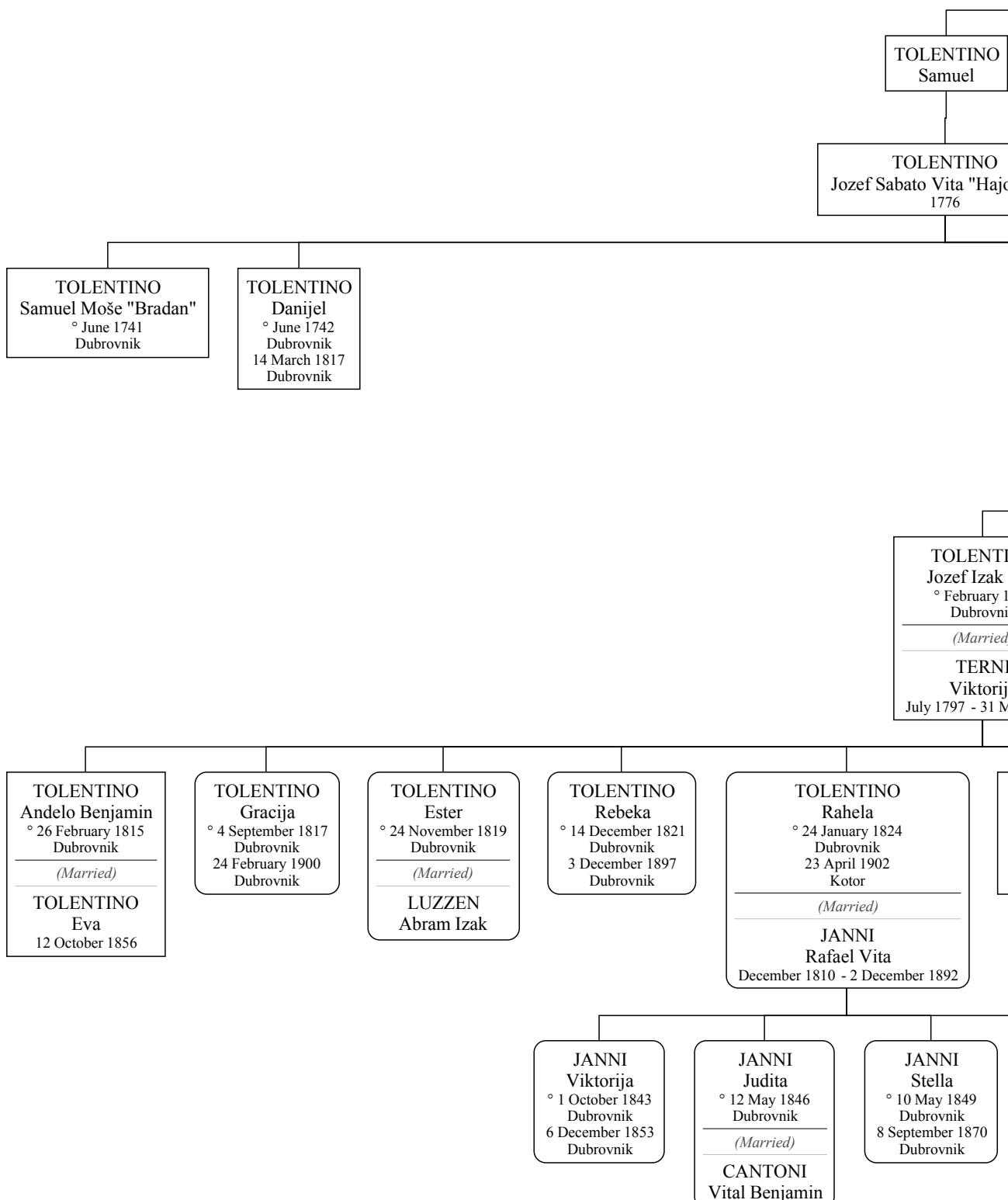
Rodoslovna stabla porodice Janni-Tolentino

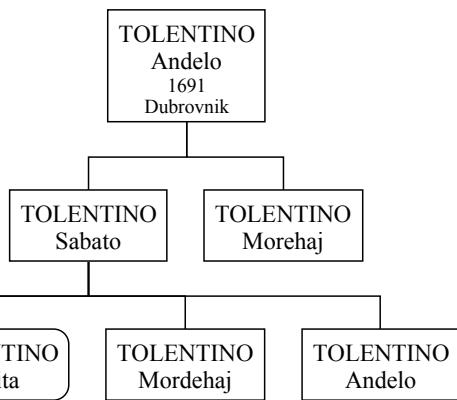
169 Miović, Vesna. *Židovski rodovi u Dubrovniku (1546-1940)*. Zagreb - Dubrovnik, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2017, str. 143.

170 Idem, str. 260.

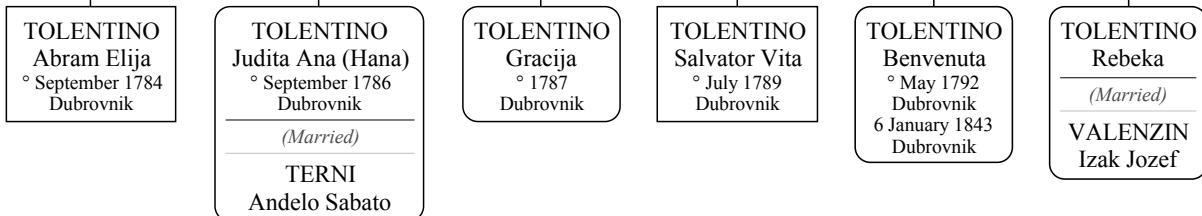
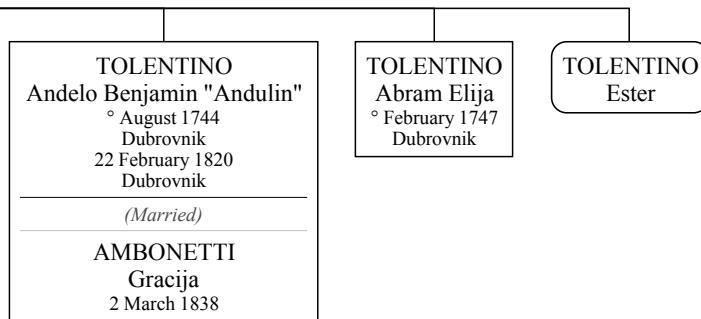

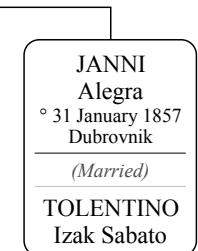
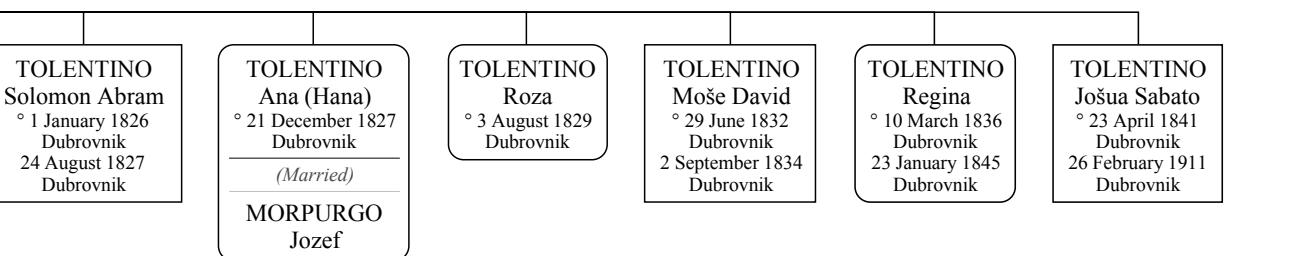

o Mali"

NO
Vita
779
k
)
I
a
May 1874

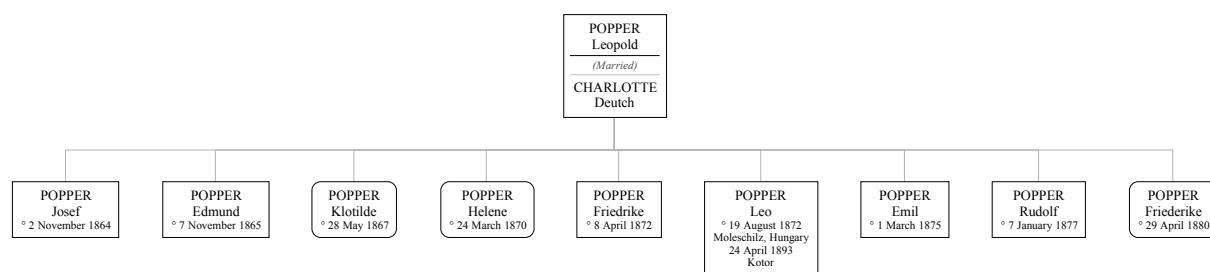

Werner

Oko godine 1870. u Kotoru je boravio i vojni ljekar dr Salomon Werner. U Kotoru je služio pri regimenti nadvojvode Ferdinanda. Imao je ženu Virdjiniju Vitali¹⁷¹ iz Gradiške i troje djece kojima je kumovao Maurizio Mandel. Njegovi sinovi su se rodili u Kotoru, Oskar Haim, 9. februara 1873. a Moše Emilio, 4. oktobra 1874. Na jevrejskom groblju u Škaljarima sahranjena je njegova kćerka Gitili, koja je umrla sa 6 godina, 14. maja 1876. Njen spomenik je jedini spomenik na groblju ispisani samo na hebrejskom jeziku.

Popper

Leo Popper, od oca Leopolda i majke Deutch Charlotte,¹⁷² bio je austrougarski narednik u pješadiji reg. br. 72. Rođen je u Ugarskoj u mjestu Moleschilz 19. avgusta 1872. godine, a umro poslije kraće bolesti 24. aprila 1893. u Kotoru. Sahranjen je na jevrejskom groblju u Škaljarima. Leopoldova porodica je bila mnogobrojna, a pored Lea, imali su još osmoro djece i to: Josef (02.11.1864), Edmund (07.11.1865), Klotilde (28.05.1867), Helene (24.03.1870), Friedrike (08.04.1872), Emil (01.03.1875), Rudolf (07.01.1877), Friederike (29.04.1880).¹⁷³ Leoov spomenik je jedini spomenik na jevrejskom groblju u Kotoru ispisani kurzivom na njemačkom jeziku.

171 Miović, Vesna. *Židovski rodovi u Dubrovniku (1546-1940)*. Zagreb - Dubrovnik, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2017, str. 278, 480.

172 JewishGen. www.jewishgen.com. Edmond J. Safra Plaza | 36 Battery Place New York, NY 10280 © 2020, JewishGen, Inc. Research conducted thanks to Anikó Udvarhelyi from Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár.

173 Idem.

Jevreji Kotora XX vijeka do završetka Drugog svjetskog rata

Uvod

Na teritoriji Kotora i okoline do sada je pronađeno veoma malo arhivskih podataka koji svjedoče o životu jevrejskih porodica Kotora prve pol. XX vijeka. Pojedine porodice i njihove članove koji su živjeli u Kotoru u prvim decenijama XX vijeka već smo spomenuli u odjeljku Jevrejske porodice. Tendencija pada broja jevrejskog stanovništva u Kotoru je kontinuirana počev od godine 1910. kada je u Kotoru i okolini živjelo osamdeset četvoro Jevreja pa sve do 1941. kada je živjelo samo šestoro. Razlozi ovakvih emigracija su bili višestruki, kako materijalne tako i egzistencijalne prirode, a i dalje se osjećala emigraciona tendencija ka većim gradovima Dalmacije ali i Bosne i Hercegovine.

Jevrejsko ljetovalište “Karmel” na Prčanju

Vila Karmel na Prčanju - fotografisano 2015

Kuću je sa susjednim magacinom kupilo Jevrejsko žensko društvo 1925. godine¹⁷⁴ od znamenite prčanske porodice Marassi koja ju je i sagradila. Ispred kuće “Karmel” na obali mora, napravljen je i mali plitki bazen za djecu.¹⁷⁵ Tokom Drugog svjetskog rata, u ljetnjikovcu “Karmel” su se nalazile brojne prebjegle jevrejske porodice iz Srbije, ne sluteći da im i tu prijeti opasnost, pa su tu bile i uhapšene od strane Italijana. Među njima ističu se i uvaženi Jevreji: Oskar Davičo i Jaša Almuli. Nakon Drugog svjetskog rata, kuća “Karmel” je nacionalizovana i korišćena kao hotel.¹⁷⁶ Villa “Karmel” nalazi se uz more, pored uskog priobalnog puta. Posjeduje prizemlje, dva sprata i visoko potkrovљe, a ima četiri osovine prozora na fasadi ka moru. Uz kuću se nalazi i mali spratni magacin. Kuća je sa zadnje strane posjedovala prostrano dvorište. Vila “Karmel” danas je privatna svojina i podvrgнутa je kompletnoj rekonstrukciji i umnogome je promijenila izvornu prostornu koncepciju.

¹⁷⁴ Spasojević, Tamara. “Obrazovanje i kulturni razvitak jevrejskih žena u Srbiji od druge polovine 19. veka do 1941.” *Zbornik 10. Studije, arhivska i memoarska građa o Jevrejima Jugoslavije*. Jevrejski istorijski muzej Beograd, 2015, str. 168.

¹⁷⁵ Dr David I. Tajtacak. “Beogradski Jevreji i njihova zanimanja (od kraja 19. veka do Drugog svjetskog rata)”, Beograd, 1971.

¹⁷⁶ Luković, Don Niko. *Prčanj*. Pomorski muzej Crne Gore. Kotor, 2010, str. 249. i 250.

¹⁷⁷ Idem.

¹⁷⁸ Luković, Don Niko. *Prčanj*. Pomorski muzej Crne Gore. Kotor, 2010, str. 205.

Jevrejske porodice u Kotoru prije Drugog svjetskog rata

Iz dopisa upućenog Gradskom narodnom odboru u Kotoru, dana 26. X 1945. saznajemo o dvjema jevrejskim porodicama, Samuel i Laufer, koje su živjele u Kotoru do Drugog svjetskog rata, a od njih šestoro niko se poslije rata nije vratio u Kotor.¹⁷⁹

Purek Samuel sa ženom Joženkom i sinom Marinom, iz Kotora je odveden za vrijeme Drugog svjetskog rata u logor u Njemačkoj, gdje je i ubijen. Samuelovi sinovi se poslije rata vraćaju u Zagreb, gdje nastavljaju živjeti, a kćer Ela, udovica Steva Jurkovića, ostaje da živi na Cetinju.¹⁸⁰

Dr Laufera su iz Kotora Italijani odveli u logor na Prevlaci. Nakon kapitulacije Italije, pušten je pa potom ubrzo ponovo interniran od strane Njemaca i odveden u logor u Njemačku. Poslije rata, dr Laufer se vratio i nastavio da živi u Zagrebu.¹⁸¹

Premda neposredno prije Drugog svjetskog rata u Kotoru nije živjelo mnogo jevrejskih porodica, događaji koji su tokom rata uslijedili u Boki Kotorskoj, veoma su značajni za razumijevanje postupanja okupatora prema jevrejskom stanovništvu i izbjeglicama u Kotoru. Po smjernicama propisanim od strane Hitlera, fašističkoj Italiji pripala je između ostalih i teritorija tzv. Zone I, u čiji sastav su potpale teritorije Riječke pokrajine, ostrva Hrvatskog primorja bez Paga, teritorija Splita do Novigrada sa priobalnim ostrvima, Notranjsko i Dolenjsko sa Ljubljano, kao i Boka Kotorska.¹⁸² Neposredno prije Drugog svjetskog rata na navedenim teritorijama živio je mali broj Jevreja. Međutim, nakon kapitulacije Jugoslavije, na ove teritorije je izbjegao veliki broj Jevreja iz Bosne, Hercegovine, Hrvatske, Slavonije i Srbije.¹⁸³ Za vrijeme Drugog svjetskog rata, brojni Jevreji priključuju se CK KPJ među kojima se ističe Moša Pijade, poznati srpski slikar i publicista, koji je tokom rata djelovao u Crnoj Gori kako bi pomagao partiskoj organizaciji oko priprema za ustank.¹⁸⁴

Interniranje oko 190 jevrejskih izbjeglica iz Kotora u Albaniju

Postupanje okupatora prema jevrejskim izbjeglicama sklonjenim u Kotoru i njihova sudsina biće opsežno prikazana u sljedećem poglavlju. Nakon kapitulacije Jugoslavije, njemačke snage bombarduju Beograd 6. aprila 1941. Tada iz Srbije u izgnanstvo odlazi nekoliko hiljada Jevreja. Misleći da im je najsigurnije spustiti se do Boke Kotorske, u nadi da će tamo pristići saveznici sa engleskom flotom, oko 300¹⁸⁵ jevrejskih izbjeglica dolazi u Boku. Dana 20. jula 1941. u dopisu guverneru Dalmacije koji je uputio prefekt Kotora Skaselati, između ostalog se govori

179 DACG, Arhivski odsjek Kotor, Gnok, fasc I, br. 180.

180 Idem.

181 Idem.

182 Romano, Dr Jaša. *Jevreji Jugoslavije 1941-1945. Žrtve genocida i učesnici Narodnooslobodilačkog rata*. Savez jevrejskih opština Jugoslavije. Beograd, str. 134.

183 Romano, Dr Jaša. *Jevreji Jugoslavije 1941-1945. Žrtve genocida i učesnici Narodnooslobodilačkog rata*. Savez jevrejskih opština Jugoslavije. Beograd, str. 134.

184 Romano, Dr Jaša. *Jevreji Jugoslavije 1941-1945. Žrtve genocida i učesnici Narodnooslobodilačkog rata*. Savez jevrejskih opština Jugoslavije. Beograd, str. 211.

185 Depeša prefekta Kotora od 20. jula 1941. guverneru Dalmacije. *Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije*. Tom XIII, knjiga 1, Dokumenti Kraljevine Italije 1941. Beograd 1969, str. 172.

i o planu “čišćenja svih Jevreja i njihovih porodica”, koje su se naselile 1941. godine u Boki Kotorskoj, a ponajviše iz Srbije. U depeši se navodi da će se izbjeglice uputiti brodom za Drač, čim albanske vlasti upute potvrdu.¹⁸⁶ U narednoj depeši od 23. jula 1941. potvrđuje se plan odstranjivanja jevrejskih izbjeglica iz Boke Kotorske, koje se planiraju uputiti narednog dana za Albaniju i to njih oko 160. U depeši se takođe navodi da će sva njihova novčana imovina u iznosima većim od 500 lira biti zaplijenjena. U toj akciji koja je izvedena u Herceg Novom, od jevrejskih izbjeglica bilo je zaplijenjeno ukupno 1 750 828 lira, 379 napoleondora, 120 000 stranih novčića.¹⁸⁷ Dana 23. jula 1941. godine, Italijani kamionima prevoze jevrejske izbjeglice iz Herceg Novog u Kotor, gdje se ukrcavaju na brod “Aleksandar”, pa potom na brod “Kumanovo” na kome je bilo mnogo komunista Crnogoraca i hercegnovske omladine.¹⁸⁸ U depeši od 26. jula 1941. godine, kaže se da je grupa srpskih Jevreja, i to ukupno 192 lica, otplovila za Drač, uz zadržavanje u Tivtu radi opravki mašina motornog broda.¹⁸⁹ Dana 27. jula 1941. izbjeglice dolaze u Drač i bivaju odvedene u logor u Kavaji. Jako loši uslovi u logoru, bez vode i struje, a koji je zapravo bio napuštena štala, bili su nesnosni, premda su se Italijani dobro ophodili sa izbjeglicama i nijesu ih zlostavljeni niti fizički niti psihički a pomagali su im i da logor upristoje. Dana 8. oktobra 1941. izbjeglice se premještaju i odvode u Italiju u logor Feramonti. Pojedine izbjeglice 20 decembra 1942. napuštaju Feramonti i kreću za manja naselja, poput Pezara i Pergole, gdje ih skrivaju mještani i katolički sveštenici. Potom se neki Jevreji, poput smederevskog Jevrejina Samuila Alkalaja, uspijevaju spasiti i stići i do Rima.

Biografije znamenitih Jevreja interniranih iz Kotora u Albaniju

Među jevrejskim izbjeglicama interniranim iz Kotora su i uticajne jevrejske ličnosti, poput braće Mirka i Oskara Daviča, Jaše Amuli, Vere Kon i Fišer Belle Ernesta. O njima će biti riječi u narednom poglavlju.

Mirko Davičo, rođen 1915. bio je veoma rječit i inteligentan pravnik¹⁹⁰ i član SKOJ-a. Pripadao je marksistički orijentisanoj omladini koja je zagovarala odlazak Jevreja u Palestinu. Odmah po početku Drugog svjetskog rata, sklonio se na Prčanj, odakle ga Italijani interniraju u logor Kavaja u Albaniji, pa potom i u logor Feramonti u Italiji. Nažalost, vjerovatno “nesrećnom zamjenom identiteta” sa njegovim bratom Oskarom, koji je djelovao kao komunista, biva odведен iz logora, a vjeruje se da je i ubijen u Jasenovcu.¹⁹¹ Porodica Almuli je preduzela sve u logoru Feramonti da spasi 27-godišnjeg Mirka. Međutim, nije pomogla ni intervencija „Delasema” u Rimu, niti jevrejskih italijanskih advokata, ni veze uspostavljene sa katolicima, kao ni zlatnici dati upravniku logora.

186 Depeša prefekta Kotora od 20. jula 1941. guverneru Dalmacije. *Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije*. Tom XIII, knjiga 1, odgovorni urednik Miloš Krstić, potpukovnik, Dokumenti Kraljevine Italije 1941. Beograd 1969, str. 172.

187 Depesa prefekta Kotora od 23. jula 1941. guverneru Dalmacije. *Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije*. Tom XIII, knjiga 1, odgovorni urednik Miloš Krstić, potpukovnik, Dokumenti Kraljevine Italije 1941. Beograd 1969, str. 194.

188 Alkalaj, Samuilo. Dnevnik pisan tokom Drugog svjetskog rata. *Mi smo preživjeli...4, Jevreji u Holokaustu*. Jevrejski istorijski muzej Saveza jevrejskih opština Srbije Beograd, Kralja Petra 71/a.

189 Depeša prefekta Kotora od 26. jula 1941. guverneru Dalmacije. *Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije*. Tom XIII, knjiga 1, odgovorni urednik Miloš Krstić, potpukovnik, Dokumenti Kraljevine Italije 1941. Beograd 1969, str. 211.

190 Vojinović, Živana. “Najpoznatiji šabački Jevreji.” *Zbornik knjiga 10. Jevrejski istorijski muzej - Beograd, 2015*, str. 201.

191 Romano, Dr Jaša. *Jevreji Jugoslavije 1941-1945. Žrtve genocida i učesnici Narodnooslobodilačkog rata*. Savez jevrejskih opština Jugoslavije. Beograd, str. 212.

Oskar Davičo, bio je najplodniji jevrejski pisac u Srbiji. Rođen je 18. januara 1909. godine¹⁹² u Šapcu. Osnovnu školu je završio u rodnom gradu a gimnaziju u Beogradu. Između 1926. i 1928. je studirao romanistiku na Sorboni. U Beogradu je diplomirao francuski jezik i književnost 1930. Godinu dana kasnije, u Bihaću postaje i član Komunističke partije a krajem iste godine se nalazi i u službi sekretara MK KPJ. Tokom Drugog svjetskog rata, Oskar Davičo se sa porodicom sklonio na Prčanj u Boki Kotorskoj, a potom su ga Italijani internirali u logor Feramonti u Italiji. Sa svojom suprugom Rut Ledere i sinčićem Nikolom Koljom, živio je u Sjevernoj Italiji u tzv. "slobodnoj konfinaciji", u periodu kada je njegov brat 1942. godine izručen NDH.¹⁹³ Nakon kapitulacije Italije, uspio je da pređe liniju fronta i pridruži se borcima Prve proleterske brigade. Oskar Davičo je postao profesionalni književnik 1947. godine, a proslavljen je kao srpski pjesnik nadrealista. Umro je 30. septembra 1989. godine. Sahranjen u Aleji velikana na beogradskom Novom groblju.

Jaša Almuli, bio je poznati srpski novinar i publicista. Rođen je od oca Isaka Žaka i majke Sofije Koen 25. avgusta 1918. godine¹⁹⁴ u Bukureštu. Jaša je završio osnovnu školu i Drugu mušku gimnaziju u Beogradu, a na Univerzitetu u Beogradu je studirao tehnologiju. Član SKOJ-a je postao 1934. a član KPJ 1938. godine. Pred fašističkim terorom iz Beograda sa braćom od tetaka 6. aprila 1941. godine bježi u ljetovalište "Karmel" na Prčanju, gdje mu je majka već boravila. Jaša se ubrzo povezuje sa partijskim instruktorom Veljkom Mićunovićem, a uspijeva da od došljaka i lokalnih omladinaca pripremi mali partizanski odred. Međutim, biva uhapšen 5. jula 1941. sa jevrejskim izbjeglicama u Boki Kotorskoj. Svi su brodom prebačeni u logor Kavaja u Albaniji, pa potom i u logor Feramonti u Italiji.¹⁹⁵ Kada su italijanske vlasti dopustile život u "slobodnoj konfinaciji", Jaša se sa porodicom nastanio u Mirandoli, gradiću pokraj Modene. U strahu da ne prođe kao Mirko Davičo, porodica mu je početkom 1943. obezbijedila vizu za Paragvaj. Ubrzo sa porodicom stiže u Rim, pa potom u Madrid. Sa svojom sestrom Šekom i majkom Sofijom, Jaša se pridružio odredu od 7000 jevrejskih izbjeglica koje su se uz pomoć britanske flote uputile za Palestinu. Iz Palestine nakon 3 mjeseca prelazi u Egipat, pa potom preko Italije u Srbiju. Od 1944. do 1946. je bio novinar pri odjeljenu za strane misije i Tanjugu. Od 1946. bio je izvjestilac specijalne Mirovne konferencije. U Parizu, dopisnik za Latinsku Ameriku iz Rio de Žaneira. Između 1963-1970, bio je Tanjugov dopisnik iz Vašingtona. Predavao je novinarstvo na Institutu za novinarstvo. Napisao je pet knjiga o Holokaustu. Od 1989. do 1997. snimao je audio i video trake sa više od stotinu jugoslovenskih Jevreja koji su preživjeli Holokaust, uz podršku Fortunof arhiva pri biblioteci Jelskog univerziteta. Umro je u Londonu 26. septembra 2013. godine.¹⁹⁶

Vera Kon Alkalaj, bila je diplomata poslije rata u generalnom konzulatu Jugoslavije u Njujorku. Rođena je 8. jula 1921. u Zagrebu, od oca Leopolda Kona i majke Sarine rođ. Isaković.¹⁹⁷ Gimnaziju je pohađala u Beogradu, gdje je i upisala studije prava 1939. Tokom bombardovanja Beograda 1941. godine, bježeći od užasa rata, sa porodicom dolazi u Orahovac, u Boku Kotorsku. Međutim, kako je već 13. jula izbio Opštenarodni ustank protiv okupatora u Crnoj Gori, Veru sa porodicom Italijani odmah hapse i interniraju iz Kotora brodom "Kralj

192 Vojinović, Živana. "Najpoznatiji šabački Jevreji." *Zbornik knjiga 10*. Jevrejski istorijski muzej - Beograd. 2015, str. 202.

193 Idem, str. 204.

194 Idem, str. 243.

195 Idem, str. 247.

196 Idem, str. 249.

197 Alkalaj, Vera Kon. "Ožiljci na srcu i duši." *Mi smo preživeli...: Jevreji o Holokaustu*. 1. Beograd : Jevrejski istorijski muzej Saveza jevrejskih opština Srbije. Beograd, 2001, str. 93.

Aleksandar” za Albaniju u logor u Kavaji, pa potom u logor Feramonti u Italiji. U nepodnošljivim uslovima života, bez vode i svjetla, jedini spas su vidjeli u svešteniku Padre Caliostru, koji je pokušavao pomoći i njima kao i Mirku Daviču. Potom im se dozvoljava odlazak u selo Mezano Inferiore, blizu Parme. Smješteni su bili kod seljaka koji nikad nijesu ni čuli za Jevreje niti imali pojma zašto su ih tu doveli, a držali su ih kao najrođenije. U međuvremenu im stiže i potvrda iz Vatikana sa dozvolom odlaska kod roditelja u Priboj. Neposredno pred dolazak u Priboj, Njemci su okupirali susjedne teritorije i primorali ih da opet krenu južno. U Podgorici su ih uhapsili gestapovci i strpali u tamnicu u Morači. U proljeće ih prebacuju u Prištinu, pa potom u Beograd na Sajmište, a onda u logor Bergen-Belsen u Njemačkoj. U logoru je Vera radila u kuhinji od prvog do posljednjeg dana. Rusi im iz logora organizuju povratak kući u Beograd, gdje su stigli avgusta 1945. Ometena ratom i boravkom u logorima od ukupno 4 godine i 4 mjeseca, diplomirala je tek 1949. godine. Od jeseni 1945. radila je u više institucija i organizacija: beogradskem predstavništvu Agencije Ujedinjenih naroda za obnovu i razvoj, u Narodnoj banci Jugoslavije, Centralnom vijeću Saveza sindikata Jugoslavije, a od 1961. u Generalnom konzulatu Jugoslavije u Njujorku, i najzad od 1965. do 1970. u Institutu za naučnu i tehničku dokumentaciju u Beogradu. U braku sa Jozefom Alkalajem od 1953. godine, dobila je dva sina: Predraga i Leona. Umrla je u Los Andelesu 4. februara 2008.

Fišer Bele Ernest, bankar iz Zagreba. Roden je 1903. u Osijeku. Po dolasku ustaša na vlast, prebjegao u Dubrovnik, gdje se odmah uključio u NOP, a zatim djelovao u Kotoru i Grahovu (Crna Gora). Italijanski fašisti su otkrili njegov rad i internirali ga u logor u Italiji. Po oslobođenju iz logora stupio septembra 1943. u NOV. Borac u brigadi »Garibaldi«, a zatim radi u Bazi NOVJ u Bariju. Nosilac je Partizanske spomenice 1941.¹⁹⁸ (J. Romano)

Poznati i uticajni Jevreji Kotora

- **Didak Pir** (1517 – 1599), slavni portugalski pjesnik, izvjesno vrijeme boravio i stvarao u Herceg Novom, gdje je i sahranjen na potonulom jevrejskom groblju.
- **Samuel Ebreas**, očni ljekar, 1414. godine je ugovorio liječenje katarakte Marinu Bući iz Kotora.
- **Amatus Lusitanus**, pozvan je bio jednom u Kotor a dva puta u Herceg Novi da liječi oboljele (između 1556. i 1558).
- **David Ribero** (David Ribera, medicus phisicus), bio je zamjenik gradskog ljekara 1616. godine u Kotoru.
- **Dr Mihael Andelo Salamoni** sa Brača, fizik (dottor Michiel Angelo Salamoni, medico fisico), u periodu 1647-1649. je bio gradski ljekar i notar u Kotoru.
- **Dr. Leon Pardo**, bio je univerzitetski prof. u Kotoru, gdje je i preminuo 1898.
- **Izak Tolentino**, sin Jakoba Vita Tolentina, (11.04.1856. Dubrovnik - 05.02.1905. Kotor), bio je Sekretar kotorskog Suda.
- **Elia Meyer Finzi** (27.11.1811-13.05.1872), suosnivač jevrejskog groblja u Kotoru.
- **Mauricio Moše Mandel** (n.n.), suosnivač jevrejskog groblja u Kotoru.
- **Giuseppe Tolentino** (n.n.), suosnivač jevrejskog groblja u Kotoru.
- **Erminijo Mandel** (30.4.1867, Kotor - 1942), fotograf.
- **Dr Salomon Werner** (n.n), vojni ljekar u Kotoru oko 1870.
- **Jonas Eugenio Andauer**, vojni ljekar u Kotoru oko 1890.

198 Romano, Dr Jaša. *Jevreji Jugoslavije 1941-1945. Žrtve genocida i učesnici Narodnooslobodilačkog rata*. Savez jevrejskih opština Jugoslavije. Beograd, str. 366.

ARHIVSKI PRILOZI:

1. Statistika stanovnistva Kotora od 1828-1836

Izvor: *DACG IAK OK III-407*

2. Notarski spis br. 43281

Izvor: *Državni arhiv u Trstu*

3. Ostavina Eme Mandel

Izvor: *DACG, IAK, SK 118-24*

1.

Pros

Sommario della Popolazione ed altri oggi
nel Distretto Co

Numero d'ordine	Localita'	Numero delle Famiglie	Numero delle Case	Numero della Popolazione							
				Individui maschi				Religioni			
				Cattolici	Greci	Cattolici	Greci	Cattolici	Greci	Cattolici	Greci
1828	Cattaro	148	266	149	128	133	97	147	140	170	57
1829	Cattaro	489	268	207	162	91	37	212	169	86	37
1830	—	491	268	198	172	89	43	202	188	86	41
1831	—	474	268	209	164	95	39	171	187	88	50
1832	—	476	268	194	188	92	36	160	188	87	40
1833	—	481	268	203	181	94	38	162	187	87	43
1834	—	534	266	180	167	87	29	193	183	88	42
1835	—	526	267	181	170	87	30	190	186	90	41
1836	—	328	267	181	167	85	30	179	184	59	40
1837	—	517	268	181	170	83	28	175	187	88	39

NETTO

O.K. III 907

etti, che allo fine di Dicembre 1828. esistono
munale di Cattaro

Schede	Totale per Comune	Bestiame							Mezzo di Trasporto	Osservazioni
		Cavalli.	Asini.	Muli.	Bovini.	Pecore.	Lagre.	Porci.		
510	2101	2	-	-	-	-	-	-	2	6.16. Dicembre 1828
490	2118	2	-	-	-	-	-	-	2	In questa somma Totale non sono compresi 3. Israeliti e 2. Protestanti che non figurano nelle somme parziali oltre la somma presa dalle rubrike del numero della popolazione sono stati aggiunti nella somma totale 11. 2. Israeliti e 12. 2. Protestant
488	2135	2	-	-	-	-	-	-	2	
490	2103	-	-	-	-	-	-	-	2	
519	2081	-	-	-	-	-	-	-	3	3. Nella somma totale sono compresi tre Ebrei
516	2107	-	1	-	-	-	-	-	3	
472	2003	-	-	-	-	-	-	-	3	3. Nella somma totale sono compresi 6. Israeliti
474	2010	-	-	-	-	-	-	-	3	3. 3. 3.
469	1969	-	-	-	-	-	-	-	3	3. 3. 3.
478	1981	-	-	-	-	-	-	-	3	3. Nono comune inserito nelle somme generali

**Sumarni izvještaj o stanovništvu i ostalim stvarima koje do kraja
decembra 1828. [godine - prim. prev.] postoje u opštinskom okrugu Kotora**

Redni broj	Područje	Broj stanovnika										S to k a										Napomene											
		Broj kuća					Broj porodica					Broj muškaraca					Broj žena					Ukupno po Opštini					Prevozna sredstva						
		katolici	pravoslavni	sveštenici	žene	pravoslavni	katolici	pravoslavni	katolici	pravoslavni	katolici	mazge	magari	konti	svinje	koza	ovec	goveda	mazge	magari	konti	svinje	koza	ovec	goveda	mazge	magari	konti	svinje	koza	ovec	goveda	
1828.	Kotor	nečitko	266	149	128	153	97	147	140	170	57	22	2	550	510	2101	2	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	16. decembar 1828. god.
1829. 31. maj	Kotor	489	268	207	162	91	37	212	169	86	37	26	2	594	490	2118	2	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	U ovaj ukupan broj su uračunata 3 izraelaca i 2 protestanta koji se ne pojavljuju u sumarnom poravnanju.	
1829. 31. dec.	Kotor	491	268	198	172	89	43	202	188	86	41	25	2	597	488	2135	2	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	Osim zbirne prevezelog iz rubrike Broj stanovnika, dodati su u ukupni broj i 2 izraelaca i 2 protestanta.		
1830. 30. nov.	Kotor	474	268	209	164	95	39	171	187	88	50	23	2	582	490	2103	1	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	Isto	
1831. 31. dec.	Kotor	476	268	194	168	92	36	160	188	87	40	25	/	565	519	2081	1	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	U sumarni broj su uračunata i 3 Jevrejina.		
1832. 31. dec.	Kotor	481	268	203	181	44	38	174	187	87	49	22	2	570	316	1107	1	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	3		
1833. 31. dec.	Kotor	534	266	180	167	87	29	193	188	88	42	22	2	580	472	2003	1	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	3	U ukupan broj su uračunata i 6-ica Izraelaca.		
1834. 31. dec.	Kotor	526	267	181	170	51	30	190	186	99	41	20	2	533	474	2010	1	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	3	Isto		
1835. dec.	Kotor	538	267	184	167	86	30	171	184	59	40	19	2	522	469	1969	1	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	3	Isto		
1836	Kotor	517	268	187	170	83	28	175	187	58	34	19	2	521	478	1981	1	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	3	U ukupni broj su uračunata i 4-ica Izraelaca.		

**Prospetto sommario della popolazione ed altri oggetti,
che alla fine di Dicembre 1828.
esistono nel Distretto Comunale di Cattaro**

Numero di ordine Località	Numero delle famiglie Numero delle case	Numero della popolazione										Bestiame										Osservazioni							
		Individui maschi					Religiosi					Femmine					Totale per Comune												
		Cattolici			Greci		Cattolici			Greci		Cattoliche			Greche		Cattoliche			Greche		Bovini		Muli		Asini		Cavalli	
1828	Cattaro	illegibile	266	149	128	153	97	147	140	170	57	22	2	550	510	2101	2	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	
1829. 31. Maggio	Cattaro	489	268	207	162	91	37	212	169	86	37	26	2	594	490	2118	2	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	
1829 31. Dicembr e	Cattaro	491	268	198	172	89	43	202	188	86	41	25	2	597	488	2135	2	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	
1830. 30. Novemb re	Cattaro	474	268	209	164	95	39	171	187	88	50	23	2	582	490	2103	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
1831 31. Dicembr e	Cattaro	476	268	194	168	92	36	160	188	87	40	25	/	565	519	2081	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	
1832. 31. Dicembr e	Cattaro	481	268	203	181	44	38	174	187	87	49	22	2	570	316	1107	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	
1833 31. Dicembr e	Cattaro	534	266	180	167	87	29	193	188	88	42	22	2	550	472	2003	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	
1834. 31. Dicembr e	Cattaro	526	267	181	170	51	30	190	186	99	41	20	2	553	474	2010	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	
1835. 31. Dicembr e	Cattaro	528	267	184	167	86	30	171	184	59	40	19	2	522	469	1969	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	
1836	Cattaro	517	268	187	170	83	28	175	187	58	34	19	2	521	478	1981	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	

2.

Regito Notarile N. 43281

ATTO NOTARILE

Fatto nella Città di Trieste l'anno Misenovecento dodici

Mese di Marzo giorno di Mercoledì sei

Innanzi a me Dr. Gioachino Fencovich i. r. notaio qui residente.

L'presentano: I signor Adolf Finci Jr Mayer fra-
vato in Trieste via Argentello N° 38 e la signor Emma
Mandl nata Menzel privata e battuta Krapp del
biusolo N° 93 a me anch'esso d'obbligare e d'ob-
bligarmi di mi riconosco di assumere me miei
progetti i seguenti:

Costitutto di corrispettivo ed altro

I signor Adolf Finci Jr Mayer disponendo
di cosa propria rende ed incassa la proprieta
sparsa nella pianta della baulera baneggiata del
distretto di proprietà alla signor Emma Mandl nata
Menzel che compone ad oggi sotto le inter scritte
post edif. 314 costituito il corpo primo della pianta
baulera 147/centoquarantasei del comune
censuario di Baulera esse d'abitazione et 84 ore de-
gnoce et d'orientamento 93 di bispe del biusolo

in battuta con ogni abilità e perfezione, uscendo
pelli a pezzi fatti e fabbricate numerose ed ogni
altro fisco ed infissi, il tutto come da e grazie,
nello stato in cui appartenente è loro, come dal
venditore fisicamente, banchiere pressoché
e godendo e come dalla proprietà nonché loro.
Li di cui più aggiudicamento.

II

Il prezzo di questi compravenditi che si intende
fatto a corso e non a mercato né a ditta, viene
d'acordo delle parti fatti con reciproca rinnova-
zione all'inizio della locazione per uno anno, in lire
come L. 14.000, di cui si borsa ventiquattr'ore solo
di cui la comprovvenda paga per essa all'alto
della somma di questi contratti a mano del ven-
ditore che ne conferma il ricevimento, i paghi
le imposte di corso 2000./duemila/-

III

Il saldo prezzo di corso L. 14.000. puramente abbo-
zzato del 6% - si paga anche all'anno - da calcolarsi
nel debito annuo insoluto, ogni finestra ante-
riamente a datore del 1° febbraio / luglio di questo
anno, la proprietà signor Emma Handel si
obbliga per sé ed eredi di pagare al venditore al
primo dicembre in Trieste in banche solo per mezzo
entituito da corso L. 1150 / millecentocinquanta/-
la prima, ripetutamente, si borsa 995,75/100/
novembris novembris anno a 15/100/ l'ultima
scadibile il primo luglio e primo gennaio
di ogni anno.

La prima delle rate debitora di corso L. 1150/-

Aufgabe-Scheine
Certificato d'impostazione.

Nr.) 18
Nro.)

Wert Valore		Gewicht Peso		Nachnahme Ritirata		Gebühr Tassa	
K	h	kg	g	K	h	K	h

scrivo al vostro comune passo questo avviso
a pagamento maggior obbligo come sopra
esistente.

Ogni vata semestrale di corona 1150 andrà
anzitutto a pagamento dell'interesse semestrale
anticipato del 6% sul debito ammesso insieme ad
la credenza di ogni singola ratea e la riu-
nione andrà in diftale del debitore e ciò fino
all'esaurimento dell'intero debito.

Sarà fatta in facoltà della imposta di paga-
re ad ogni semestrale padrona imposti maggi-
ori di ogni singola ratea di corona 1150 per la
credenza non s'intenderà pagata né in
accanti, né in anticipo prima della prossima
e delle prossime ratee semestrali di corona 1150.
perciò in pagamento maggior la imposta
non sarà sollevata dall'obbligo all'intero paga-
mento delle successive ratee nell'entrambi
imposti di corona 1150, ma tali pagamenti
maggior saranno sollevati ad obbligare il
verso di pagamento del debito.

II

Assiamo ad ogni vata semestrale la comproba-
zione sera obbliga di pagaio in più al creditore ad
ogni semestrale l'imposta rendita dell'imposta
corrispondente agli interessi nelle rispettive ad-
dizioni prossimi e comunali, vigenti al do-
minio del creditore per disposizione di legge.

presento e fermo

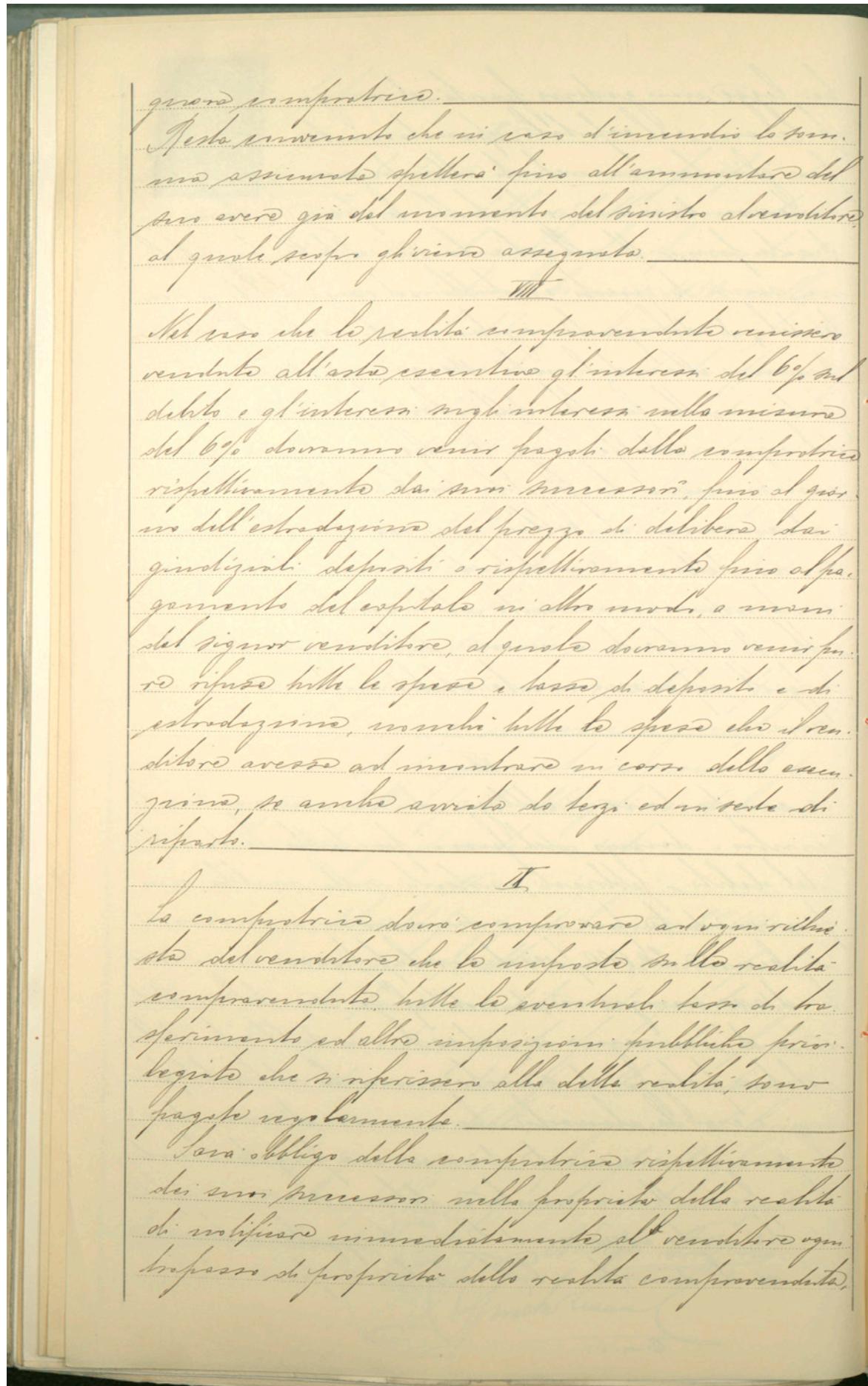
I
Graziosa la somprovvista manasse per fin di
30/brenta/ giorni — dalla rispettiva ammessa
scadenza al pagamento integrale e fissa anche di
una sola ista ammessa di corone 1150 collo
rispettivo imposta ed addizionali, stasi in patta
del creditore di esigere l'immediata afferra-
zione dell'intero debito ammesso insoluti col
interessi di mora del 6% su ogni singola ista
arretrata, senza bisogno di prava diffida e senza
rimando al termine del pagamento quale sopra
accordato dal gesto la somprovvista sera hodo de-
ssoluta in patta tenore di consegnante delle
inviate mura quant'anche un minimo pa-
gnanti e fesse messo in corrente in paga-
menti, no' fatta ditta ditta riconoscere a qualsiasi
no' della mura di pagamento, riconosciuto da
li fatti in fin dell'imposti obbligazioni di corone
1150 alle scadenze di anteriori pata

II
In riconzo del saldo prezzo di corone 22.000 dei
relativi interessi del 6% all'anno, ammisi;
ben e franch per il creditore da qualcuno
la somma bassa col imposta presente e fermo
degli interessi di mora del 6% delle eventuali
grate di riconoscime e della campione di corone
800/otto cent/ a garanzia di qualsiasi obbligo se-
cesser, e interpellati da questi controlli, quanti
Emanuele Mandel *Adolfo Fajndl*
Michel Luria

per lungo tempo godono partita di sangue
 ipotessero col consueto spensieramento
 far q' interessi anche oltre le armi.
 intanto si muore e per tutte le cause e forme
 d'indebiti finiti o non all' scadenza ^{III} il debito pagabile
 mi sembra di questi debiti ed esentabili amm.
 h del 3° del rispetto regolamento militare, la sign.
 Serrone Mandat mala Messa e soluzio' mi
 ipotera nella facoltà dell'interlegione a favore
 del signor Dottor Fazio in Mayor sente oggi
 compreso entro la facoltà borsale 197 del Pomm.
 in censuram di lettere penali che l' intendo
 circa della com' resistente ipotera debito segnato
 contemporaneamente all' interlegione del di-
 pinto di proprietà a mano della comprobante, loco
 de passi espostamente stabilissimi ed accura-
 tissimi.

La comprobante s' obbliga di tenere assicurati
 contro i danni del povero, per tutte le derivate
 del debito i fattori esistenti nella scelta con-
 fessandone per una somma non minore
 di lire 20.000. / verificabile presso un soci
 la d' assicurazione di soddisfazione del debitore
 e di consegnare ad esso un duplicato della
 relativa polizza di questa somma del saldo pre-
 nio e con la planeta che in caso di incendio
 la somma assicurata dovrà essere pagata al debitore
 fino all'ammontare del suo avere, in difetto
 che resta esso renditore autorizzato a tenere
 da sé la somma a tutto rischio e spese della s.

per per titolo oneroso o per durezza o per me-
rissione esorbitio.

Sarà anzi obbligo della comproprietà rispettu-
mente dei diritti preservati, nonché di rendibilità per
mezzo o durezza dell'ente comproprietario di
assumere tutto il dubbio e relativo controvalore me-
dico definito ai presenti presso una banca
e notari, tutto le tasse erariali provinciali e comunali
relativa all'alienazione.

II

La comproprietà non potrà intercedere senza
il permesso scritto del venditore alcun lauro di
proprio e solo dimissione o di ripubblicata
realità comproprietaria, o caso d'immediata
alienazione da parte del venditore della continua-
zione di ogni lauro intrapreso senza il suo con-
senso.

Sarà obbligo della comproprietà di mantenere
gli edifici esistenti nella realtà comproprietaria
in stato di continuo conservazione e rendibilità,
procedendo solo a tutte le manutenzioni opere di
manutenzione che saranno del caso.

III

Garantisce la comproprietà manutene al punto
adempimento poss anche di uno o più degli obbl.
gli assunti nel presente contratto, il venditore
avrà il diritto di ripetere l'immediato affresco
tutto del capitale senza bisogno di prevere diffi-
cile e senza riguardo al beneficio del pagamento
stabilito sopradisposto.

III

la signora Anna Mendel avvocato esperto
risulta sulla parola della relativa amministrazione
che questo alto prezzo avrà un suo con-
fronto riguardo al pagamento del capitale di
dovere 12.000 e diversi altri interessi e di ogni altro
accessorio, pena d'immediata esigenza a me-
si del 3° del quinto regolamento intitolo con-
tendendo per ogni negligenza per il non esecutorio
diretto all'esigazione del medesimo al foro am-
ministrativo di Trieste competente in materia.

III

la signorina passa bene fin da oggi quale
proprietaria dell'ente imprenditore ed econ-
omo anche da oggi il rischio e pericolo della cosa
acquistata ma le relative perdite e le relative
imposte ed oneri pubblici passeranno a suo
favore e rispettivamente a suo carico appena
nel giorno primo luglio di quest'anno.

IV

Il cardinale garantiva pena esigenza che la
restituzione imprenditore e di sua proprietà libe-
ra da ristorante e da altri appari imprenditori non am-
ma perciò una responsabilità per lo stato di con-
segnazione mi per la rendibilità dello restituito
da.

V

Tutte le spese relative a questa imprenditoria,
nonché compenso notarile, eventuale provi-
gione di mediatori, tassa di trasferimento ed
Emanuele Mendel

Adolfo Fintzi
Francesco C. Grischkau

addizionisti e quant'altro vuole lo
spese per bollo e compilazione della guia.
senza nel pagamento di ogni singola
bollo pagare ulteriori e ammici e per le esse
utilizzate dell'importo stesso e che non è cosa
esclusiva della compagnia, a quale soltanto
del venditore.

D'quest'atto sono rilevanti la prima spedizione
me autorizzata alla signora Emma Mandel nota
Kemper e la seconda al signor Adolfo Finzi fratello
signor libero alle parti di chiedere altre in seguito
intromissioni e ciò gravemente il presente soggetto non
problema ai compari che lo approvarono e fissa
marconi in minimo a un mese.

Adolfo Finzi

Emma Mandel

vers. b. 17

vers. b. 36

Bolli b. 3-

versone 23.60

Oggi ho rilasciato la nostra spedizione autorizzata alla signora
Emma Mandel nota Kemper e la seconda al signor Adolfo
Finzi fratello Mayer. Freist b. 6 Mayr 1912

J. Michaelis
Postman

3.

K. Kotarski Sud u Kotoru

dat 28/11. 1919

presente.

Zem. Savj. Orebica
Kalem jan. Držav

3

Tovani pripisju. Ervinio clare del poli
člavianu, i tom clarele Erviniju, te
poti na bili posveti po zeleni, prologu
sljedeće: Narpeddu očitomiji

Zapisanu očitomiju

Na tem eli zeleni i besurjetno Ervinio
člare del poli člavianu masega 1/4 od
ostarskini, a tom člarele Erviniju u
stepta 3/4 dječa od ostarskine, te fiz
tici da se taka domudi.

pot pisan a pot da neaspade očitomiji
obivim u slokosanu prov u usagad
stor po smrtonici, te se stvarne edice
u veče solj mila' of a prikrat uspe
duog očitomiji.

Zeleni potp. slj. edice:

Zapisanu očitomiju

I. Aktivna strana

Pohrbitine

a) Jutor morse - mihi

b) Dragecijasoot:

1. Zelena proteta, uljepe a nijednata. 300! —
2. ... u morakovic u " " 300! —

1.

e) Papir od vrijednosti

Maloška veličina od nekro
- ukušenoj vrijednosti. — Kr. 150,-
2. para slatkih bušica Kr. 100,-

c) Papiri od vrijednosti.

d) Zivotinji: —

e) Pokućstvo: —

2. postelje, 1. armas 6. stolice, 2.
stol, 2. komoda, 1. krešenica, 300
- ukušenoj vrijednosti. Kr. 1200,-

f) Odjeće i robe:

2. odjelo, 12. komoda, 6. para pica
6. bijelih plešeta, 3 bluze, u uku
šenoj vrijednosti od Kr. 1000,-

g) Kulicuško posuđe:

Rasna kulicuško posuđe
- ukušenoj vrijednosti Kr. 300,-

Nekretnine

Aktuelna čest. n. d. 318 stupnja
kuća, lijeječina u fl. broj. 147
p. o. Kotor.

Kuća koja je učinjena od cestodraž
ko, učinjena je u trošku stotinu
te isto vrijedno Kr. 18.000,-

Ukupno Aktiva: Kr. 21.350,-

II. Postroj Stotinu

Troskor bolesti, spravice i uku
šenoj vrijednosti pri došetanju rođenim u Kotoru H. 881. H9.

Ukušenoj vrijednosti.

III. Rekoptiliste

4

Aktiivisuuksista Ks. 21.350:00

Poisit - - - Ks. 4.881:79.

To tavaraidsta suoritetaan suoritusnumero 16528.21

P.R.P.

Ottoman Manvel

Ivan Manvel

7.

115
250
64
400
60
70
30-
100
105
978
15.05.99
219.-

Izvori i literatura

Arhivi:

Arhiv jevrejske zajednice u Trstu

- 1.** Comunità Israelitica di Trieste. Conscrizione Generale degli individui della comunità Israelitica di Trieste, 1823.
- 2.** Comunità Israelitica di Trieste. Registro dei morti dal 1789 al 1841.
- 3.** Comunità Israelitica di Trieste. Registro dei nati dal 1788 al 1832.

Arhivski odsjek Kotor

- 1.** DACG, Arhivski odsjek Kotor, Gnok, fasc I, br. 180.
- 2.** DACG, Arhivski odsjek Kotor, Gnok, fasc. I, br. 18.

Biskupski arhiv u Kotoru

- 1.** BAK VII, 763 (21. XI 1547)

Državni arhiv Crne Gore - Istoriski arhiv Kotor

- 1.** DACG IAK KUK KO Škaljari. ZU 196.
- 2.** DACG IAK OK III-407
- 3.** DACG, IAK OK XV-113
- 4.** DACG, IAK OK XV-237
- 5.** DACG, IAK, KUK, KO Kotor - ZU 147, B-list Knjiga 7.
- 6.** DACG, IAK, KUK, KO Kotor - ZU 253, C-list.
- 7.** DACG, IAK, KUK, KO Kotor-ZU 147, B-list Knjiga 7.
- 8.** DACG, IAK, KUK, KO Risan-ZU 118, C-list Knjiga 7.
- 9.** DACG, IAK, KUK, KO Risan-ZU 26, C-list Knjiga 7.
- 10.** DACG, IAK, KUK-KO Kotor - ZU 147, C list, knjiga 7.
- 11.** DACG, IAK, OK II - 56.1, 56.2
- 12.** DACG, IAK, OK III-407

-
- 13.** DACG, IAK, OK VI - 208/2
 - 14.** DACG, IAK, OK X-3
 - 15.** DACG, IAK, OK X-98
 - 16.** DACG, IAK, OK XIV – 162
 - 17.** DACG, IAK, OK XIV – 67
 - 18.** DACG, IAK, SK 118/24/2
 - 19.** DACG, IAK, SK 118/24/3
 - 20.** DACG, IAK, SK 118-24
 - 21.** DACG, IAK, SK 244/18/3
 - 22.** DACG, IAK, SK PROTOCOLLO N. 129.
 - 23.** DACG, IAK, SK Protocollo N. 129.
 - 24.** DACG, IAK, SK Protocollo N. 129. Mandata.
 - 25.** DACG, IAK, SN, LXXIX-152/A

Jevrejski istorijski muzej u Beogradu

- 1.** Arhiv Jevrejskog istorijskog muzeja u Beogradu. 1974. No. 10/74
- 2.** Jevrejski istorijski muzej u Beogradu. No. 32/46.11 mart 1861. prepis Emilia Tolentina.

Štampa:

- 1.** “Javna zahvala dr Leona Pardo.” *Crvena Hrvatska* [Dubrovnik], VIII / 12, 19. 03. 1898.
- 2.** “Ringraziamento Dr Giuseppe Tolentino, avvocato.” *Crvena Hrvatska*, VI/29, u Dubrovniku, 18.07.1896.

Literatura:

1. Alkalaj, Vera Kon, Samuilo. "Ožiljci na srcu i duši." *Mi smo preživeli...: Jevreji o Holokaustu. 1-4.* Beograd : Jevrejski istorijski muzej Saveza jevrejskih opština Srbije. Beograd, 2001.
2. Appendini, Francesco Maria. *Memorie Spettanti ad Alcuni uomini illustri di Cattaro,* Presso Antonio Martechini nella Stamparia privilegiata, Ragusa, 1811.
3. Arbel, Benjamin. *Trading Nations: Jews and Venetians in the Early Modern Eastern Mediterranean.* Leiden, New York, Koln, El Brill, 1995.
4. Blehova Čelebić, Lenka. "Vjerska slika Boke Kotorske početkom XVI vijeka – arhivska svjedočanstva." *Croatica Christiana Periodica*, vol. 31, br. 60, 2007.
5. Ćorić, Dr. Nikola. *Grad Kotor do godine 1420. s osobitim obzirom na bosansku prevlast 1385-1420.* Tisak Kr. Zem. U Staroj Gradiški.
6. Cronaca Cattolica Romana. "Le Bocche di Cattaro." *Il Divin Salvatore*, vol. anno VIII, no. 32, 1872.
7. Depeša prefekta Kotora od 20. jula 1941. guverneru Dalmacije. *Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije.* Tom XIII, knjiga 1, Dokumenti Kraljevine Italije 1941. Beograd 1969.
8. Doc. dr Aleksandrina Cermanović - Kuzmanović, Dr Dragoslav Srejović. "Jevrejska grobnica u Duklji." Jevrejski almanah 1963-64, Savez jevrejskih opština Jugoslavije, Beograd.
9. Dottor Carrara, Francesco. *Dalmazia descritta.* Zara: Fratelli Battara Tipografi Editoriali. 1846-1848.
10. Dr David I. Tajtacak."Beogradski Jevreji i njihova zanimanja (od kraja 19. veka do Drugog svjetskog rata)", Beograd, 1971.
11. Dubnov, Simon. *Kratka istorija jevrejskog naroda.* Savez jevrejskih opština Jugoslavije. Prevod sa engleskog i francuskog izdanja: prof. dr Andrija Gams, dr Josip Pressburger, Beograd, 1982.
12. Eubel, Conradum S. Theol. Doct. *Hierarchia Catholica Medii Aevi.* vol. II, Sumptibus Et Typis Librariae Regensbergianae, MDCCCCXIV.
13. Franchi, Bruno. *Gli Ebrei in Dalmazia.* Zara. Tip. "San Marco!" di G. Marini 1939 XVII.
14. Glesinger, Lavoslav. "Dubrovački liječnik Amatus Lusitanus". *Studije i građa o Jevrejima Dubrovnika,* vol. Zbornik 1. Federacija jevrejskih zajednica Jugoslavije, 1971.
15. Hrabak, Bogumil. "Bokelji kao nabavljači arbanaških žitarica." *Boka 20, zbornik iz nauke kulture i umjetnosti.* Herceg Novi, 1988.
16. Hrabak, Bogumil. "Osiguranja peraških brodova 1545-1635." *Boka 26. zbornik iz nauke kulture i umjetnosti.* Herceg Novi, 2006.
17. Ivančević, Vinko. "Udio Židova u pomorstvu starog Dubrovnika (1751-1808)." *Jevrejski almanah 1963-64.* Beograd. Savez jevrejskih opština Jugoslavije, 1965.

-
- 18.** Katušić, Maja. *Društvena i demografska struktura Kotora u 18. stoljeću*. Sveučilište u Zagrebu. Doktorski rad. Zagreb 2013.
- 19.** Kečkemet, Duško. *Židovi u povijesti Splita*. Split, 1971.
- 20.** Lampato, Francesco. *Annali universali di statistica, economia pubblica, storia, viaggi e commercio*. Milano: 1851. Presso la Societa degli Editori degli Analì Iniversali delle Scienze e dell'Industria, vol. 107.
- 21.** Lenka Blehova Čelebić. Jevreji u mletačkom Kotoru. Znanstveni članak.
- 22.** Luetić, Josip. "O međunarodnoj djelatnosti moreplovaca, trgovaca i brodova iz Herceg Novog, Perasta, Kotora, Budve i Bara u pomorskoj privredi Dubrovačke republike 1566-1650." *Boka 17 zbornik iz nauke, kulture i umjetnosti*. Herceg Novi, 1985.
- 23.** Luković, Don Niko. *Prčanj*. Pomorski muzej Crne Gore. Kotor, 2010.
- 24.** Lunario Cattolico Greco ed Ebraico. "Arrivo e partenze della posta, caravane e piroscifo." *Pier. Francesco Martecchini Tip.*, 1843.
- 25.** Lupis, Vinicije B. "O kulturnim vezama Dubrovnika i njegove šire okolice s hispanoameričkim svijetom." *Peristil*, vol. 50, br. 1, 2007.
- 26.** Miović, Vesna. *Židovski rodovi u Dubrovniku (1546-1940)*. Zagreb - Dubrovnik, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2017.
- 27.** Orlić, Đuro. "Iz života dubrovačkih Jevreja u XIX vijeku". *Jevrejski istorijski muzej Beograd, Zbornik 1. Studije I građa o Jevrejima Dubrovnika*, glavni i odgovorni urednik prof. dr Radovan Samardžić, Federacija jevrejskih zajednica Jugoslavije, Beograd 7. jul 1971.
- 27.** Papo, Isak. "Imena i prezimena Židova Splita." *Jevrejski almanah 1971-1996*, Beograd: Savez jevrejskih opština Jugoslavije, 2000.
- 28.** Pavlović, Cvetko. "Maršal Marmon". *Matica crnogorska*. Proljeće-ljeto. 2010.
- 29.** Popović, Toma. Dubrovnik i Ankona u jevrejskoj trgovini XVI veka. *Studije i građa o Jevrejima Dubrovnika*, vol. Zbornik 1. Federacija jevrejskih zajednica Jugoslavije, 1971.
- 30.** Prof. dr Jorjo Tadić. Iz istorije Jevreja u jugoistočnoj Evropi. *Jevrejski almanah 1959-60*, 1960. Savez jevrejskih opština Jugoslavije.
- 31.** R. Kovijanić, I. Stjepčević. *Kulturni život staroga Kotora. (XIV-XVIII vijek)*. Hrvatska gospodarska komora, Gornja Lastva: Kulturno zavičajno društvo "Napredak", 2003. Cetinje: Obod.
- 32.** Romano, Dr Jaša. *Jevreji Jugoslavije 1941-1945. Žrtve genocida i učesnici Narodnooslobodilačkog rata*. Savez jevrejskih opština Jugoslavije. Beograd.
- 33.** Serragli, Luigi. *Statistica della popolazione della Dalmazia*. Zara, Edita dalla Giunta Provinciale, Tipografia Battara, 1862.
- 34.** Sindik, Dušan. "Mi smo preživeli...: Jevreji o Holokaustu. 5, 2009", Pogled na prošlost Jevreja Jugoslavije. 445-457. Jevrejski istorijski muzej. Savez jevrejskih opština Srbije, Beograd 2009.

35. Spasojević, Tamara. "Obrazovanje i kulturni razvitak jevrejskih žena u Srbiji od druge polovine 19. veka do 1941." *Zbornik 10. Studije, arhivska i memoarska grada o Jevrejima Jugoslavije*. Jevrejski istorijski muzej Beograd, 2015.
36. Stulli, Bernard. *Židovi u Dubrovniku*. Jevrejska općina Zagreb, Nakladni zavod Matrice hrvatske, Zagreb i Kulturno društvo "Miroslav Salom Freiberger", 1989.
37. Šundrica, Zdravko. "Dubrovački Jevreji i njihova emancipacija (1808-1815)." *Jevrejski istorijski muzej Beograd, Zbornik 1. Studije i grada o Jevrejima Dubrovnika*, glavni i odgovorni urednik prof. dr Radovan Samardžić, Federacija jevrejskih zajednica Jugoslavije, Beograd, 7. jul 1971.
38. Tiraboschi, Girolamo. *Storia della letteratura Italiana, nuova edizione, dall' anno MCCCC fino all' anno MD*. Tomo VI, parte II. Venezia, A spese di Giuseppe Antonelli, 1823.
39. Vinaver, Vuk. "Jevreji u Srbiji tokom XX vijeka." Jevrejski almanah 1955-1956. Savez jevrejskih opština Jugoslavije, Beograd.
40. Vojinović, Živana. "Najpoznatiji šabački Jevreji." *Zbornik knjiga 10*. Jevrejski istorijski muzej - Beograd. 2015.
41. Vučenović, Svetislav. *Graditeljstvo Kotora*. Pomorski muzej Crne Gore Kotor. Urednici: Čubrović, Zorica; Đokić, Vlastimir. Kotor, 2012.
42. Zloković, Maksim. "Mletačka uprava u Herceg Novom." *Boka 3. Zbornik radova iz nauke, kulture i umjetnosti*. 1971.
43. Zrenjanin, Marko S. Mirč. "Jevreji na balkanskom poluostrvu i u staroj srpskoj državi do dolaska Turaka." Jevrejski almanah 1957-58, Savez jevrejskih opština Jugoslavije, Beograd, 1958.

Internet izvori:

1. "Luis de Morales." Encyclopaedia Britannica, Inc., 05. 05. 2020., <https://www.britannica.com/biography/Luis-de-Morales>. Citirano 26. 11. 2020.
2. JewishGen. www.jewishgen.com. Edmond J. Safra Plaza | 36 Battery Place New York, NY 10280© 2020, JewishGen, Inc. Research conducted thanks to Anikó Udvarhelyi from Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár.

Opština Kotor kao realizator projekta je zahvalna brojnim institucijama bez čije pomoći ovaj projekat ne bi bilo moguće realizovati:

**Državni arhiv Crne Gore,
Istorijski arhiv Kotor**

**Državni arhiv Crne Gore,
Arhivski odsjek Kotor**

Jevrejska zajednica Crne Gore

Biskupski arhiv u Kotoru

Arhiv pravoslavne crkve Sv. Nikole u Kotoru

Pomorski muzej Crne Gore, Kotor

DOO Komunalno Kotor

**Expeditio -
Centar za održivi prostorni razvoj**

Jevrejski istorijski muzej Beograd

HAZU - Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

Državni arhiv u Dubrovniku

Državni arhiv u Splitu

Državni arhiv u Trstu

Državni arhiv Republike Češke

Državni arhiv Austrije, Kriegsarchiv

**Državni vojni arhiv i muzej Budimpešte,
MoD**

Arhiv Jevrejske zajednice u Trstu

Jevrejski muzej i arhiv u Budimpešti

Dubrovačke knjižnice

Opština Kotor kao realizator projekta je zahvalna i pojedincima bez čijeg nesebičnog zalaganja ovaj projekat ne bi bilo moguće realizovati:

prof. dr sc. Vesna Miović, naučni savjetnik

dr sc Lenka Blehova Čelebić, istoričar

dr Tatjana Koprivica, naučni saradnik

dr Slavko Burzanović, naučni saradnik

mr.sc. don Robert Tonsati, kancelar

dr sc. Vinicije B. Lupis, istoričar

mr. Zorica Čubrović, viši konzervator

Spec. App Maruška Nenezić, arhivist

Slavko Dabinović, arhivist

Nenad Peraš, upravnik groblja

Livio Vasieri, arhivista istraživač

Anikó Udvarhelyi, arhivista

Ljiljana Vuković, prof. engleskog jezika i književnosti

Sanja Klarin, pravnik- magistar javne uprave

Nada Radulović, koordinator

Lena Pasinović, savjetnik

Konzervatorska istraživanja i konzervatorske mјere na jevrejskom groblju u Kotoru izveli su:

Jasminka Grgurević, dipl. konzervator-restaurator kao rukovodilac radova

Marina Knežević, grafičar kao saradnik na izradi tehničke dokumentacije

Slavica Lompar, likovni tehničar

Slavenko Božović, pomoćni saradnik

Opština Kotor kao realizator projekta, zahvalna je takođe i jevrejskim porodicama iz Boke Kotorske:

Klajn, Levi i Stanaćev

